

Universiteit Utrecht

Internationaal succes en/of van nationaal belang

---

*Een onderzoek naar de internationalisering van
theatergezelschappen binnen de nationale basisinfrastructuur*

Student: Laura Kemp
Opleiding: Kunstbeleid en -management
Datum: 15 april 2015

Internationaal succes en/of van nationaal belang

Een onderzoek naar de internationalisering van theatergezelschappen binnen de nationale basisinfrastructuur

Naam: Laura Kemp
Adres: Chasséstraat 12-3
1057 JD Amsterdam
E-mailadres:
Studentnummer: 5499372
Datum voltooiing: 15 april 2016
Begeleider: Toine Minnaert
Tweede lezer: Kees Vuyk

Universiteit Utrecht
Faculteit der Geesteswetenschappen
Master Kunstbeleid en –management

Samenvatting

In dit onderzoek wordt vanuit wetenschappelijke theorieën over internationalisering en het raamwerk van de veldtheorie van Bourdieu en de Actor-Netwerk Theorie gekeken naar de internationalisering van theatergezelschappen binnen het nationaal georiënteerde basisinfrastructuurbestel in de cultuurnotaperioden 2009-2012 en 2013-2016.

In beide cultuurnotaperioden wordt het basisinfrastructuurbestel door het ministerie van OCW en de Raad voor Cultuur ingedeeld als een veld, waarin vaste posities moeten worden ingevuld. Zij stellen regels op die de actoren in het veld moeten naleven, kortom het habitus waarover deze actoren moeten beschikken. Door de bezuinigingen en de daarmee gepaard gaande verkleining van het veld wordt in de tweede cultuurnotaperiode een netwerkbenadering van het bestel van belang om het veld door te laten functioneren.

In de eerste periode, 2009-2012, blijkt er binnen het basisinfrastructuurbeleid weinig ruimte te zijn voor de internationalisering van de theatergezelschappen. Internationalisering wordt vooral gezien als een taak van ondersteunende instellingen. In de tweede periode komt hier verandering in. Ondanks de bezuinigingen stelt staatssecretaris Zijlstra extra economisch kapitaal beschikbaar voor een gezelschap van internationale statuur binnen de basisinfrastructuur. Doordat actoren als Toneelgroep Amsterdam in de eerste periode tegen de grenzen van het veld aan zijn gelopen, vinden er wijzigingen in het bestel. De actoren geven op die manier het veld mede vorm. Ook hierbij blijkt een netwerkbenadering nodig te zijn om deze veranderingen in het bestel te kunnen duiden.

Aan dit onderzoek ligt een aanname ten grondslag: namelijk dat het zijn van een basisinfrastructuurinstelling internationalisering vermoelijk. Daarom wordt voor beide perioden onderzocht of het voor de basisinfrastructuurinstellingen mogelijk is geweest om hun internationale ambities te verwezenlijken. Voornamelijk in de eerste periode wordt duidelijk dat de internationale plannen niet kunnen worden waargemaakt. In de periode 2013-2016 waarin het economisch kapitaal van de instellingen afneemt lijkt de internationalisering van deze gezelschappen verder te stagneren.

Ondanks dat het zijn van een basisinfrastructuurinstelling het internationaliseringsproces vermoelijk, blijkt het Toneelgroep Amsterdam wel te lukken om internationale successen te boeken. Het gezelschap is een *beste practice* op het gebied van internationalisering binnen het basisinfrastructuurbestel. Uit een nadere *case study* naar de internationalisering van dit gezelschap blijkt dat er meerdere variabelen een rol spelen bij het slagen in dit proces. Te beginnen bij de vestiging van dit gezelschap in het centrale

Amsterdam. Daarnaast is de opbouw en het behoud van een groot en duurzaam netwerk van internationale verbindingen van groot belang voor de verwezenlijking van de internationale ambities. Hierin is een belangrijke rol weggelegd voor het netwerk van directeur Ivo van Hove. De toevoeging van de internationaliseringsfunctie van Wouter van Ransbeek zorgt voor continuïteit in het proces. Daarnaast spelen de vormen van kapitaal van Toneelgroep Amsterdam een rol. Haar verworven cultureel en economisch kapitaal, het sociale kapitaal in de vorm van een groot vaste ensemble en technisch team en tot slot haar symbolische kapitaal in de vorm van internationale erkenning. In navolging van het model van de receptiekringen blijkt deze erkenning te groeien door de vergrote internationale zichtbaarheid van het gezelschap, internationale prijzen, aandacht in internationale media en de relatie met centrale partners uit het wereldcultuurstelsel.

Het basisinfrastructuurbeleid wordt wel als beperkend ervaren voor de internationalisering van TA, maar het zou een grotere beperking voor het gezelschap zijn om uit de stabiele basis van de basisinfrastructuur te stappen. Toch lijkt haar positie in de basisinfrastructuur en haar focus op een internationaal netwerk niet helemaal zonder problemen te zijn. Vanuit het nationale netwerk en politieke veld klinken stemmen op die een kanttekening plaatsen bij de fysieke afwezigheid van het toneelgezelschap in de rest van het land. Dit roept de vraag op of het wel legitiem is om als overheid een instelling te subsidiëren voor het uitvoeren van een nationale positie en tegelijkertijd te stimuleren dat dit gezelschap de grenzen over gaat, door het beschikbaar stellen van de suppletie voor internationale statuur.

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	2
Inleiding	6
1. Theoretisch kader	13
1.1 Internationalisering	13
1.1.1 Wereldcultuurstelsel	13
1.1.2 Receptiekringen.....	15
1.2 Het bestel	16
1.2.1 Het veldmodel	17
1.2.2 Actor-Netwerk Theorie	21
1.3 Internationalisering beschouwd vanuit de veldtheorie en ANT	23
2. 2009-2012	26
2.1.1 Verschil maken.....	26
2.2 Basisinfrastructuurbeleid 2009-2012	29
2.2.1 Innoveren, participeren	29
2.2.2 Kunst van leven	31
2.2.3 Basisinfrastructuur 1.0	31
2.2.4 Internationalisering in het basisinfrastructuurbeleid 2009-2012	32
2.3 Internationalisering basisinfrastructuurinstellingen 2009-2012	34
2.3.1 De plannen voor 2009-2012.....	34
2.3.2 De praktijk in 2009-2012	35
2.4 Internationalisering Toneelgroep Amsterdam 2009-2012	36
2.4.1 Wat vooraf ging.....	36
2.4.2 De plannen voor 2009-2012.....	39
2.4.3 De praktijk in 2009-2012	41
2.4.4 Succesfactoren.....	43
2.4.5 Toneelgroep Amsterdam en het basisinfrastructuurbestel	44
2.4.6 Een kritische noot	44
2.5 Conclusie	45
3. 2013-2016	46
3.1 Basisinfrastructuurbeleid 2013-2016	46
3.1.1 Noodgedwongen keuzen.....	46
3.1.2 Meer dan kwaliteit	48

3.1.3 Slagen in cultuur.....	49
3.1.4 Internationalisering in het basisinfrastructuurbeleid 2013-2016.....	50
3.1.5 Een kritische noot.....	52
3.2 Internationalisering basisinfrastructuurinstellingen 2013-2016.....	52
3.2.1 De plannen voor 2013-2016.....	52
3.2.2 De praktijk in 2013-2016.....	54
3.3 Internationalisering Toneelgroep Amsterdam 2013-2016.....	55
3.3.1 De plannen voor 2013-2016.....	56
3.3.2 De praktijk in 2013-2016.....	57
3.3.3 Succesfactoren.....	61
3.3.4 Een kritische noot.....	62
3.3.5 Toneelgroep Amsterdam en het basisinfrastructuurbestel.....	63
3.4 Conclusie.....	64
Conclusie.....	65
Nawoord.....	70
Literatuurlijst.....	71
Bijlage 1: Internationale activiteiten basisinfrastructuurinstellingen 2009-2012.....	75
Bijlage 2: Internationale activiteiten Toneelgroep Amsterdam 2009-2012.....	77
Bijlage 3: Internationale activiteiten basisinfrastructuurinstellingen 2013-2016.....	81
Bijlage 4: Internationale activiteiten Toneelgroep Amsterdam 2013-2016.....	83
Bijlage 5: Topiclijst interview Wouter van Ransbeek.....	88
Bijlage 6: Transcriptie interview Wouter van Ransbeek.....	89

Inleiding

De invoering van de culturele basisinfrastructuur in Nederland in 2009 was een grote wijziging in het landelijke kunst- en cultuurbeleid en de regeling van subsidies hierbinnen. Op het gebied van theater betekent dit dat er sindsdien negen basisinfrastructuurinstellingen zijn die onder ministeriële verantwoordelijkheid vallen en structureel gesubsidieerd worden voor een periode van vier jaar. De overige instellingen moeten een subsidieaanvraag indienen bij het vernieuwde Fonds Podiumkunsten (een fusie van voorheen diverse fondsen). Sinds deze bestelwijziging dient de basisinfrastructuur vooral het nationale belang en is internationalisering een focuspunt van het Fonds Podiumkunsten. Bijna de volledige HGIS¹ - cultuurmiddelen, ter bevordering van internationalisering, worden aan de fondsen toegekend.²

Toch keert het woord ‘internationaal’ ook steeds terug in de identiteitsomschrijving van de basisinfrastructuurinstellingen door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). Deze instellingen moeten namelijk wel van internationaal belang zijn. Door de vele nationale taken en eisen die aan de basisinfrastructuurinstellingen worden opgelegd, is er voor deze instellingen echter haast geen ruimte meer over om zich te kunnen richten op het spelen in en samenwerken met het buitenland. Sinds de invoering van de basisinfrastructuur lijken het aantal internationale activiteiten van deze instellingen er dan ook op achteruit te zijn gegaan.³ Is er wel ruimte voor internationalisering binnen het nationaal georiënteerde basisinfrastructuurbeleid? Hoe is de internationalisering van deze gezelschappen verlopen sinds zij benoemd zijn tot basisinfrastructuurinstelling?

Eén gezelschap binnen de basisinfrastructuur lijkt er wel in te slagen om grote internationale successen te boeken. Toneelgroep Amsterdam (TA) heeft in de afgelopen twee kunstplanperioden volledig ingezet op haar internationalisering. Met succes: het internationale netwerk van het gezelschap breidt zich nog iedere dag uit, de bezoekersaantallen in het buitenland zijn hoog en de kritieken lovend. In de kunstplanperiode 2013-2016 is de toneelgroep zelfs extra beloond voor haar internationale succes. Het gezelschap heeft sindsdien de benaming ‘gezelschap van internationale statuur’ binnen de basisinfrastructuur, waarmee extra geld is verkregen om deze uitgebreidere functieomschrijving te vervullen.⁴ Het lijkt Toneelgroep Amsterdam wel te lukken om als

---

¹ Homogene Groep voor Internationale Samenwerking

² Staatssecretaris Zijlstra van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. *Adviesaanvraag culturele basisinfrastructuur 2013-2016*. Den Haag: 15 februari 2012.

³ DutchCulture. *Buitengaats Offshore 2014*. Amsterdam: 2015.

⁴ Raad voor Cultuur. *Advies Toneelgroep Amsterdam 20013-2016*. Den Haag: 1 mei 2012.

basisinfrastructuurinstelling internationaal te excelleren. Het gezelschap is een *best practice* wat betreft internationalisering vanuit haar positie binnen het basisinfrastructuurbestel. Hoe is dit internationaliseringsproces van TA als basisinfrastructuurinstelling verlopen en welke variabelen spelen een rol bij het succes hiervan? Vormt het zijn van een basisinfrastructuurinstelling voor dit gezelschap geen belemmering? In dit onderzoek wordt getracht om op deze en voorgaande vragen een antwoord te geven.

Maatschappelijke relevantie

Dat het interessant is om onderzoek te doen naar internationalisering van theatergezelschappen binnen de basisinfrastructuur, komt voort uit de wijze waarop het bestel is ingericht. Toneelgroep Amsterdam is nu het ‘gezelschap van internationale statuur’ hierbinnen, maar dat hoeft natuurlijk niet altijd zo te blijven. Wanneer een andere instelling binnen de basisinfrastructuur - bijvoorbeeld Het Zuidelijk Toneel met nieuw artistiek leider Piet Menu - zich volop gaat storten op internationalisering in de komende vier of misschien acht jaar, dan is het mogelijk dat zij er met deze functieomschrijving inclusief het extra geldpotje vandoor gaat.

De eerste instelling die zich nu meer op internationalisering lijkt te gaan focussen is Theater Rotterdam (een fusie van het RO Theater met de Rotterdamse Schouwburg en theatercollectief Wunderbaum). Johan Simons zal vanaf 2017 verantwoordelijk zijn voor de internationalisering van deze vernieuwde theaterinstelling. Simons is tegelijkertijd intendant bij Schauspielhaus Bochum en artistiek leider van NTGent.⁵ Hierdoor zijn de eerste concrete stappen naar een groter internationaal netwerk voor Theater Rotterdam met de aanstelling van Simons al direct gezet.

Voor Theater Rotterdam en andere basisinfrastructuurinstellingen met internationale ambities is het interessant om te zien waar hun mogelijkheden tot internationalisering liggen binnen het kader van de basisinfrastructuur. Door te onderzoeken welke plaats internationalisering inneemt binnen het basisinfrastructuurbeleid en wat *beste practice* Toneelgroep Amsterdam heeft gedaan om haar internationale ambities vanuit deze positie te verwezenlijken, wordt een poging gedaan om inzicht te bieden in de mogelijkheden tot internationalisering binnen de basisinfrastructuur en de variabelen een rol spelen in het slagen hierin.

---

⁵ Leeuwerink, Anouk. “Bochum wordt hoofdkwartier Johan Simon, niet Rotterdam of Gent. *Theaterkrant*. 18 februari 2016. 20 februari 2016. <<http://www.theaterkrant.nl/nieuws/bochum-wordt-hoofdkwartier-johan-simons-niet-rotterdam-of-gent/>>

Theoretisch kader

Voordat er onderzoek kan worden gedaan naar de internationalisering van theatergezelschappen binnen het basisinfrastructuurbestel, moet er eerst worden gekeken naar hoe er in de wetenschappelijke literatuur over de internationalisering van de kunsten wordt gesproken. Binnen de Nederlandse literatuur komen hierbij twee aan elkaar verwante theorieën naar voren. Die van het wereldcultuurstelsel met betrekking tot de verspreiding van kunstuitingen en het model van de drie receptiekringen over de receptie van Nederlandse kunst in het buitenland. Deze theorieën zijn uitgewerkt door Johan Heilbron en Ton Bevers en samengebracht in het boek: *Nederlandse kunst in de wereld*. In dit onderzoek zullen deze theorieën net als in dit boek worden gebruikt om de kwantitatieve gegevens, de internationale activiteiten van de theaterinstellingen, kwalitatief te bespreken. De activiteiten worden besproken in termen van centrum-periferie stromen en aan bepaalde handelingen wordt een vorm van waarde toegekend vanuit het receptiekringenmodel.

De positionering van instellingen binnen het nationale basisinfrastructuurbestel en in de wereld moet vervolgens ook vanuit een wetenschappelijk kader worden gezien. De veldtheorie van Bourdieu en de Actor-Netwerk Theorie (ANT) van o.a. Bruno Latour zullen hierbij als theoretisch raamwerk dienen. Vanuit de structuralistische benadering van de veldtheorie kan het basisinfrastructuurbestel worden beschouwd als een veld, waarin de instellingen een bestaande positie innemen. Kernbegrippen uit de theorie als kapitaal en habitus helpen om de werking van dit veld en de positionering hierbinnen in kaart te brengen.

Om de relatie van de gezelschappen tot de wereld buiten dit bestel te begrijpen is er echter een meer associatief perspectief nodig. De Actor-Netwerk Theorie helpt om de verbindingen tussen de gezelschappen, hun partners en de podia te zien in termen van duurzaamheid en wederkerigheid. Kernbegrippen als translatie, transmutatie en passage helpen om de invloed van deze internationale vernetwerking te begrijpen.

In dit onderzoek zullen beide theoretische perspectieven dienen ter aanvulling van elkaar. Soms kan het netwerkperspectief de invloed van het basisinfrastructuurbestel op een gezelschap verduidelijken of is het nodig om de opbrengsten van internationale verbindingen uit te drukken in termen van kapitaal. De twee theorieën samen vormen het raamwerk waarmee de internationalisering van de gezelschappen en de werking van het basisinfrastructuurbestel worden onderzocht.

Wetenschappelijke relevantie

Over de internationalisering van de Nederlandse kunst zijn de afgelopen jaren twee belangrijke boeken geschreven. De eerste is *Waar in een klein land*, waarin een beeld geschetst wordt van de internationale verhoudingen waarin de Nederlandse cultuur is ingebed. Dit boek is een verzameling van verslagen van onderzoeken naar de verspreiding van Nederlandse kunst. In dit boek wordt echter in zijn geheel niet gesproken over de internationale verspreiding van de podiumkunsten. Hetzelfde geldt voor het genoemde boek *Nederlandse kunst in de wereld* van Heilbron en Bevers. In dit boek worden het wereldcultuurstelsel en het model van de drie receptiekringen toegepast om verslag te leggen van de internationale verspreiding en receptie van Nederlandse architectuur, literatuur en beeldende kunst. Er wordt opnieuw niet gesproken over de podiumkunsten. Met dit onderzoek naar de verspreiding en receptie van het theater van Nederlandse basisinfrastructuurgezelschappen, wordt een toevoeging gedaan aan de bestaande literatuur over de internationalisering van de Nederlandse kunsten.

Met de keuze voor een theoretisch raamwerk vanuit het veldmodel en de Actor-Netwerk Theorie sluit dit onderzoek zich aan bij een traditie van onderzoekers die vanuit hetzelfde raamwerk sociologisch onderzoek naar de kunstwereld hebben gedaan: Hans van Maanen, Cock Dieleman en Pascal Gielen. Van Maanen gebruikt beide concepten als mogelijke manieren om de kunstwereld te bezien die ieder een inzicht bieden van waaruit het functioneren van kunst in de samenleving bevorderd kan worden.

Theaterwetenschapper Dieleman onderzoekt de plaats van theater binnen het kunstvakonderwijs (CKV, KCV), waarbij hij Bourdieuaanse begrippen hanteert en de samenwerkingen tussen twee velden vanuit de Actor-Netwerk Theorie bekijkt. Waar Dieleman de samenkomst van het culturele veld en het onderwijsveld onderzoekt, wordt in dit onderzoek de samenkomst van het politieke veld en het culturele veld in het basisinfrastructuurbestel onderzocht.

Kunstsocioloog Gielen bekijkt de selectieprocessen in de dans en beeldende kunstsector in Vlaanderen vanuit de beide perspectieven. De concepten dienen voor hem als een raamwerk om zijn gegevens te ordenen en om verklaringen te vinden. De toepassing van de concepten door Gielen komt overeen met de toepassing van dit raamwerk in dit onderzoek.

Het onderzoek

De hoofdvraag die in dit onderzoek centraal staat is:

Hoe is de internationalisering van de theatergezelschappen binnen de basisinfrastructuur verlopen in de kunstenplanperioden 2009-2012 en 2013-2016 en welke variabelen speelden een rol in het succesvolle internationaliseringsproces van Toneelgroep Amsterdam?

Er is gekozen voor de beperking van dit onderzoek tot deze twee kunstenplanperioden, gezien het basisinfrastructuurbeleid in 2009 in werking is getreden en ook de basis is geweest voor het cultuurbeleid in de periode 2013-2016. Ten tijden van dit onderzoek bevinden wij ons aan het eind van de cultuurnotaperiode 2013-2016. Dit betekent dat de informatie over de internationale activiteiten van de theatergezelschappen voor het einde van 2016 niet altijd volledig zijn, doordat de programmering voor seizoen 2016/2017 veelal nog niet bekend is op het moment van schrijven. Eveneens kunnen de beoordelingen van de gezelschappen over deze periode 2013-2016, op basis waarvan de indeling van het basisinfrastructuurbestel 2017-2020 wordt gebaseerd, niet mee worden genomen in dit onderzoek. Dit is jammer, maar helaas niet overkomelijk gezien de deadline van deze thesis voor het eind van het studiejaar en het uitkomen van deze benodigde gegevens op een later moment. Toch is het van belang dat de cultuurnotaperiode 2013-2016 wordt meegenomen in dit onderzoek, omdat in deze periode de gevolgen van de invoering van de basisinfrastructuur in het cultuurbeleid steeds verder zichtbaar worden en is geprobeerd om de kinderziektes in het beleid in de eerste perioden eruit te halen.

Het onderzoek ter beantwoording van deze hoofdvraag kan worden opgedeeld in een aantal methodologische fasen die door de hoofdstukken heen ten toon worden gespreid. In het eerste hoofdstuk wordt verslag gedaan van het literatuuronderzoek dat heeft plaatsgevonden naar de drie kerntheorieën die het theoretisch kader vormen: de theorieën over internationalisering in de kunst, de veldtheorie van Bourdieu en de Actor-Netwerk Theorie. Het raamwerk dat in dit hoofdstuk wordt opgebouwd dient als een interpretatief kader voor de gegevens die in de daarop volgende hoofdstukken worden besproken. Zijn de internationale verbindingen van de theaterinstellingen in de basisinfrastructuur duurzaam? Welke vormen van kapitaal heeft Toneelgroep Amsterdam nodig om internationaal te kunnen werken? Op die manier kan het verkregen onderzoeksmateriaal in het tweede en derde hoofdstuk worden geïnterpreteerd om tot een verklaring te komen ter beantwoording van de onderzoeksvraag.

In hoofdstuk twee en drie wordt beiden een kunstenplanperiode besproken waarin de basisinfrastructuur bepalend was voor het cultuurbeleid. Beide hoofdstukken volgen eenzelfde opbouw. Aan het begin van het hoofdstuk wordt verslag gedaan van het bureauonderzoek dat is verricht naar het basisinfrastructuurbeleid in de kunstenplanperiode die in dat hoofdstuk centraal staat. Beleidsdocumenten van het ministerie van OCW - de cultuurnota's, kamerbrieven, adviezen van de Raad voor Cultuur – zijn in dit kader bestudeerd. De focus in de verslaglegging ligt hierbij op hoe het basisinfrastructuurbestel in deze periode is vormgegeven en de wijze waarop internationalisering in de beleidsplannen besproken wordt.

Het tweede deel van de hoofdstukken wordt het onderzoek naar de internationale ambities en activiteiten van de theaterinstellingen binnen de basisinfrastructuur besproken. Deze stap is cruciaal omdat dit onderzoek voortborduurde op een premisse van de onderzoeker dat de basisinfrastructuur een beperking is voor de internationalisering van instellingen die hier onderdeel van uit maken. In het onderzoek naar de internationale ambities van de gezelschappen is gebruik gemaakt van de beleidsplannen van de instellingen die ter aanvraag voor een positie in de basisinfrastructuur hebben gediend. De internationale activiteiten van deze instellingen zijn onderzocht vanuit de database Buitengaats van SICA, een serviceorganisatie op het terrein van het internationaal cultureel verkeer.

In het laatste deel van de hoofdstukken zal worden ingezoomd op één specifieke instelling binnen deze basisinfrastructuur: Toneelgroep Amsterdam. Naar deze instelling is een nadere *case-study* verricht, omdat zij de grootste internationale speler binnen de basisinfrastructuur op het gebied van theater is.⁶ In eerste instantie zijn de beleidsplannen van de organisatie geanalyseerd en de internationale ambities hieruit gedestilleerd. Daarnaast zijn ook de beoordelingen van het gezelschap door de Raad voor Cultuur en de Amsterdamse Kunstraad in dit onderzoek meegenomen. Vervolgens zijn de internationale activiteiten van het gezelschap onder de loep genomen. De gegevens waarop deze analyse is gebaseerd zijn eveneens afkomstig uit de database Buitengaats, maar zijn daarnaast gecontroleerd en aangevuld aan de hand van de seizoenbrochures van het gezelschap. Om meer inzicht te krijgen in het internationaliseringsproces, de variabelen die een rol spelen in het slagen van het proces en de verhouding hiervan tot de nationale taak binnen de basisinfrastructuur heeft er een interview plaatsgevonden met Wouter van Ransbeek, verantwoordelijk voor de internationalisering van Toneelgroep Amsterdam. Vanuit de Actor-Netwerk Theorie is het diepte interview een gebruikelijke onderzoeksmethode. Volgens ANT zijn actoren namelijk in

---

⁶ Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie. *Cultuur als kans. Beleidsdoorlichting van het internationaal cultuurbeleid 2009-2014*. Den Haag, maart 2016: p. 54.

staat tot reflectie, waardoor hun uitspraken als zelfstandige bron kunnen worden gebruikt.⁷ Dit interview is uitgevoerd op basis van een vooraf opgestelde topiclijst (zie bijlage 5). De volledige transcriptie van dit semi-gestructureerde interview is te vinden in bijlage 6. Door een analyse van het verzamelde materiaal zal een poging worden gedaan om de mogelijkheden tot internationalisering binnen de basisinfrastructuur in kaart te brengen evenals de variabelen die hierbij een rol spelen om uiteindelijk antwoord te geven op de hoofdvraag.

---

⁷ Dieleman, Cock. *Het nieuwe theaterleren. Een veldonderzoek naar de rol van theater binnen Culturele en Kunstzinnige vorming op havo en vwo*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010: p.53.

1. Theoretisch kader

In dit onderzoek staan twee concepten centraal: internationalisering en het basisinfrastructuurbestel. Voordat er onderzoek kan worden gedaan naar de problematiek van de internationalisering van theaterinstellingen vanuit een positie binnen de nationale basisinfrastructuur, is het van belang om eerst een wetenschappelijke fundering te leggen van waaruit beide fenomenen kunnen worden gezien. Eerst zal er worden gekeken naar wetenschappelijke literatuur over internationalisering van de kunsten. Vervolgens wordt er een raamwerk gevormd van waaruit de werking van het basisinfrastructuurbestel kan worden geanalyseerd.

1.1 Internationalisering

Er is opvallend weinig wetenschappelijke literatuur geschreven over de internationalisering van kunst, laat staan met betrekking tot de Nederlandse kunsten. De Amsterdamse socioloog Johan Goudsblom is een van de eersten die zich hier over heeft uitgelaten. Hij stelt in zijn artikel “Vanachter de doorkijkspiegel” dat de asymmetrische verhouding die er tussen Nederland en andere landen bestaat op het gebied van wetenschap ook zichtbaar is op het vlak van cultuur. Deze ongelijke verhouding noemt hij het ‘doorkijkspiegeleffect’. Een *one way mirror* waar doorheen wij de wereld zien, maar de wereld ons niet.⁸ Het is een spiegel die wij het buitenland ook voor kunnen houden, waardoor zij ons Nederlanders kunnen zien. Er is geen sprake van uitwisseling, maar slechts van territoriale verplaatsing van diensten en goederen. Internationalisering wordt hierbij beschouwd als het vertonen van buitenlandse kunst in Nederland en het vertonen van Nederlandse kunst in de wereld.

1.1.1 Wereldcultuurstelsel

De ongelijke verhoudingen tussen Nederland en andere landen is wat Abram Swaan omschrijft als het wereldcultuurstelsel. In zijn artikel ‘Alles is in beginsel overal (maar de mosselman is nergens meer)’ omschrijft hij de opkomst van een wereldcultuurstelsel, waarbinnen cultuurproducten over de hele wereld worden verspreid. De opkomst van elektronische massamedia en globalisering liggen aan dit stelsel ten grondslag. Culturele standaarden, artistieke smaak en populaire trends worden gevormd in mondiale centra en van daaruit over de wereld verspreid. Hierdoor gaat volgens Swaan alle kunst op elkaar lijken.

---

⁸ Goudsblom, Johan. “De Nederlandse en de Amerikaanse sociologie in de jaren vijftig: een blik vanachter de doorkijkspiegel.” *Tirade*. Jrg 29. Nr.300. p: 631 – 639.

Nederland bevindt zich in dit stelsel in de semi-periferie⁹ en is gretig consument van buitenlandse kunst uit de mondiale culturele centra. Culturele voorkeuren en artistieke standaarden in Nederland worden overwegend ontleend aan het buitenland, waardoor er geen echte Nederlandse kunst meer bestaat. Swaan ziet een belangrijke rol voor het cultuurbeleid weggelegd om zich tot dit mondiale cultuurstelsel te verhouden en waar nodig de eigen culturele uitingen te beschermen.¹⁰

Centrum-periferie model

De dynamiek van het wereldcultuurstelsel wordt, net als bij het mondiale economische stelsel, bepaald door ongelijkheid in de relaties tussen centrum en periferie. Verspreidingspatronen van kunst over de wereld kunnen dan ook worden bestudeerd en verklaard in termen van centrum-periferie verkeer.¹¹ In het wereldcultuurstelsel komt de ongelijkheid voort uit het verschil in omvang van culturele productie en de mate waarin die productie een voorbeeldfunctie heeft. In de centra wordt meer kunst geproduceerd en deze kunst is toonaangevend. In de periferie wordt minder kunst geproduceerd en deze kunst is meegaand en volgend.¹²

In het boek *Nederlandse kunst in de wereld* worden de centrale en (semi)perifere posities binnen het wereldcultuurstelsel voor de beeldende kunst ingevuld door wetenschappers Ton Bevers en Johan Heilbron. De Verenigde Staten vormt samen met enkele West-Europese landen de kern. Nederland wordt tot de semi-periferie gerekend. Deze grote lijnen gelden volgens Bevers en Heilbron ook voor de andere kunstdisciplines buiten de beeldende kunst.¹³

Concurrentie tussen de verschillende centra en met de (semi)periferie is hierbij een belangrijke factor voor internationaal cultureel verkeer.¹⁴ De dynamiek tussen centra en (semi)periferie is niet alleen een kwestie van eenrichtingsverkeer van culturele goederen vanuit het centrum naar de periferie. In de centra is een voortdurende vraag naar vernieuwende impulsen van buiten.¹⁵ De centra oefenen hiermee een grote aantrekkingskracht

---

⁹ Volgens Swaan een gevolg van de mindere politieke positie van Nederland op internationaal niveau en het feit dat de Nederlandse taal haast nergens anders gesproken wordt.

¹⁰ Swaan, A. de. "Alles is in beginsel overal (maar de mosselman is nergens meer). Over het internationaal cultuurstelsel en het nationaal cultuurbeleid." *Boekmancahier* jgr. 2 nr 6. Amsterdam, 1990: p. 328 – 341.

¹¹ Bevers, Ton. *Afscheidscollage: Nederlandse kunst in de wereld 1980-2010*. Rotterdam: Erasmus Universiteit, 7 december 2012: p. 4.

¹² Bevers, Ton. Johan Heilbron, e.a. *Nederlandse kunst in de wereld. Literatuur, architectuur en beeldende kunst 1980-2013*. Nijmegen: Vantilt, 2015: p. 13.

¹³ Bevers. Heilbron. *Nederlandse kunst in de wereld*: p. 13.

¹⁴ Heilbron, Johan. 'Op weg naar wereldroem' *Cultuur en ongelijkheid*. Diemen: ABM, 2011: p. 267.

¹⁵ Bevers. Heilbron. *Nederlandse kunst in de wereld*: p. 14.

uit. Daarvan profiteren cultuurproducenten uit de (semi-)periferie om hun kans op erkenning en reputatiestijging te vergroten. Niet alleen in die centra, maar via deze omweg ook in andere periferieën. Dit centrum-periferie model is ook toe te passen op nationaal, regionaal of lokaal niveau.¹⁶

Op het gebied van theater zijn deze centrale plekken te vertalen naar de podia waarop je als theatergezelschap te zien bent. Sommige podia leveren meer publiciteit en waardering op dan andere. Dit heeft invloed op de internationale reputatie van dit gezelschap¹⁷, dat wordt gesteld in een analyse van de internationalisering van Nederlandse cultuurorganisaties door het IOB, Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie. Reputatie en internationale erkenning van een theatergezelschap zijn op die manier te relateren aan de verbinding met centrale podia.

1.1.2 Receptiekringen

De mate van zichtbaarheid en erkenning in het wereldcultuurstelsel is echter ook afhankelijk van de kring waarin de selectie van de kunst plaatsvindt, zo stellen Bevers en Heilbron. Dit wordt het model van de receptiekringen genoemd. Receptiekringen, reputatiecirkels, reputatiecircuits in diverse publicaties van de twee wetenschappers wordt steeds onder een andere naam uiting gegeven aan dit model. Ondanks de verschillende benamingen wordt steeds hetzelfde kringenmodel bedoeld. In dit onderzoek zal de benaming receptiekringen worden aangehouden. Dit is de benaming die wordt gebruikt in de meest recente publicatie, waaraan beide wetenschappers meeschreven: *Nederlandse kunst in de wereld*.

Voor de interpretatie van verspreidingspatronen van kunst in de wereld kan het model van gradaties in drie uitdijende receptiekringen als leidraad dienen. De zichtbaarheid en reputaties van kunstenaars vertonen hierin gradaties die meestal samenhangen met het verloop van hun carrière.¹⁸ De eerste receptiekring is die van het beschermde, Nederlandse circuit in het buitenland dat verbonden is met het buitenlands cultuurbeleid van Nederland: de ambassades, de Nederland-huizen, sommige biënnales, wereldtentoonstellingen en andere manifestaties. De vormen van internationaal verkeer die hieruit voortkomen berusten op het principe van

---

¹⁶ Bevers, Heilbron. *Nederlandse kunst in de wereld*: p. 13.

¹⁷ Slob, Anneke. Manou Lourens. "Analyse internationalisering Nederlandse cultuurorganisaties." *Cultuur als kans. Beleidsdoorlichting van het internationaal cultuurbeleid 2009-2014*. Den Haag, maart 2016: p. 119.

¹⁸ Bevers, Heilbron. *Nederlandse kunst in de wereld*: p. 15.

landsvertegenwoordiging. Selectie en presentatie van Nederlandse kunst in het buitenland geschiedt hierbij op basis van aanbod en initiatie vanuit Nederland zelf.¹⁹

In de tweede, ruimere, receptiekring geschiedt de selectie vanuit de culturele sector in de ontvangende landen. Bijvoorbeeld een buitenlandse programmeur die een Nederlands toneelgezelschap uitnodigt. Het voornaamste verschil met de eerste kring is dat hier niet-Nederlanders verantwoordelijk zijn voor de selectie en de reputatievorming. In de eerste kring kunnen schrijvers en kunstenaars enige internationale bekendheid verwerven, maar internationale artistieke erkenning en commercieel succes komen tot stand in de tweede kring.²⁰

De derde, nog ruimere receptiekring wordt bereikt door kunstenaars die in het buitenland prijzen winnen, succesvol zijn op de internationale kunstmarkt en aandacht krijgen in de buitenlandse media.²¹ Dit is de wereld van de grote namen, internationale sterren en uitvoeringen op de meest gerenommeerde plekken in de wereld.²² De cirkels van erkenning sluiten elkaar niet uit en het is ook niet zo dat iedere kunstenaar in zijn loopbaan chronologisch deze weg door de receptiekringen aflegt.²³

Vanuit het perspectief van het wereldcultuurstelsel en de centrum-periferie stromen kan de verplaatsing van de Nederlandse theaterkunst over de wereld worden geanalyseerd. Daarnaast helpt het model van receptiekringen om aan de aard van internationale verbindingen een vorm van waardering toe te kennen. Beide theorieën zullen in dit onderzoek dienen om de internationale activiteiten van gezelschappen te analyseren en te bespreken in een relevante context.

1.2 Het bestel

Het fenomeen internationalisering wordt in dit onderzoek besproken binnen de context van het basisinfrastructuurbestel. Hierdoor is het van belang om ook de werking van dit bestel vanuit een wetenschappelijk kader te kunnen onderzoeken. In de volgende twee paragrafen wordt getracht een theoretische basis hiervoor te vormen.

---

¹⁹ Bevers. Heilbron. *Nederlandse kunst in de wereld*: p. 16.

²⁰ Heilbron. 'Op weg naar wereldroem': p. 266.

²¹ Bevers. *Afscheidscollege*: p. 5.

²² Heilbron. 'Op weg naar wereldroem': p. 266.

²³ Bevers. *Afscheidscollege*: p. 11.

1.2.1 Het veldmodel

Wanneer je onderzoek wilt doen naar het bestel en de wereld waarin theaterinstellingen zich begeven, kom je al snel uit bij het werk van Pierre Bourdieu. Deze Franse socioloog heeft de werking van het culturele veld gevat in zijn ‘veldtheorie’. In *Les Règles de l’art. Genèse et structure du champs littéraire* brengt Bourdieu zijn theorieën over de werking van het veld samen en demonstreert hij de werking van de veldwetten en mechanismen in het literaire veld in Frankrijk in de tweede helft van de negentiende eeuw.

Bourdieu heeft getracht een theoretisch construct van concepten te bouwen waardoor de werking van een veld – niet enkel het literaire veld in Frankrijk – geanalyseerd kan worden. Om toepassing van de veldtheorie van Bourdieu in de analyse van het nationaal gesubsidieerde theaterbestel in Nederland te begrijpen, is het van belang dat enkele centrale begrippen uit de theorie worden toegelicht. Doordat het werk van Bourdieu niet altijd even makkelijk te doorgronden is – lange, wollige zinnen, Latijnse terminologie - wordt de nodige informatie aangevuld met uitspraken van andere wetenschappers over de theorie.

Het raamwerk van Bourdieu

De maatschappij bestaat volgens Bourdieu uit een reeks hiërarchisch georganiseerde velden als het economische veld, politieke veld en het culturele veld. Een veld is hierbij een relatief autonoom universum waarbinnen het sociale spel gespeeld dient te worden volgens bepaalde regels. Het is een gestructureerde ruimte met eigen wetten en veldspecifieke machtsverhoudingen.²⁴

De structuur van een veld wordt bepaald door de verschillende posities erin. Er is sprake van een hiërarchie tussen de posities, die los bestaat van de agenten die de posities bekleden. Deze hiërarchie komt voort uit de manier waarop het veldspecifieke kapitaal is verdeeld over de posities.²⁵ Bourdieu onderscheidt hierbij vier vormen van kapitaal: economisch, cultureel (opvoeding, opleiding), sociaal (het sociale netwerk van de positie) en symbolisch kapitaal (prestige). Deze kapitaalvormen zijn converteerbaar. Alle posities in het veld streven naar een veldspecifieke vorm van kapitaal. Zo wordt in het economische veld gestreefd naar economisch kapitaal, waar in het culturele veld vooral symbolisch kapitaal wordt nagejaagd. De posities in het veld zijn hier continu om in strijd.²⁶

---

²⁴ Bourdieu, Pierre. *The field of cultural production. Essays on art and literature*. Cambridge: Polity Press, 1993: p. 10.

²⁵ Bourdieu, Pierre. *De regels van de kunst. Wording en structuur van het literaire veld*. Amsterdam: Van Gennep, 1994: p. 30 en 231.

²⁶ Bourdieu, Pierre. *Opstellen over smaak, habitus en het veldbegrip. Gekozen door Dick Pels*. Amsterdam: Van Gennep, 1989: p. 12-13.

De posities in het veld worden bezet door agenten. In het culturele veld zijn dit bijvoorbeeld kunstorganisaties en individuele kunstenaars. Deze agenten nemen de posities in op basis van hun habitus.²⁷ Dit houdt in dat een actor slechts kan toetreden tot een veld wanneer hij over het nodige specifieke kapitaal beschikt en de regels van het veld kent. Het habitusbegrip is cruciaal voor de theoretische verbinding tussen de agenten en de posities. Habitus kan worden omschreven als een set van bepalingen, permanente structuren die bepalen hoe actoren handelen. Het is een manier van denken, doen en omgaan met anderen die noodzakelijk is om in een bepaald veld te kunnen functioneren.²⁸ Het zijn de regels van het veld, waar de agenten zich niet van bewust zijn.²⁹

Ieder veld wordt volgens Bourdieu gekenmerkt door een gezamenlijk geloof in het spel en de toekenning van waarde aan diverse vormen van kapitaal, waardoor deze specifiek voor dit veld van belang worden. Dit wordt door de Franse socioloog *illusio* genoemd. Volgens theaterwetenschapper Cock Dieleman is dit *illusio* misschien wel het meest prominent aanwezig in het culturele veld. Hierbinnen is sprake van een gezamenlijk geloof in de creativiteit van de kunstenaar en de kwaliteit van een kunstwerk. De waarde van een kunstwerk wordt bepaald door het symbolisch kapitaal dat er door bepaalde spelers in het veld aan wordt toegekend. Dit *illusio* bepaalt de dynamiek van het culturele veld.³⁰

Een ander kenmerkend principe van het culturele veld is dat het door Bourdieu wordt geplaatst binnen het veld van de macht, een veld dat op zijn beurt wordt omgeven door het veld van de sociale ruimte. Het veld van de macht kan worden beschouwd als een meta-veld, doordat het de posities en diverse vormen van kapitaal in alle velden erbinnen beheerst. De werkelijke macht bevindt zich bij de bezitters van het economische kapitaal – in het geval van de kunstsubsidies: de overheid. De velddynamiek van het culturele veld zal daardoor altijd worden beïnvloed door het veld van de macht dat haar omgeeft.³¹

Het bestel als een veld

Vanuit de structuralistische benadering van de veldtheorie kan het basisinfrastructuurbestel worden beschouwd als een veld, waarin vaste posities bestaan en waaraan wetten ten

---

²⁷ Bourdieu, Pierre. *De regels van de kunst. Wording en structuur van het literaire veld*. Amsterdam: Van Gennep, 1994: p. 30 en 231.

²⁸ Bourdieu. *Opstellen over smaak, habitus en het veldbegrip*: p. 177.

²⁹ Dieleman. *Het nieuwe theaterleren*: p.38.

³⁰ Dieleman. *Het nieuwe theaterleren*: p.41.

³¹ Bourdieu. *De regels van de kunst*: p. 124, 125.

grondslag liggen. Het handelen van de actoren in dit veld kan worden verklaard vanuit deze onderliggende structuur.

Dit basisinfrastructuurveld wordt beïnvloed vanuit het veld van de macht waarin zij zich bevindt: het politieke veld. De minister van OCW stelt een lijst van posities op met bijbehorende toegangseisen, waarmee de grenzen en regels van het veld worden bepaald. Instellingen doen een aanvraag om deze posities in te mogen vullen, waarna door de politiek wordt besloten of deze agenten worden toegelaten. Daarnaast wordt door middel van subsidiëring economisch kapitaal verdeeld over de posities in het veld, waardoor de eerste machtsverhoudingen ontstaan.

De theatergezelschappen zijn agenten die een positie in dit veld van de basisinfrastructuur innemen. Dit doen zij op basis van hun habitus. In tegenstelling tot wat Bourdieu in zijn veldtheorie voorstaat, is zijn deze instellingen zich wel bewust van de regels die aan het veld ten grondslag liggen en zij handelen hiernaar. Daarnaast beschikken de zij over het juiste kapitaal om tot dit veld toe te treden. In het geval van de basisinfrastructuur betekent dit voldoende symbolisch kapitaal: er wordt voldoende artistieke waarde aan de instellingen gehecht. Deze waarde is gebaseerd op een gedeelde *illusio* binnen het veld waardoor er waarde kan worden toegekend aan de kwaliteit van de gezelschappen.

Een Bourdieuaanse analyse van het bestel is gericht op positionering en machtsverhoudingen. Hierdoor wordt er veelal gesproken over de opbrengst van de handelingen van actoren. Wanneer het basisinfrastructuurbestel wordt beschouwd als een veld, moet er worden gesproken over de onderlinge relaties in termen van hiërarchie op basis van de posities in het veld, het verworven kapitaal en de opbrengt van de handelingen die een gezelschap als Toneelgroep Amsterdam als gevolg van deze onderliggende structuur verricht.

Kritiek op Bourdieu

Drie Nederlandse wetenschappers gingen mij voor in de toepassing van de veldtheorie van Bourdieu in een analyse van het culturele veld. Theaterwetenschapper Cock Dieleman hanteert in zijn boek *Het nieuwe theaterleren* Bourdieuaanse begrippen om de plaats van theater binnen het kunstvakonderwijs (CKV, KCV) te onderzoeken. Hans van Maanen test in *How to study art worlds* onder andere de veldtheorie uit om te onderzoeken hoe deze theorie het functioneren van kunst in de samenleving kan bevorderen. Tot slot past kunstsocioloog Gielen in *Kunst in netwerken* de veldtheorie toe in een onderzoek naar de selectieprocessen in de dans en beeldende kunstsector in Vlaanderen. Voor alle drie de wetenschappers bleek de

veldtheorie van Bourdieu onvoldoende voor een volledige analyse van het culturele veld. De door hen aangedragen redenen hiertoe gelden ook voor dit onderzoek.

Om te beginnen wordt door Bourdieu het veld van de culturele productie binnen het veld van de macht gepositioneerd, maar hij gaat niet in op wat er gebeurt als twee velden met elkaar in contact komen en als het ware een nieuw veld vormen. Dit is het geval bij CKV in het onderzoek van Dieleman: het onderwijsveld en het culturele veld komen hierin samen.³² Dit geldt ook voor het basisinfrastructuurbestel dat in dit onderzoek centraal staat. Hierin ontmoeten het politieke veld en het culturele veld elkaar en vormen een nieuw veld. De veldtheorie van Bourdieu biedt ook voor dit onderzoek niet voldoende ruimte om deze ontmoeting te kunnen omvatten.

Ook Gielen beziet op dit vlak problemen met de veldtheorie. De overheid interfereert actief in het culturele veld en bepaalt de hiërarchie hierbinnen mede, door middel van subsidiëring. Hierdoor is het onvoldoende om slechts de verhoudingen tussen de posities te analyseren om tot een verklaring te komen voor het handelen van actoren in het veld.³³ Externe invloeden op het culturele veld vanuit de politiek vormen een belangrijke schakel in het onderzoek naar het basisinfrastructuurbestel. Om deze invloeden te kunnen analyseren is een aanvullende theoretische benadering nodig.

Bourdieu beziet het veld als een afgekaderde ruimte waarin slechts plaats is voor een aantal spelers. Hierdoor zijn gevestigde en nieuwe spelers continu met elkaar in strijd om deze posities. Het is echter niet zo dat in het theaterbestel enkel met elkaar wordt gestreden. Er wordt ook veel samengewerkt en deze netwerken bepalen het veld net zo goed mede, aldus Dieleman.³⁴ Ook binnen het veld van de basisinfrastructuur en op internationaal niveau wordt door theaterinstellingen als Toneelgroep Amsterdam veel samengewerkt, bijvoorbeeld in de vorm van uitwisseling van medewerkers en coproducties. Voor dit onderzoek zijn deze samenwerkingen van belang, waardoor enkel een veldanalyse onvoldoende is om een verklaring te vinden voor het internationale succes van TA.

Tot slot is het veld door Bourdieu geografisch gedefinieerd. Dit ging op voor het negentiende-eeuwse literaire veld met Parijs als centrum van de kunstwereld. Complexer wordt het als de sociale ruimte zich niet meer tot een geografisch gebied beperkt, maar men het als mondiaal bekijkt. Internationale netwerkfiguraties doorkruisen de afgebakende sociale

---

³² Dieleman. *Het nieuwe theaterleren*: p.45.

³³ Gielen. *Kunst in netwerken*: p. 102.

³⁴ Dieleman. *Het nieuwe theaterleren*: p.45.

ruimte van het veld, waardoor er meerdere brandpunten, centra en hiërarchieën ontstaan.³⁵ De hedendaagse dans in Vlaanderen valt voor Gielen niet in enkel in dit nationale kader te vatten en ook voor de *beste practice* Toneelgroep Amsterdam is juist dit internationale netwerk van belang. Dit maakt de geografische bepaling van het veld door Bourdieu problematisch voor dit onderzoek.

Door al deze kanttekeningen bij de Bourdieuaanse analyse is het van belang om een tweede theorie aan dit raamwerk toe te voegen. Door zowel Dieleman als Gielen wordt hiervoor uitgeweken naar de Actor-Netwerk Theorie, waarbij de focus meer komt te liggen op verbindingen tussen actoren die samen een netwerk vormen. De verbindingen komen hierbij voort uit de actoren en worden niet bepaald door de onderliggende structuur van het veld. Ook voor dit onderzoek geldt dat de ANT een waardevolle toevoeging is voor de analyse. Het biedt ruimte om de relaties tussen de instellingen, de overheid en internationale partners mee te nemen in de analyse in dit onderzoek.

1.2.2 Actor-Netwerk Theorie

Bij ANT vormt het structuralistische denken niet langer de basis voor de bestudering van het sociale. Het is niet de structuur achter dingen die het handelen van actoren kan verklaren, maar het sociale wordt gevormd door het handelen van actoren: de verbindingen die worden aangegaan.³⁶ ANT wordt ook wel de sociologie van de associaties genoemd door haar grondleggers Bruno Latour, Michel Callon en John Law. Deze wetenschappelijke benadering van het sociale kent vele interpretaties en toepassingen. Het is een theorie die, net als het sociale, continu in beweging is. Toch zijn er enkele aspecten die in alle toepassingen terugkeren. Hieronder zullen enkele van deze kernbegrippen worden toegelicht om een duidelijker beeld te krijgen van dit wetenschappelijke perspectief en hoe het in dit onderzoek ingezet kan worden.

Het raamwerk van ANT

De actor bestaat binnen ANT niet ‘uit zichzelf’, maar ontleent zijn betekenis aan het netwerk waar hij deel van uit maakt. Een actor moet zichzelf vernetwerken om te kunnen handelen: hij moet over de juiste middelen beschikken. Zo heeft een acteur een tekst nodig om uit te kunnen spreken, heeft een regisseur een acteur nodig om te regisseren en is er een speelplek nodig om de voorstelling te vertonen. Een actor is daarmee een netwerk in zichzelf dat in een

---

³⁵ Gielen. *Kunst in netwerken*: p. 103, 104.

³⁶ Dieleman. *Het nieuwe theaterleren*: p.51.

groter netwerk te beschouwen is als één punt.³⁷ De actor beschikt over een mate van *agency*, het vermogen om te handelen en om dingen en actoren in zijn omgeving te veranderen.³⁸

Een netwerk wordt in de ANT beschouwd als een conglomeraat van knopen en punten die met elkaar zijn verbonden: een rhizoom. Subjecten en objecten als instituties en voorstellingen zijn als actoren verbonden in een netwerk. Een netwerk is flexibeler dan een veld. Het netwerk kan zich alle kanten op uitbreiden en verschillende richtingen kunnen elkaar voortdurend kruisen.³⁹ Actoren en hun verbindingen veranderen voortdurend, waardoor alle verbindingen tijdelijk van aard zijn. Om duurzame verbindingen tot stand te brengen moeten deze continu onderhouden worden door de actoren.

Actoren kunnen zich binnen dit netwerk (of naar een ander netwerk) verplaatsen door nieuwe verbindingen aan te gaan. Bij de verplaatsing moet de actor als het ware worden vertaald om te passen in het andere netwerk: er vindt een translatie plaats. Translatie betekent hierbij echter niet letterlijk vertaling, omdat bij dit proces ook altijd een transmutatie plaatsvindt. Het vertaalde concept wordt in een nieuwe netwerkconfiguratie gebracht waarin het ook een andere betekenis krijgt en dus transmuteert.⁴⁰ Bij het verhuizen van het ene netwerk (of punt in een netwerk) naar het andere, moet er een passage worden doorgaan. Deze passage kan worden beschouwd als een vertaalmachine waar de actor doorheen moet om in het andere netwerk te kunnen functioneren. Deze translatiecentra oefenen in meer of mindere mate invloed uit op de identiteit van de passerende actor.⁴¹

Een laatste belangrijke term van de ANT is de *black box*. Van een *black box* is alleen de in en output bekend. Wanneer men deze doos opent komen de beslissingen, betrokken mensen en controversen tevoorschijn die verantwoordelijk zijn voor het veranderen van de in- in de output.⁴² Een voorstelling of kunstenaar kan ook als een *black box* worden geïnterpreteerd. Het is de taak van socioloog om deze te openen om de verbindingen en connecties die hebben plaatsgevonden uit te rafelen en overzichtelijk te maken.⁴³ In dit onderzoek zal het internationaliseringsproces van Toneelgroep Amsterdam als een *black box* geopend worden om na te gaan welke verbindingen, mensen en controversen er verantwoordelijk zijn voor het succes hiervan.

---

³⁷ Gielen. *Kunst in netwerken*: p. 134.

³⁸ Latour, Bruno. *Reassembling the Social-An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press, 2005: p. 40.

³⁹ Gielen. *Kunst in netwerken*: p. 130.

⁴⁰ Gielen. *Kunst in netwerken*: p. 130.

⁴¹ Gielen. *Kunst in netwerken*: p. 131.

⁴² Latour. *Reassembling the Social*: p. 39.

⁴³ Gielen. *Kunst in netwerken*: p. 133.

Het bestel als een actor-netwerk

Bij de bestudering van het basisinfrastructuurbestel als een veld ligt de focus op het blootleggen van de structuur van het veld om aan de hand daarvan het handelen van actoren te verklaren. Bij een ANT analyse van het bestel worden de handelingen van de actoren geanalyseerd om de werking van het netwerk en de vorming van de actor te begrijpen. Het basisinfrastructuurbestel kan worden gezien als een actor-netwerk, waarin actoren onderling een relatie aangaan en een netwerk vormen. Het ministerie van OCW en de Raad voor Cultuur vormen tezamen een passage waar instellingen doorheen moeten om tot dit actor-netwerk te kunnen behoren. Door de voorwaarden die aan deze passage gebonden zijn – de wetten van het veld – wordt er invloed uitgeoefend op het gezelschap bij de toelating tot het netwerk. Het gezelschap moet zich aanpassen om aan deze regels te kunnen voldoen.

Doordat de actor het resultaat van haar verbindingen is, zijn wijzigingen in het netwerk en van andere actoren in het netwerk van invloed op de actor. Voor het basisinfrastructuurbestel betekent dit dat een wijziging van minister van invloed is op alle gezelschappen evenals de aanstelling van de een nieuwe artistiek leider binnen het actor-netwerk van een van de instellingen binnen dit netwerkbestel.

Het aangaan van verbindingen zorgt voor een transmutatie van de actor. Deze verbindingen vormen daarmee de identiteit van de actor. Doordat de actor deze verbindingen zelf aangaat betekent dit dat het proces van vernetwerking gericht is op de eigen ontwikkeling en reflectie. Het gaat hierbij niet zozeer om de opbrengst van de relaties zoals het geval is bij het veldmodel, maar om een proces van zelftransformatie. Om de invloed van de verbindingen op een actor als Toneelgroep Amsterdam te analyseren moeten de relaties worden onderzocht op wederkerigheid, duurzaamheid en afhankelijkheid.

1.3 Internationalisering beschouwd vanuit de veldtheorie en ANT

Het sociale fenomeen internationalisering kan eveneens vanuit het veldmodel en de ANT geanalyseerd worden. In de eerder besproken theorieën over internationalisering lijken de perspectieven van het veldmodel en de ANT al besloten te liggen. Zo wordt in de theorie van het wereldcultuurstelsel en haar onderscheid in centrum – periferie gesproken over machtsverhoudingen tussen bepaalde posities. Hierdoor is dit wereldcultuurstelsel te vatten in Bourdieuaanse terminologie. De machtsverhoudingen worden bepaald door de verdeling van het kapitaal, in dit geval cultureel en symbolisch. Er is sprake van een strijd om de macht tussen centra, met de (semi-)periferie om deze vormen van kapitaal. De verplaatsing van dit kapitaal is in het wereldcultuurstelsel nauw verbonden met parallelle handelsstromen,

economische betrekkingen en politieke verbindingen.⁴⁴ Deze externe factoren vanuit het veld van de macht hebben een grote invloed op het veld van het wereldcultuurstelsel.

Het aantal centra in het wereldcultuurstelsel ligt niet vast. Er is geen sprake van een vast aantal posities waarover een strijd gevoerd wordt tussen de actoren. Hier komt ANT om de hoek kijken. De strijd die gevoerd wordt tussen de centra en met de (semi-)periferie is ook te vatten in termen van wederzijdse afhankelijkheidsverbindingen. Zoals Bevers en Heilbron al stelde: de centra zijn afhankelijk van de aanwas vanuit de (semi-)periferie om zichzelf te blijven ontwikkelen en transformeren.

In dit onderzoek zal ook naar dergelijke stromen worden gekeken: namelijk van de verspreiding van Nederlandse gezelschappen en specifiek Toneelgroep Amsterdam, vanuit de (semi-)periferie over de wereld. Hoe heeft de verplaatsing naar de centra Toneelgroep Amsterdam beïnvloed. Er zal worden gekeken naar de continenten, landen, steden en (prominente) theaters waar naartoe wordt gereisd: zijn dit centrale plekken of meer (semi-)perifeer en heeft hierin een ontwikkeling plaatsgevonden in de loop der jaren?

Ook de receptiekringen van Heilbron en Bevers kunnen gemakkelijk in ANT termen worden uitgelegd. Deze kringen hebben namelijk betrekking op de aard van internationale verbindingen. In iedere kring wordt de verbinding vanuit een andere actor gelegd. Aan de hand van deze kringen kan een uitspraak worden gedaan over de autonomie van een instelling in het aangaan van internationale verbindingen. Vormt de overheid hier een schakel in? Is de instelling afhankelijk van buitenlandse initiatieven? Of heeft de instelling al een grote naam opgebouwd in het internationale circuit en kan zij hierdoor autonomer te werk gaan in het aangaan van internationale relaties? Door de verbindingen in een internationaal netwerk vanuit dit model van waardering en autonomie te bestuderen kan er een mate van symbolisch kapitaal aan worden toegekend.

Dankzij de internationaliseringstheorieën over het wereldcultuurstelsel en de receptiekringen kan de verspreiding van kunst en de aard van de internationale verbindingen worden onderzocht. Voor de *beste practice* Toneelgroep Amsterdam bestaat internationalisering echter uit meer dan alleen het vertonen van het werk in het buitenland en de internationale receptie van dit werk en het gezelschap. Binnen het geschetste theoretische raamwerk over internationalisering is er geen ruimte voor de analyse van internationale samenwerkingsprojecten als coproducties of gastregies en hoe de identiteit van een

---

⁴⁴ Swaan. "Alles is in beginsel overal": p. 329.

gezelschap door deze verbindingen gevormd wordt. De toepassing van een ANT analyse kan helpen bij de bestudering van de internationale activiteiten van gezelschappen, waarbij de focus ligt op de aard van de verbindingen en de transformatie van het gezelschap als gevolg hiervan.

In de volgende twee hoofdstukken wordt het verkregen materiaal beschouwd vanuit de diversiteit aan termen die in dit hoofdstuk zijn geïntroduceerd. Zoals in dit hoofdstuk is gebleken vullen de besproken theorieën elkaar aan waar nodig en helpen om uiteindelijk meer begrip te krijgen over de complexe materie van de internationalisering van een theatergezelschap vanuit een positie binnen het nationale basisinfrastructuurbestel.

2. 2009-2012

De kunstenplanperiode 2009-2012 is de eerste periode dat de basisinfrastructuur in werking treed voor de Nederlandse cultuursector. In deze periode wordt duidelijk wat de gevolgen zijn van deze bestelwijziging en in hoeverre er ruimte is voor internationalisering van theaterinstellingen binnen dit bestel. In dit hoofdstuk worden eerst de contouren van de basisinfrastructuur op het gebied van theater geschetst, met een focus op de bespreking van internationalisering in de beleidsplannen. Vervolgens wordt gekeken naar hoe het proces van internationalisering is verlopen voor de basisinfrastructuurinstellingen. In de *case-study* naar Toneelgroep Amsterdam die daarop volgt zal worden gekeken naar hoe specifiek deze instelling vorm gaf aan haar internationale ambities in deze eerste periode als nationale basisinfrastructuurinstelling.

2.1 De invoering van de basisinfrastructuur

Voordat er in kan worden gegaan op hoe de basisinfrastructuur op het gebied van theater er in deze eerste periode uitziet, is het van belang om de aanleiding tot deze bestelwijziging te bespreken. In 1988 werd in het Nederlandse cultuurbeleid de Cultuurnota ingevoerd. Deze cultuurnotasytematiek bestond uit perioden van vier jaar. Na iedere periode werden alle kunstinstellingen tegelijkertijd beoordeeld op hun kwaliteit door de Raad voor Cultuur, waarna de Raad in één nota advies gaf over de subsidiering van deze instellingen. Vervolgens werd er gediscussieerd in de Tweede Kamer en uiteindelijk een bedrag toegekend aan de instellingen voor de daarop volgende periode van vier jaar.⁴⁵ Volgens staatssecretaris van OCW Medy van der Laan is deze cultuurnotasytematiek in 2005 echter nodig aan vervanging toe. In september 2005 brengt zij de nota *Verschil maken* uit, waarin zij de problematiek van deze systematiek aan de kaak stelt en een eerste poging doet om een bestel voor de toekomst uit te denken. In deze nota worden de eerste stappen naar het basisinfrastructuurbestel gezet.

2.1.1 *Verschil maken*

Van der Laan stelt dat de cultuurnotasytematiek is verschrompeld tot een verbureaucratiseerde en ontzielde procedure.⁴⁶ De procedure is in de loop der jaren steeds

---

⁴⁵ Heuven, Robbert van. Simon van den Berg. "Theaterbestel gaat op de schop" *Website Robbert van Heuven*. 2006. 30 maart 2016. <<http://www.robberthvanheaven.nl/archief/artikelen/hettheaterbestelgaatopdeschop.html>>

⁴⁶ Staatssecretaris Van der Laan van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. *Verschil maken. Herrijking cultuurnotasytematiek*. Den Haag: september 2005: p. 4.

meer uitgebreid met vooradviezen, sectoranalyses en uitgangspuntennota's om ontstane problemen met betrekking tot de rol van de Raad voor Cultuur en de relatie tot de andere subsidiërende overheden te verhelpen. Daarnaast is er sprake van versnippering: het aantal aanvragende instellingen is verdubbeld, waardoor er te veel instellingen zijn die met te weinig subsidie elkaar verdringen op een steeds kleinere markt. Het weinige economisch kapitaal dat er is wordt verdeeld over teveel posities in het veld. Daarnaast worden alle instellingen – van een klein gezelschap tot De Nationale Opera - op dezelfde wijze in dezelfde procedure behandeld. Alle instellingen moeten tegelijkertijd door dezelfde deur, aldus Van der Laan. Tot slot gaat het politieke debat alleen nog maar over of er aan die ene instelling wel voldoende subsidie wordt verleend en of er voldoende recht wordt gedaan aan het Thorbecke principe.⁴⁷

Van der Laan pleit voor bezieling en betrokkenheid en stelt in deze nota haar uitgangspunten op voor een nieuwe cultuurnotasystematiek. Om te beginnen moet er een nieuw evenwicht komen tussen cultuur en politiek. Om die reden is de cultuurnota voortaan een beleidsnota, waarin de hoofdlijnen voor het cultuurbeleid worden uiteengezet. Deze nota is losgekoppeld van de aanvraagprocedure en de verdelingen van subsidies.

Het tweede punt waar de staatssecretaris op inzet is een 'kanteling van het subsidiegebouw'.⁴⁸ Het beleid moet niet langer een verticale subsidiecarrière voorstaan, met aan de top de cultuurnotasubsidie, maar het moet een breed, horizontaal palet aan passende arrangementen aanbieden. Van der Laan ziet hierbij een belangrijke rol voor de fondsen weggelegd als actor in het bestel. De aanvragen van kleinere, puur artistieke instellingen zullen aan hen worden overgedragen.

Tot slot streeft de staatssecretaris naar een nieuw samenspel tussen de bewindspersoon van het ministerie van OCW en haar partners. Zo zal de Raad voor Cultuur zich in de toekomst meer richten op haar strategische rol als adviseur van de regering.⁴⁹ Hieruit blijkt dat Van der Laan niet alleen de posities en hiërarchie in het culturele veld wil veranderen, maar ook in het politieke veld.

---

⁴⁷ Staatssecretaris Van der Laan. *Vershil maken*: p. 3.

⁴⁸ Staatssecretaris Van der Laan. *Vershil maken*: p. 4.

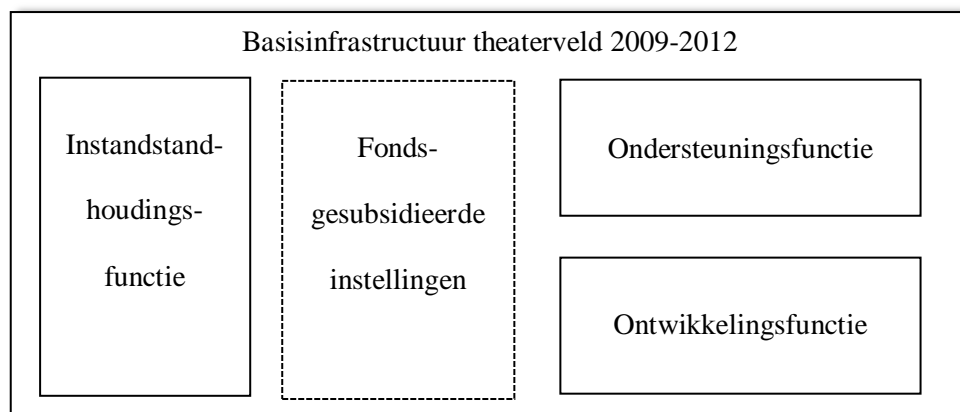
⁴⁹ Staatssecretaris Van der Laan. *Vershil maken*: p. 4 – 12.

Het motto van deze nieuwe cultuurnotasystematiek is: “op afstand waar mogelijk, betrokken waar nodig.”⁵⁰ De betrokkenheid van de overheid zal blijven bestaan doordat zij verantwoordelijk is voor de structuur van het basisinfrastructuurveld en de verdeling van economisch kapitaal. De afstand wordt gecreëerd door het loskoppelen van de cultuurnota en het subsidieplan en doordat de overheid een deel van haar macht overdraagt aan de fondsen. Zij worden verantwoordelijk voor de structurering van een deel van het veld en de verdeling van - via het Rijk verkregen - economisch kapitaal over de posities in dit subveld. De instellingen die door het Fonds worden gesubsidieerd vormen een parallelle stroom aan de basisinfrastructuurinstellingen.

Voor de structurering van het veld doet Van der Laan in deze nota een eerste aanzet. Zij stelt een functionele benadering van het bestel voor, waarin plaats is voor de volgende functies:

1. instandhoudingsfunctie binnen de podiumkunsten;
2. ontwikkelingsfuncties binnen alle sectoren;
3. ondersteunende functies binnen alle sectoren.

Op basis van deze functieomschrijvingen kan voor iedere kunstdiscipline een veld met posities worden uitgetekend die deze functies vervullen. In het schema hieronder is weergegeven hoe het veld van de basisinfrastructuur op het gebied van theater er uit moet komen te zien volgens Van der Laan.

Schema 1⁵¹

⁵⁰ Staatssecretaris Van der Laan van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. *Brief aan de voorzitter van de Tweede Kamer: Verschil maken. Herrijking cultuurnotasystematiek*. Den Haag: 2 juni 2006.

⁵¹ Staatssecretaris Van der Laan van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. *Verschil maken. Herrijking cultuurnotasystematiek*. Den Haag: september 2005.

2.2 Basisinfrastructuurbeleid 2009-2012

In de nota *Verskil maken* heeft staatssecretaris Van der Laan een raamwerk uiteengezet voor een nieuw cultuurbeleid en subsidiesysteem. Haar opvolger minister Ronald Plasterk en de Raad voor Cultuur geven in de periode die volgt concrete vorm aan de nieuwe systematiek. In de onderstaande paragrafen worden de adviezen en nota's bestudeerd waarin de uiteindelijke invulling wordt gegeven aan het basisinfrastructuurbeleid voor de periode 2009-2012.

2.2.1 Innoveren, participeren

In *Innoveren, participeren* uit 2007 geeft de Raad voor Cultuur advies over de inrichting van het nieuwe subsidiebestel. De posities in het veld worden in dit advies opgesteld op basis van de door Van der Laan benoemde functies. Door de inrichting van het bestel in posities wordt het veld nauwkeuriger uitgetekend en de grenzen van dit veld bepaald. De agenten die de posities zullen gaan invullen worden in een later stadium toegekend.

Op het gebied van theater wordt de ontwikkelingsfunctie door de Raad toegeschreven aan de productiehuisen. De ondersteuningsfunctie wordt direct toegeschreven aan een agent: Theater Instituut Nederland, het sectorinstituut dat de Nederlandse podiumkunsten nationaal en internationaal ondersteunt.⁵² Voor de vervulling van de instandhoudingsfunctie op het gebied van theater neemt de Raad de verdeling van zes toneelgezelschappen als uitgangspunt, een verdeling die is vastgesteld in 1984 door de commissie-De Boer. Deze structuur van regionaal gespreide theatervoorzieningen sluit nog steeds aan bij de Nederlandse theaterpraktijk, aldus de Raad. Aan de steden Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en de regio's Noord, Oost en Zuid voegt het adviesorgaan twee nieuwe toe: de regio's Utrecht en Limburg.⁵³ In deze regio's is een bloeiend theaterklimaat ontstaan, wat blijkt uit een grote publieke belangstelling, de toename van theaterinstellingen en de aanwezigheid van theatervakopleidingen.⁵⁴

Naast de uitwerking van de functies in de benoeming van posities werkt de Raad ook kenmerken, taken en criteria uit waaraan de instandhoudingsinstellingen moeten voldoen. Deze lijst met voorwaarden is te beschouwen als de onderliggende structuur van het veld: de wetten. In het schema op de volgende pagina zijn deze structurerende regels uiteengezet.

---

⁵² Raad voor Cultuur. *Innoveren, participeren*: p. 176.

⁵³ Raad voor Cultuur. *Innoveren, participeren*: p. 48.

⁵⁴ Raad voor Cultuur. *Innoveren, participeren*: p. 167.

Kenmerken	Taken	Criteria
Ze garanderen een landelijk gespreid geheel van stads- en regiogezelschappen, met telkens één instelling per stad/regio	Hun hoofdactiviteit is het produceren van repertoiretheater, onder andere van groot gemonteerde theaterproducties	Uitstekende staat van dienst van artistiek leider
Ze garanderen een breed, kwalitatief hoogwaardig en groot gemonteerd aanbod waarbij klassiek en modern, nationaal en internationaal toneelrepertoire wordt opgevoerd	Ze gaan een sterke binding aan met de standplaats en/of regio en de bestaande theaterinstellingen die daar gevestigd zijn *	Garantie van artistieke en zakelijke continuïteit
Ze leveren een significantie bijdrage aan het theaterbestel op stedelijk, regionaal, nationaal en internationaal niveau *	Ze gaan een sterke binding aan met andere theaterinstellingen binnen de instandhoudingsfunctie, gezamenlijke afspraken aanbod-afname *	Garantie van opvoeringskwaliteit
Ze verspreiden het aanbod over de regio's	Ze dragen bij aan talentontwikkeling in artistieke spelfuncties	Onderscheidenheid in (artistieke) profilering
Ze initiëren en waarborgen artistieke vernieuwing	Ze ontwikkelen en voeren beleid uit om een breed publiek te bereiken, met name in standplaats en/of regio	Beschikking over een eigen podium van (middel) groot formaat, en/of vast gelieerd zijn aan de schouwburg in de standplaats *
Ze dragen zorg voor de ontwikkeling van nieuwe Nederlandse toneelteksten, ook voor groot gemonteerde producties	Ze ontwikkelen educatieve programma's die passen bij de aard en de grootte van het gezelschap	
Ze dragen er zorg voor dat het aandeel van intercultureel theater wordt vergroot	Ze participeren in lokale en regionale netwerken van scholen en culturele instellingen *	

Schema 2⁵⁵

Opvallend aan deze lijst met voorwaarden en taken is dat er door de Raad veel wordt gesproken over het leggen van verbindingen en het vormen van netwerken (al deze opmerkingen zijn in het schema gemarkeerd *). Het nationale basisinfrastructuurbestel op het gebied van theater wordt door de Raad niet alleen uiteengezet als een gestructureerd veld met vaste posities en regels, maar de actoren moeten hierbinnen ook onderling verbonden zijn zich tot hun directe omgeving verhouden.

⁵⁵ Raad voor Cultuur. *Innoveren, participeren*: p. 174.

Dit blijkt ook uit de uitspraak van de Raad dat in elke genoemde stad en regio theaterbrandpunten gevormd moeten worden waarin stads- en regiogezelschappen, jeugdtheatergezelschappen en productiehuizen samen met de aanwezige schouwburgen en vakopleidingen elk een bestel vormen, een onderling samenhangend geheel. “Een ingreep bij een van de instellingen heeft gevolgen voor de andere instellingen in het bestel.”⁵⁶ Hierin is een netwerkbenadering van het bestel te herkennen in de uitwerking ervan door de Raad.

2.2.2 Kunst van leven

In de cultuurnota *Kunst van leven* stelt minister Ronald Plasterk dat de kracht van de Nederlandse podiumkunsten ligt in een fijnmazig netwerk van grote, middelgrote en kleine podia. Bij ondersteuning dient met deze verschillende posities van de instellingen rekening gehouden te worden. Ook de minister acht een netwerkbenadering van het bestel van belang ter aanvulling op de indeling van het veld.⁵⁷

De minister neemt in deze nota het advies *Innoveren, participeren* van de Raad voor Cultuur grotendeels over. De voorwaarden die de minister stelt voor aanvragende theaterinstellingen voor de basisinfrastructuur komen dan ook overeen met de lijst zoals opgesteld door de Raad en weergegeven in schema 2. Bovenop deze benoemde criteria spreekt de minister zich uit over het voornemen om een hogere eigen inkomsten eis te stellen aan instellingen die rechtstreeks door het Rijk worden gesubsidieerd. De agenten moeten voldoende economisch kapitaal verwerven. Daarnaast moeten zij aantonen over voldoende cultureel kapitaal te beschikken door zich te houden aan de normen voor goed bestuur, de *code cultural governance*.⁵⁸ In combinatie met de eerder besproken criteria en eisen geeft dit een duidelijk beeld van het habitus waarover instellingen moeten beschikken om tot het veld van de basisinfrastructuur theater toe te kunnen treden. Het is een manier van denken en handelen die nodig is om binnen dit veld te kunnen functioneren.

2.2.3 Basisinfrastructuur 1.0

Nu de structuur van het veld door de minister en de Raad voor Cultuur is bepaald, kunnen de posities hierbinnen worden ingevuld. In het rapport *Basisinfrastructuur 1.0* adviseert de Raad voor Cultuur over welke instellingen de agenten zijn die over de juiste habitus beschikken om

---

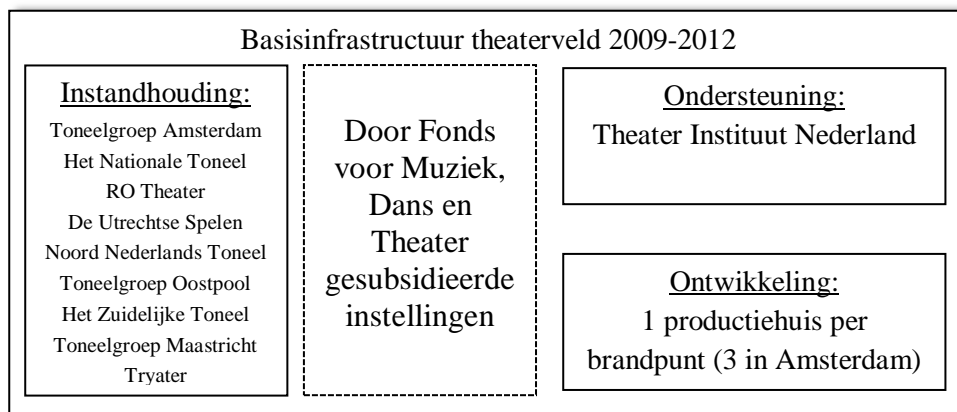
⁵⁶ Raad voor Cultuur. *Innoveren, participeren*: p. 173.

⁵⁷ Minister Plasterk van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. *Kunst van leven. Hoofdpijnen cultuurbeleid*. Den Haag: 26 juni 2007: p. 12.

⁵⁸ Minister Plasterk. *Kunst van leven*: p. 41.

de posities te bekleden. In schematisch overzicht ziet invulling van deze posities er zo uit:

Schema 3⁵⁹

Deze invulling van de Raad wordt uiteindelijk overgenomen door de minister.⁶⁰ Om toe te kunnen treden tot dit basisinfrastructuurveld moeten instellingen worden toegelaten door de Raad voor Cultuur en de minister of in het geval van de parallelle stroom: door het Fonds. Deze instituten kunnen vanuit de netwerkbenadering worden gezien als passages, waar de actoren doorheen moeten om tot het netwerk te kunnen behoren. In navolging van de ANT betekent dit dat het doorgaan van deze passage(s) invloed uitoefent op de actor die dit translatiecentrum doorgaat. De invloed die deze doorgang heeft gehad op de internationalisering van de gezelschappen zal in paragraaf 2.3 worden onderzocht.

2.2.4 Internationalisering in het basisinfrastructuurbeleid 2009-2012

Kunst begeeft zich net als wetenschap over de grens van het bekende. Hierdoor is het volgens minister Plasterk van belang dat er een internationaal concurrerend klimaat ontstaat dat uitdaagt tot optimale prestaties.⁶¹ Dat het internationale klimaat meer uitdaagt tot optimale prestaties heeft te maken met het feit dat Nederland zich in de culturele semi-periferie bevindt. Door zich te verbinden met en te meten aan de culturele centra wordt de Nederlandse kunst gestimuleerd tot betere artistieke prestaties.

Ook de Raad voor Cultuur stelt dat het Nederlandse theater gebaat is bij een intensieve uitwisseling met het buitenland. Het ontwikkelt de blik van theatermakers en publiek, aldus de Raad. Deze uitwisseling zou hierbij beide kanten op moeten gaan: import, export en

⁵⁹ Raad voor Cultuur. *Basisinfrastructuur 1.0. Advies vierjaarlijkse cultuursubsidies voor instellingen, sectorinstituten en fondsen in de Basisinfrastructuur*. Den Haag: 15 mei 2008.

⁶⁰ Minister Plasterk van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. 'Bijlage 1: Subsidieplan 2009-2012 toekenningen' *Kamerbrief subsidieplan Kunst van Leven 2009-2012*. Den Haag: 16 september 2008.

⁶¹ Minister Plasterk. *Kunst van leven*: p. 4.

internationale samenwerking door middel van co-producties.⁶² Internationale activiteiten moeten niet enkel dienen als een doorkijkspiegel, waarbij de wereld naar Nederland wordt gehaald of het voorhouden van een dergelijke spiegel aan het buitenland door het enkel vertonen van Nederlands werk in het buitenland. Volgens de Raad zijn juist internationale samenwerkingen van belang om een zelftransformatief proces op gang te brengen.

Volgens de Raad heeft het Nederlandse theater op internationaal niveau niet meer de centrale voortrekkersrol die het zo'n tien jaar geleden had. Er vinden nog wel gastproducties van Nederlandse regisseurs bij buitenlandse (voornamelijk Vlaamse en Duitstalige) theatergezelschappen plaats, maar er is minder aandacht voor Nederlands theater bij buitenlandse critici en programmeurs. De tweede receptiekring, de interesse vanuit het buitenland, lijkt in te krimpen. Volgens de Raad moet het beleid betere voorwaarden scheppen om hier verandering in te brengen.⁶³

De minister erkent eveneens dat de Nederlandse positie op internationaal niveau verzwakt is en dat voor de versterking hiervan een rol is weggelegd voor het cultuurbeleid. Plasterk geeft hieraan gehoor door een internationaal platform in te stellen binnen de basisinfrastructuur voor het presenteren van internationale programmering in Nederland en het stimuleren van uitwisseling.⁶⁴

Met de instelling van dit internationale platform heeft internationalisering een plek binnen de basisinfrastructuur gekregen. Daarnaast behoort internationalisering tot een van de kerntaken van de fondsen, koepelorganisaties en sectorinstututen.⁶⁵ Voor de theatersector betekent dit dat het Fonds voor Muziek, Dans en Theater een belangrijke taak heeft op het gebied van internationalisering en dat Theater Instituut Nederland extra budget heeft verworven ter intensivering van het internationale beleid.⁶⁶ De taken met betrekking tot internationalisering binnen de basisinfrastructuur zijn hiermee toegekend aan posities in de sfeer van de ondersteuning.⁶⁷ Van de instandhoudingsinstellingen in de basisinfrastructuur wordt verwacht dat zij een visie ontwikkelen op hun internationale belang,⁶⁸ maar dit behoort niet tot een van hun vele taken. Er staat dan ook geen economisch kapitaal tegenover.

---

⁶² Raad voor Cultuur. *Innoveren, participeren*: p. 106.

⁶³ Raad voor Cultuur. *Innoveren, participeren*: p. 165.

⁶⁴ Minister Plasterk. *Kunst van leven*: p. 8-9.

⁶⁵ Raad voor Cultuur. *Innov1eren, participeren*: p. 43.

⁶⁶ Raad voor Cultuur. *Basisinfrastructuur 1.0*: p. 9.

⁶⁷ Raad voor Cultuur. *Innoveren, participeren*: p. 106.

⁶⁸ Raad voor Cultuur. *Innoveren, participeren*: p. 107.

2.3 Internationalisering basisinfrastructuurinstellingen 2009-2012

Instellingen die direct door de overheid worden gesubsidieerd binnen de basisinfrastructuur dragen verantwoordelijkheid voor het nationale bestel en moeten voldoen aan een groot aantal taken en eisen die worden opgelegd door het Rijk. In de voorgaande paragraaf is gebleken dat internationale erkenning hierbij gewenst is. De vraag is echter in hoeverre er nog ruimte is voor internationale activiteiten naast de vervulling van het uitgebreide takenpakket en de nationale functie. In deze paragraaf worden de internationale ambities van de instellingen onderzocht bij aanvang van deze cultuurnotaperiode, waarna zal worden gekeken naar de daadwerkelijk verrichtte internationale activiteiten zoals deze staan vermeldt in de database Buitengaats van SICA.

2.3.1 De plannen voor 2009-2012

In de beleidsplannen van zowel Toneelgroep Oostpool, De Utrechtse Spelen als Het Zuidelijk Toneel wordt niet gesproken over internationale ambities. Ook het Nationale Toneel stelt slechts dat zij wel internationale ambities heeft, maar dat deze in dit beleidsplan niet centraal staan.⁶⁹

Toneelgroep Maastricht vermeldt dat de culturele biotoop die ontstaat door de ligging van haar regio aangrenzend aan zowel Duitsland als België inspirerend is. De plannen voor de periode 2009-2012 zijn dan ook om actief te werken aan het vaker spelen in beide landen en om samenwerkingen aan te gaan met Belgische en Duitse instellingen.⁷⁰

In de plannen van het RO Theater en het Noord Nederlands Toneel komen de internationale ambities nadrukkelijker naar voren. Om te beginnen met het Rotterdamse RO Theater: dit gezelschap streeft ernaar om met succesvolle voorstellingen ook de internationale podia te bespelen. Het plan is om de uitwisseling met het Deutsches Theater in Berlijn en de Brusselse Koninklijke Vlaamse Schouwburg voort te zetten. In de voorgaande periode is gefocust op de opbouw van het gezelschap, maar in deze periode wil het RO Theater vaker ingaan op uitnodigingen van internationale theaters en festivals. Het gezelschap lijkt hiermee vanuit de tweede receptiekring meer internationale zichtbaarheid en erkenning te willen gaan verwerven.⁷¹

Internationalisering is één van de hoofdpijlers van het Noord Nederlands Toneel. Het gezelschap wil zich profileren als een stadsgezelschap met internationale ambities.⁷² Het

---

⁶⁹ Stichting Het Nationale Toneel. *Beleidsplan 2009-2012*. Den Haag: 2008: p. 9.

⁷⁰ Stichting Toneelgroep Maastricht. *Activiteitenplan 2009-2012*. Maastricht: 2008: p. 2.

⁷¹ Stichting Theaterproductie Rotterdam. *Beleidsplan 2009-2012*. Rotterdam: 2008: p. 12.

⁷² Stichting Het Nationale Toneel. *Beleidsplan 2009-2012*. Den Haag: 2008: p. 15.

gezelschap heeft per 2009 Ola Mafaalani als algemeen directeur aangetrokken. Haar internationale ervaring en ambitie maken dat zij het bedrijf internationaal zal laten opereren, aldus de verwachtingen van het Noord Nederlands Toneel. Het gezelschap wil investeren in lange en intensieve samenwerkingen met theaters, festivals en individuele makers uit het buitenland. Er wordt in de plannen gesproken over verbindingen met Stadttheater in Winterthur, Schauspielhaus Wien en het American Repertory Theatre in Boston. Daarnaast zijn er contacten met Strassbourg, Los Angeles en Rusland.⁷³ Alle internationale verbindingen in deze plannen borduren voort op het internationale netwerk van Mafaalani. Dankzij de verbinding van het gezelschap met deze internationaal vernetwerkte actor wil het gezelschap zich in een groter internationaal netwerk plaatsen.

2.3.2 De praktijk in 2009-2012

Als we kijken naar de lijst met daadwerkelijke internationale activiteiten van de basisinfrastructuurinstellingen in 2009-2012 (bijlage 1) dan valt het op dat een aantal gezelschappen zich in hun plannen behoorlijk hebben overschat. Zo is het voor Toneelgroep Maastricht het uiteindelijk niet mogelijk geweest om meer dan één internationale coproductie te doen in deze periode, terwijl zij in hun plannen diverse coproducties met zowel Duitsland als België voorstonden. Ook voor het RO Theater lijken de geplande samenwerkingen met het Deutsches Theater in Berlijn niet van de grond te zijn gekomen.

Voornamelijk bij het Noord Nederlands Toneel, dat internationalisering als één van haar hoofdpijlers bestempelde, blijft de praktijk ver achter bij de plannen. De enige internationale activiteiten die zijn uitgevoerd⁷⁴ zijn enkele vertoningen van *La Divina Commedia* in België en *Independent Swan* in Duitsland. Daarnaast is het Noord Nederlands Toneel onderdeel geweest van één groter project in een internationaal netwerk, met haar ondersteunende betrokkenheid bij de voorstelling *69 degrees South*. Van de vele verbindingen die vanuit het persoonlijke netwerk van Mafaalani werden verwacht zijn er maar weinig tot stand gekomen. Blijkbaar is de verbinding met een vernetwerkte actor niet voldoende om als gezelschap zelf een internationaal netwerk op te bouwen.

Aan deze tegenvallende cijfers liggen hoogst waarschijnlijk meerdere factoren ten grondslag. Toch is er iets dat al deze gezelschappen met elkaar gemeen hebben: ze zijn een nationale basisinfrastructuurinstelling geworden. Met alle bijbehorende taken en eisen van dien. Het

---

⁷³ Stichting Het Nationale Toneel. *Beleidsplan 2009-2012* : p. 9.

⁷⁴ Voor zover bekend in het Buitengaats archief van SICA.

lijkt er op of het zijn van een basisinfrastructuurinstelling zijn tol heeft geëist voor de internationale ambities van Toneelgroep Maastricht, het Nationale Toneel, het RO Theater en het Noord Nederlands Toneel.

2.4 Internationalisering Toneelgroep Amsterdam 2009-2012

Wanneer we kijken naar het aantal internationale activiteiten van Toneelgroep Amsterdam (bijlage 2) lijken de cijfers van dit gezelschap alles behalve tegen te vallen. Vergeleken met de hoeveelheid activiteiten en de diversiteit aan internationale partners van Toneelgroep Amsterdam worden de gegevens uit bijlage 1 in een heel ander perspectief geplaatst. Toneelgroep Amsterdam is verreweg het meest geïnternationaliseerde theatergezelschap binnen de basisinfrastructuur. Voordat de internationalisering van het gezelschap in 2009-2012 onder de loep wordt genomen is het van belang om eerst een stukje historie te schetsen. Hoe en waarom werd Toneelgroep Amsterdam een internationaal werkend gezelschap?

2.4.1 Wat vooraf ging

Toneelgroep Amsterdam is namelijk niet altijd een internationaal georiënteerd gezelschap geweest. Historisch gezien zijn er twee Toneelgroepen Amsterdam met elk een eigen karakter: het TGA van artistiek leider Gerardjan Rijnders (1987-2000) en het TA van opvolger Ivo van Hove (2001-heden).⁷⁵ De komst van Van Hove betekent een ware cultuuromslag voor het gezelschap. Hij is algemeen directeur en artistiek leider in één. In het eerste stadium van zijn leiderschap (2001-2004) staat voornamelijk de formatie en de reorganisatie van het gezelschap centraal.⁷⁶ Dit verloopt niet zonder slag of stoot. Zijn strakke organisatie en leiderschap maken dat hij door zijn medewerkers kil en onbenaderbaar wordt gevonden. Daarnaast is er kritiek op Van Hove omdat hij vaak de deur uit is. Hij combineert Toneelgroep Amsterdam met het leiden van het Holland Festival en gastregies in binnen- en buitenland. Bovenal blijft het succes van de voorstellingen uit.⁷⁷

Pas in de seizoenen 2006/2007 en 2007/2008 begint Van Hove's TA successen te boeken. De voorstellingen *Opening Night* (2006), *Romeinse Tragedies* (2007) en *Angels in America* (2008) tonen waar de regisseur goed in is en waar Toneelgroep Amsterdam voor staat. Sterke emotionaliteit en psychologische inleving blijken de kenmerkende signatuur van

---

⁷⁵ Boogaard, van den. Raymond. "Toneelgroep A'dam: Feestje" *NRC Handelsblad*. 23 augustus 2012.

⁷⁶ Stichting Toneelgroep Amsterdam. *Beleidsplan 2013-2016*. Amsterdam, 2012. p. 1.

⁷⁷ Kemp, Laura. *Toneelgroep Amsterdam: een gestroomlijnde international. Over de internationale vernetwerking van Toneelgroep Amsterdam*. Utrecht: Universiteit Utrecht, 2016.

Van Hove en de voorstellingen worden voorzien van betrekkelijk kale ensceneringen, waarin videobeelden en muziek een belangrijk rol spelen. Marathonvoorstellingen, klassieke en moderne repertoire teksten en bewerkingen van filmscenario's vormen het repertoire van het gezelschap.⁷⁸

In deze periode merkt ook het buitenland de kwaliteit van het theater van Toneelgroep Amsterdam op. Dankzij Van Hove's netwerk in New York reist het gezelschap regelmatig naar Amerika en vervolgens naar andere plekken in de wereld. De groep begint een internationale uitstraling te verkrijgen.⁷⁹

Langzaamaan wordt duidelijk dat juist de pijnpunten uit de beginjaren van Van Hove een opwaartse beweging in de internationalisering van het gezelschap hebben ingezet. Er is in de eerste jaren naast het bouwen aan een internationaal netwerk ook een professionaliseringsslag in de eigen organisatie gemaakt. Voor het spelen in het buitenland moeten acteurs, productie en techniek zich aanpassen, vertelt Wouter van Ransbeek. De toevoeging van zijn functie ten behoeve van de internationalisering van het gezelschap droeg hieraan bij. Een interview met Van Ransbeek helpt dan ook om een vollediger beeld te krijgen van de internationalisering van het gezelschap en om bepaalde zaken te verhelderen. De volledige transcriptie van dit interview is te vinden in bijlage 6.

Redenen tot internationalisering

Een vraag waar een antwoord van Van Ransbeek voor gewenst is, is: waarom wil TA internationaal werken? Een eerste reden voor het internationale werken is volgens hem een artistieke: het is als kunstenaar interessant om je werk te confronteren met publiek uit verschillende landen. Daarnaast zorgen de internationale activiteiten voor contact met buitenlandse kunstenaars waarmee samengewerkt kan worden. De verbindingen die in een internationaal netwerk worden gelegd zijn van invloed op de actor Toneelgroep Amsterdam, doordat het gezelschap een translatie doorgaat wanneer de verbinding met deze internationale partners wordt gelegd. De invloed die deze verbindingen hebben zijn volgens het gezelschap een verrijking te noemen: "het is een verrijking voor makers en publiek die voortkomt uit de ontmoeting met andere culturen."⁸⁰ Het is een proces van zelftransformatie dat gericht is op het verwerven van cultureel kapitaal.

Een tweede reden voor de internationale focus van het gezelschap is een organisatorisch, beleidsmatig, financieel argument, aldus Van Ransbeek. Het draait hierbij om

---

⁷⁸ Kemp. *Toneelgroep Amsterdam: een gestroomlijnde international.*

⁷⁹ Kemp. *Toneelgroep Amsterdam: een gestroomlijnde international.*

⁸⁰ Stichting Toneelgroep Amsterdam. *Beleidsplan 2009-2012*: p. 9.

economisch kapitaal dat in het buitenland wordt verworven om grote projecten mogelijk te maken. Projecten die nooit mogelijk zouden zijn vanuit de Nederlandse subsidiëring.

In haar plannen verklaart TA dat haar internationale ambities voortkomen vanuit haar verbinding met de hoofdstad. De drang naar het buitenland ligt volgens het gezelschap besloten in de traditie van eerdere hoofdstedelijke toneelgezelschappen.⁸¹ Met haar plaats in de hoofdstad bevindt Toneelgroep Amsterdam zich in het culturele centrum van Nederland. Wouter van Ransbeek erkent dat Amsterdam een internationale sexy uitstraling heeft, wat helpt in het buitenland. Het symbolische kapitaal dat met de positionering in het centrum van het land gepaard gaat straalt af op het gezelschap, waardoor het leggen van internationale verbindingen wordt vergemakkelijkt. Omgekeerd heeft wat TA in haar internationale netwerk doet ook invloed op haar nationale en lokale netwerk. “Internationaal speelt het gezelschap in de Première League. Dat straalt af op Amsterdam,”⁸² aldus de Amsterdamse Kunstraad. “Wij generen aandacht voor Nederland, voor Amsterdam, voor de Nederlandse taal, op dat vlak dragen we veel bij,”⁸³ beaamt Van Ransbeek.

De intrede van de basisinfrastructuur

Met de invoering van de basisinfrastructuur heeft het internationaal georiënteerde Toneelgroep Amsterdam ook een expliciete nationale besteltaak gekregen. Er worden nationale eisen aan het gezelschap gesteld en taken toebedeeld. Dat is niet het enige wat er voor het gezelschap is veranderd met deze bestelwijziging. In de voorgaande periode kon TA voor haar internationale activiteiten rekenen op projectsubsidies vanuit de HGIS cultuurmiddelen en de fondsen. In de nieuwe cultuurnotasystematiek is echter vastgelegd dat instellingen binnen de landelijke basisinfrastructuur geen extra subsidie mogen aanvragen bij het Fonds⁸⁴, daar waar nu tevens de HGIS cultuurmiddelen ter bevordering van internationale promotie zijn ondergebracht. Dit betekent dat alle internationale projecten nu vanuit de basissubsidie gefinancierd moeten worden. Het subsidiebedrag voor Toneelgroep Amsterdam ligt in de periode 2009-2012 wel een schamele twee ton hoger dan in de periode 2005-2008.

---

⁸¹ Stichting Toneelgroep Amsterdam. *Beleidsplan 2009-2012*. Amsterdam, 2008: p. 2.

⁸² Amsterdamse Kunstraad. *Advies Toneelgroep Amsterdam 2013-2016*. 23 maart 2016.
<<http://www.kunstraad.nl/2012/06/toneelgroep-amsterdam-2/>>

⁸³ Ransbeek, Wouter van. Skype interview. 5 april 2016.

⁸⁴ Berg, Simon van den. “De basisinfrastructuur: ten halve gekeerd of ten hele gedraaid” *Ins&outs van podiumland. Een veldanalyse*. Brussel: Vlaams Theater Instituut, 2011: p. 204.

2.4.2 De plannen voor 2009-2012

“Toneelgroep Amsterdam wil het eerste toneelgezelschap van Nederland en het stadsgezelschap van Amsterdam zijn,”⁸⁵ dat stelt TA in de plannen waarmee het gezelschap een aanvraag deed voor een plek in de basisinfrastructuur. In deze plannen wordt op alle voorwaarden voor het zijn van een basisinfrastructuurinstelling ingegaan: de presentatie van repertoire en grootschalig kwaliteitstoneel, talentontwikkeling en doorstroming naar de grote zaal, allianties met andere Amsterdamse instellingen en cultuureducatie. Daarnaast is internationalisering een belangrijk speerpunt in de plannen. Een punt dat het gezelschap wil intensiveren in de periode 2009-2012. Buitenlandse makers worden in Amsterdam uitgenodigd en er wordt gespeeld op belangrijke internationale podia. Daarnaast worden er duurzame banden opgebouwd met organisaties in Duitsland en de Verenigde Staten.

“Inmiddels gaat er van TA een grote aantrekkingskracht uit op de top van het nationale en internationale professionele theater,”⁸⁶ aldus TA. De aantrekkingskracht die vanuit Toneelgroep Amsterdam uitgaat op andere nationale gezelschappen en (semi-)perifere internationale gezelschappen is te vergelijken met de centrum-periferiestromen. Deze instellingen verbinden zich aan dit grote hoofdstedelijke gezelschap om zichzelf te verrijken en meer status te verkrijgen. Omgekeerd heeft Toneelgroep Amsterdam deze partners nodig voor nieuwe artistieke impulsen. De verbinding met andere centrale gezelschappen wordt gelegd vanuit het idee van artistieke uitwisseling, dit gaat in tegen het idee van concurrerende centra zoals in het wereldcultuurstelsel van Swaan, Heilbron en Bevers wordt voorgestaan.

Samenwerkingen en allianties vormen een belangrijk onderdeel van de plannen. Het gezelschap geeft aan de alliantie met de Ruhr Triënnale voort te willen zetten. Daarnaast wil ze verbonden blijven aan het Holland Festival, het festival waar Van Hove festivalleider van was voor zijn directeurschap bij TA. Door zich te verbinden aan het Holland Festival plaatst TA zich in een internationale context. “Wij kunnen ons zo in de eigen stad en in continuïteit presenteren op een podium met een internationale uitstraling en naast belangwekkende makers en gezelschappen in het buitenland.”⁸⁷

Daarnaast is er de intentie om de alliantie met NTGent in de periode 2009-2012 te continueren. TA gaat deze verbinding met het Belgische gezelschap aan vanwege de artistieke verwantschap van artistieke leider Johan Simons en TA directeur Ivo van Hove. De

---

⁸⁵ Stichting Toneelgroep Amsterdam. *Beleidsplan 2009-2012*: p. 2.

⁸⁶ Stichting Toneelgroep Amsterdam. *Beleidsplan 2009-2012*: p. 2.

⁸⁷ Stichting Toneelgroep Amsterdam. *Beleidsplan 2009-2012*: p. 6.

gezamenlijke projecten overstijgen de reikwijdte van de individuele organisaties en de samenwerking voedt de verdere artistieke ontwikkeling van beiden. De aard van deze internationale verbinding is het idee van zelftransformatie, ofwel het verwerven van cultureel kapitaal. Doordat de verbinding tussen NTGent en TA gebaseerd is op de relatie tussen de actoren Simons en Van Hove garandeert dit netwerk geen continuïteit op de langere termijn voor beide gezelschappen.⁸⁸

TA stelt dat de gewenste verstevigde positie in het bestel en de bijbehorende taken als gevolg van de invoering van de basisinfrastructuur een vergroting van het ensemble vereisen. Het ensemble vormt een belangrijk onderdeel van het actor-netwerk Toneelgroep Amsterdam. Het is een vorm van sociaal kapitaal. De verbondenheid van de acteurs aan het gezelschap is een voorwaarde voor het maken en op het repertoire houden van grootschalige, onderscheidende producties. Daarnaast is grootte van dit netwerk van belang voor het bespelen van de twee zalen in de Stadsschouwburg, het presenteren van voorstellingen elders in het land en de wereld en het tegelijkertijd voorbereiden van nieuwe producties.⁸⁹

Daarnaast vereist de bestelwijziging ook een verhoging van het budget. Het gaat hierbij volgens TA om een passend budget dat hoort bij de status en ambitie van het grootste, internationaal opererende repertoiregezelschap van het land en het stadsgezelschap van Amsterdam.⁹⁰ Uit deze uitspraak blijkt de eeuwig voortdurende strijd van het gezelschap om economisch kapitaal. TA claimt meer geld nodig te hebben dan gelijkwaardige posities in het veld, die aan dezelfde taken en criteria moeten voldoen. Het gezelschap gebruikt in haar redenering hiertoe haar status en ambities, kortom het symbolisch kapitaal dat zij zou bezitten. Blijkbaar heerst er binnen het basisinfrastructuurveld een geloof - *illusio* - in de waarde van het gezelschap, want op advies van de Raad voor Cultuur wordt door de minister uiteindelijk extra economisch kapitaal toegekend.⁹¹

---

⁸⁸ Stichting Toneelgroep Amsterdam. *Beleidsplan 2009-2012*: p. 5.

⁸⁹ Stichting Toneelgroep Amsterdam. *Beleidsplan 2009-2012*: p. 5.

⁹⁰ Stichting Toneelgroep Amsterdam. *Beleidsplan 2009-2012*: p. 11.

⁹¹ Raad voor Cultuur. *Advies over het beleidsplan van Toneelgroep Amsterdam 2007-2008*. 22 mei 2006.

2.4.3 De praktijk in 2009-2012

Dankzij een analyse van de internationale activiteiten van Toneelgroep Amsterdam worden enkele grote lijnen in haar internationaliseringsproces zichtbaar. Voor een volledig overzicht van deze activiteiten in de periode 2009-2012 verwijs ik naar bijlage 2. De gegevens in het schematische overzicht zijn verkregen middels de website Buitengaats van SICA en zijn gecontroleerd en aangevuld door middel van de seizoenbrochures van Toneelgroep Amsterdam. Daarnaast is er aanvullende informatie verkregen door middel van het interview met Wouter van Ransbeek.

Gastregisseurs

In de periode 2009-2012 werken er diverse regisseurs als gast bij TA. Zo regisseert Luc Parceval - op dat moment verbonden aan Thalia Theater in Hamburg - *In Ongenade*, de Poolse Grzegorz Jarzyna *Pheadra* en Thomas Ostermeijer - artistiek leider van de Schaubühne Berlin – *Spoken*. Ook Johan Simons doet in deze periode een gastregie bij Toneelgroep Amsterdam. Simons is sinds september 2010 niet langer artistiek leider van NTGent, maar intendant bij het Duitse Münchner Kammerspiele. Wouter van Ransbeek stelt dat deze internationaal gerenommeerde regisseurs bij TA willen werken doordat er voor hen dankzij het internationale karakter van het gezelschap ook nog een connectie met thuis is.⁹²

Naast de er gastregisseurs naar TA komen doet Van Hove gastregies in het buitenland. Zo regisseert hij producties bij de New York Theatre Workshop, Schaubühne Berlijn van Ostermeijer en het Müncher Kammerspiele van Simons. Daarnaast regisseert hij opera's in België en Frankrijk. Deze gastregies zorgen voor naamsbekendheid van Van Hove in het buitenland, waardoor zijn internationale netwerk en dat van TA worden uitgebreid.

Coproducties

In de periode 2009-2012 vinden er diverse coproducties plaats. De voorstelling Ubu is in samenwerking met Schauspielhaus Essen tot stand gekomen en *De Russen!* en het *Anonioni project* zijn in coproductie met het Holland Festival ontwikkeld.

Zoals werd verwacht in de plannen van TA, zijn de meeste coproducties in deze periode tot stand gekomen met NTGent. Eenmaal wordt een voorstelling geregisseerd door Simons namens NTGent: *La Grande Bouffe*, en eenmaal regisseert Van Hove: *Kinderen van de zon*. Zoals eerder besproken heeft Simons later in deze periode NTGent verlaten. Er lijkt een verandering te hebben plaatsgevonden in de aard van de coproducties met NTGent sinds

---

⁹² Ransbeek, Wouter van. Skype interview. 5 april 2016.

zijn vertrek. Waar eerder een uitwisseling plaatsvond van de regisseurs, wordt er nu vooral op het niveau van de acteurs en productiemiddelen samengewerkt. Voor de coproductie *Tartuffe* is een externe Duitse regisseur aangetrokken. Een verandering in het actor-netwerk NTGent lijkt gevolgen te hebben gehad voor haar verbinding met Toneelgroep Amsterdam. De relatie gaat nu meer om het delen van economisch kapitaal en middelen, dan om zelftransformatie en het verwerven van cultureel kapitaal.

Festivals

Succesvoorstellingen uit voorgaande seizoenen zijn in deze periode volop terug te vinden op festivals over de hele wereld. Enkele namen keren veelvuldig terug. Zo is *Opening Night* te zien op drie grote festivals - waaronder de Wiener Festwoche in Oostenrijk – en *La voix humaine* staat zelfs op vijf festivals, in Wroclaw, New York, Pittsburgh, Sydney en in Dublin. Ook nieuwe producties weten hun weg naar de festivals te vinden. Zo staat *Kinderen van de zon* op het NET Festival in Rusland en *De Vrek* op het Next Festival in België.

Een aantal van deze festivals dienen volgens Wouter van Ransbeek als culturele centra voor de internationale theatersector. Door op deze festivals te zien te zijn vergroot Toneelgroep Amsterdam haar zichtbaarheid in de kunstwereld, doordat het publiek bestaat uit programmeurs, kenners, recensenten, makers en liefhebbers. De festivals dienen hierbij als een soort passage die kan worden doorgaan om onderdeel te worden van een internationaal netwerk.

Belgische tournees

Een groot deel van de internationale activiteiten van Toneelgroep Amsterdam vindt plaats in België. Vlaanderen om precies te zijn. Van Hove is een Vlaming, Vlaanderen is goed aan te reizen en er wordt dezelfde taal gesproken. Daarnaast is er een goede band opgebouwd met NTGent, door middel van coproducties, waardoor er ook veelvuldig eigen producties worden uitgewisseld. De voorstellingen in België zijn gecentreerd in de culturele centra van België: Antwerpen, Brussel en Gent. Coproducties met NTGent trekken verder de (semi-)periferie van België in naar Hasselt, Brugge en Kortrijk. Het netwerk waarbinnen een voorstelling tot stand komt is hierbij van invloed op haar verspreiding.

Prospero project

Toneelgroep Amsterdam ziet zelf haar verbintenis aan het Prospero-netwerk als een bezegeling van haar internationale werking. Samen met de Stadsschouwburg Amsterdam is zij lid van dit samenwerkingsverband tussen zeven belangrijke Europese theaters.

Medegefinancierd door de Europese Unie wordt er door tien regisseurs, waaronder Ivo van Hove, nieuw werk geproduceerd.⁹³ *Husbands* is de voorstelling van Van Hove en Toneelgroep Amsterdam die in dit kader wordt geproduceerd. Dankzij het netwerk van theaters waaruit dit samenwerkingsverband bestaat, gaat deze voorstelling langs centrale plekken in Europa.

De verplaatsing van Toneelgroep Amsterdam over de wereld is voornamelijk te herleiden tot haar coproducties en allianties. Er worden voornamelijk plaatsen aangedaan waarmee samengewerkt wordt en dan vaak alleen met de productie waaraan samengewerkt wordt. Daarnaast spelen festivals een belangrijke rol in haar verspreiding over de wereld. De tournees door België zijn vaak een kleine uitbreiding van de Nederlandse tour. Enkele uitzonderingen op deze regels zijn de voorstellingen van *Romeinse tragedies* in Londen en *Scènes uit een huwelijk*, *Hedda Gabler* en *In Ongenade* in Créteil, een buitenwijk van Parijs.

2.4.4 Succesfactoren

Wat al deze vormen van internationale activiteiten met elkaar gemeen hebben is dat zij afhankelijk zijn van een groot en duurzaam internationaal netwerk en dienen ter vergroting en behoud hiervan. Dankzij de optredens op festivals wordt Toneelgroep Amsterdam internationaal zichtbaar en kunnen er contacten worden opgedaan met nieuwe internationale partners, die vervolgens geïnteresseerd kunnen raken om een gastregie bij het gezelschap te doen, het werk internationaal te programmeren of om een coproductie aan te gaan. Dankzij coproducties en internationale samenwerkingsprojecten verspreidt TA zich nog meer over de wereld en versterkt zij haar internationale positie door zich te conformeren aan partners in de culturele centra.

Het grote internationale netwerk en de bekendheid van Ivo van Hove speelt hierbij een belangrijk rol. Vanuit zijn internationale netwerk, samen met het netwerk van Wouter van Ransbeek, zijn de eerste internationale samenwerkingen ontstaan. Coproducties en samenwerkingsprojecten worden aangegaan op basis van artistieke verwantschap met het werk van Van Hove. Daarnaast onderhoudt de directeur dit netwerk door zelf internationale gastregies uit te voeren. De internationale carrières van TA en Ivo van Hove zijn heel sterk met elkaar verbonden. Volgens Van Ransbeek is deze relatie niet eenzijdig. Het is een

---

⁹³ Kemp, Laura. *Toneelgroep Amsterdam: een gestroomlijnde international. Over de internationale vernetwerking van Toneelgroep Amsterdam*. Utrecht: Universiteit Utrecht, 2016.

communicerend vat. Voorstellingen van TA in het buitenland zorgen voor contacten die leiden tot gastregies van de directeur, vervolgens zorgen de prijzen en bekendheid van Van Hove ervoor dat er verder gereisd kan worden met het werk van TA. De duurzame verbindingen die het gezelschap vervolgens opbouwt zorgen voor geloofwaardigheid, naamsbekendheid en stabiliteit in een land. De verbondenheid van het gezelschap met de internationaal vernetwerkte actor Ivo van Hove is een belangrijke factor in het internationaliseringsproces, maar deze factor werkte zoals eerder bleek niet voor het Noord Nederlands Toneel met Ola Mafalaani. Hieruit blijkt dat er meer voor nodig is dan slechts het leggen van deze verbinding. Een wisselwerking tussen de netwerken van de twee actoren - de artistiek leider en het gezelschap - is van belang.

2.4.5 Toneelgroep Amsterdam en het basisinfrastructuurbestel

Bij het intreden van het basisinfrastructuurbeleid was het grootste probleem voor Toneelgroep Amsterdam op dat zij geen projectsubsidie meer mocht aanvragen bij het Fonds, daar waar de HGIS cultuurmiddelen zijn ondergebracht. Toch blijkt uit enkele berichtgevingen over TA dat zij in deze periode weldegelijk projectsubsidie heeft gekregen. Wouter van Ransbeek kan dit bevestigen. Hij en andere mensen uit het veld met een belangrijke internationale invloed zijn op gesprek geweest bij het Fonds. “Het kan niet zo zijn dat het meest succesvolle exportproduct geen kans zou maken op ondersteuning. Dat kan gewoon niet. Dat is waanzin,”⁹⁴ aldus van Ransbeek. Uiteindelijk heeft het gezelschap toestemming gekregen om in uitzonderlijke gevallen een aanvraag in te dienen.

Wat hieruit blijkt is dat het slechts ten dele klopt dat het basisinfrastructuurbestel beschouwd kan worden als een veld waar een vaste structuur aan ten grondslag ligt. Agenten uit het veld blijken namelijk invloed te hebben op de onderliggende wetten. Het bestel is in dit geval beter te beschouwen als een netwerk, waarbij de actoren samen het netwerk vormen en invulling geven aan de bepalingen hierbinnen.

2.4.6 Een kritische noot

Dat Toneelgroep Amsterdam zich steeds meer in een internationaal netwerk is gaan begeven is niet alleen maar met lof onthaald in haar nationale en lokale netwerk. Criticus Hein Janssen spreekt in een column in de Volkskrant zijn kritiek uit op de steeds verdergaande internationalisering van het toneelgezelschap. Hij vraagt zich af wat de Nederlandse

---

⁹⁴ Ransbeek, Wouter van. Skype interview. 5 april 2016.

belastingbetaler – indirect medesponsor van het gesubsidieerde toneel – er aan heeft. Met name de co-producties worden door Janssen niet als een meerwaarde voor het Nederlandse publiek gezien. Na de première in het buitenland zijn deze voorstellingen vaak maar kort in Nederland te zien en in sommige gevallen ontstaan er problemen met de vertaling van deze voorstellingen voor een Nederlands publiek.⁹⁵

Deze column is een kritische kanttekening bij de internationalisering van TA in de periode 2009-2012. Toch lijkt dit statement weinig ophef te hebben veroorzaakt. Op een enkele reactie in dezelfde krant een paar dagen later na. George Lawson, directeur Fonds Podiumkunsten en Henk Scholten, directeur Theater Instituut Nederland laten weten dat met het oog op de langere termijn internationalisering enkel goeds brengt.⁹⁶ Een echte discussie komt met deze haast argumentloze reactie helaas niet op gang. Toch zijn deze twee krantenartikelen interessant om mee te nemen in dit onderzoek. Tezamen met enkele positievere berichtgevingen in de media vormen zij het discours over TA en haar internationalisering.

2.5 Conclusie

Er lijkt een weeffout te zitten in het basisinfrastructuurbestel. Internationaal belang van de instellingen hierbinnen is door de overheid gewenst, maar er wordt geen ruimte voor ingeruimd in het volle takenpakket van de instellingen. Dit lijkt zijn uitwerking te hebben op de verwezenlijking van de internationale ambities van de gezelschappen in de basisinfrastructuur. De verrichte internationale activiteiten blijven ver achter bij de ambitieuze plannen. Voor deze gezelschappen is dan ook geen economisch kapitaal beschikbaar ter bevordering van de internationalisering. Dit geld is ondergebracht bij de fondsen. Zoals in dit hoofdstuk is gebleken is daar dankzij een lobby van de grote internationale instellingen binnen de basisinfrastructuur al verandering ingebracht. Moet er meer ruimte en economisch kapitaal komen voor internationalisering binnen de basisinfrastructuur? Is het voor het internationaal georiënteerde Toneelgroep Amsterdam geen belemmering om ook nog een nationale instelling te moeten zijn? Met deze vragen in ons achterhoofd gaan we het onderzoek naar de tweede periode van de basisinfrastructuur in.

---

⁹⁵ Janssen, Hein. "Buitenlandse ambities." *De Volkskrant*. 23 april 2010.

⁹⁶ Lawson, George. Henk Scholten. "Brief van de dag: Internationalisering van de kunsten." *De Volkskrant*. 28 april 2010.

3. 2013-2016

Eind 2010 viel er bij de Raad voor Cultuur een brief op de mat van staatssecretaris Zijlstra. De gevolgen van deze brief zijn inmiddels bekend. Toch zal er opnieuw bij deze bezuinigingen stilgestaan moeten worden, omdat deze nu eenmaal tekenend zijn voor de cultuurnotaperiode 2013-2016. Wat een periode had moeten zijn waarin het basisinfrastructuurbeleid werd geëvalueerd en verbeterd, is door de bezuinigingen opnieuw een periode van verandering. In dit hoofdstuk zal worden stilgestaan bij de veranderingen in het basisinfrastructuurbestel en de plaats van internationalisering in dit beleid. Vervolgens zal worden gekeken of deze bestelwijzigingen invloed hebben gehad op de internationale ambities en activiteiten van de basisinfrastructuurinstellingen. Tot slot zal er worden ingezoomd op het internationale paradepaardje van de basisinfrastructuur: Toneelgroep Amsterdam. Hoe vergaat het hen in deze periode?

3.1 Basisinfrastructuurbeleid 2013-2016

Om de bezuinigingen in de sector op te kunnen vangen is er volgens staatssecretaris Zijlstra een nieuw basisinfrastructuurbestel nodig. Deze nieuwe basisinfrastructuur betekent vooral een kleinere basisinfrastructuur, met veel minder geld te besteden. Ofwel: een kleiner veld, met minder posities en minder economisch kapitaal.

3.1.1 Noodgedwongen keuzen

In het rapport *Noodgedwongen keuzen* geeft de Raad voor Cultuur advies over hoe dit kleinere veld er uit moet komen te zien en hoe het weinige economisch kapitaal hierbinnen verdeeld moet worden. Het budget voor de totale kunst en cultuur infrastructuur⁹⁷ ligt hierbij €125 miljoen lager dan bij de voormalige basisinfrastructuur. Dit is een bezuiniging van ruim 25%. De Raad is van mening dat een er voor de doorvoering van deze drastische bezuinigingen een overgangperiode nodig is die loopt tot 2015.⁹⁸

---

⁹⁷ Ondanks dat Zijlstra in zijn adviesaanvraag de term basisinfrastructuur blijft hanteren, spreekt de Raad in dit rapport slechts over de basisinfrastructuur over de periode 2009-2012 en voor het toekomstige beleid over de nieuwe infrastructuur.

⁹⁸ Raad voor Cultuur. *Noodgedwongen keuzen. Advies bezuiniging cultuur 2013-2016*. Den Haag: 29 april 2011: p.4.

De Raad pleit voor een kleinere infrastructuur, waarbij een ketenbenadering als leidend principe dient. Dit houdt in dat ‘een redelijke spreiding van activiteiten de essentiële schakels vormen in de keten van creatie, productie, distributie, toegankelijkheid en beleving van culturele uitingen.’⁹⁹ De posities in het veld moeten met elkaar een netwerk vormen dat er voor zorgt dat er verspreid door Nederland voldoende culturele uitingen te zien zijn en gecreëerd en geproduceerd worden. De actoren in het netwerk zijn hierbij afhankelijk van elkaar doordat er uitwisseling moet zijn in producties en middelen. Een netwerkbenadering van het bestel wordt door de Raad van belang geacht om de gaten door de verkleining van het veld op te vangen.

De ketenbenadering van de Raad komt tot uiting in de indeling van het veld in negen decentrale kernpunten¹⁰⁰ waarin de bestaande Rijksgesubsidieerde theaterinstellingen moeten worden omgevormd tot voorzieningen die een sleutelrol spelen in de theaterdiscipline van dat kernpunt. Een theatervoorziening is een samenwerkingsverband van instellingen dat de volgende taken uitvoert:

1. Het produceren van aanbod voor midden- en grote zaal;
2. Het produceren van jeugdtheater;
3. Het begeleiden en faciliteren van makers en uitvoerenden ten behoeve van talentontwikkeling en research&development.¹⁰¹

Bestaande instellingen moeten samen een nieuw actor-netwerk vormen, dat alle voormalige actor-netwerken (de jeugdtheatergezelschappen en theatergezelschappen voor volwassenen) transmuteert. Zij moeten één organisatie vormen, wat invloed heeft op de identiteit van deze gezelschappen. Vanuit deze ketenbenadering wordt het basisinfrastructuurveld gezien als een groot actor-netwerk, waarin samenwerking en samenvoeging centraal staat.

De Raad stelt voor om het economische kapitaal gelijkwaardig over deze netwerkposities in het veld te verdelen. De machtsverhoudingen in het veld zullen hierdoor niet besloten liggen in de kapitaalverdeling over de posities, maar bepaald worden door wat de agenten die de posities invullen vergaren aan kapitaal.

---

⁹⁹ Raad voor Cultuur. *Noodgedwongen keuzen*: p. 4.

¹⁰⁰ In navolging van de adviesaanvraag van de staatssecretaris spreekt de Raad over de aanwezigheid van kernpunten, in plaats van de term brandpunten in de voorgaande cultuurnotaperiode.

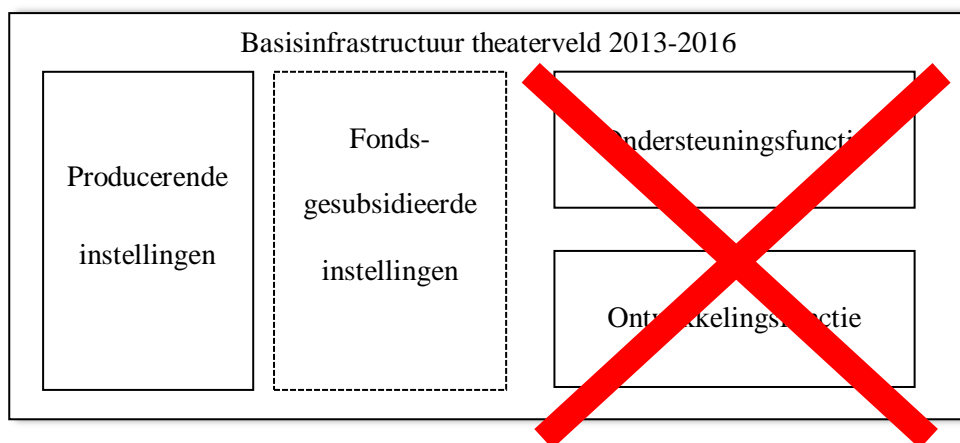
¹⁰¹ Raad voor Cultuur. *Noodgedwongen keuzen*: p. 39.

3.1.2 Meer dan kwaliteit

Uit de kamerbrief *Meer dan kwaliteit* blijkt dat staatssecretaris Zijlstra op veel vlakken geen gehoor geeft aan het advies van de Raad voor Cultuur. Zo wordt het voorstel om een overgangstermijn in acht te nemen niet door het kabinet overgenomen.¹⁰² Daar blijft het echter niet bij. De staatssecretaris besluit om drastischer in het aantal posities in het basisinfrastructuurveld te schrappen.

Er wordt voor gekozen om producerende instellingen – die een instandhoudingsfunctie vervullen - voorrang te geven boven ondersteunende en ontwikkelingsfuncties. De nieuwe basisinfrastructuur zal geen ruimte meer bieden aan de productiehuizen en Theater Instituut Nederland.¹⁰³ Volgens de staatssecretaris bestaat de theatersector uit een groot aantal professionele instellingen die in staat moeten zijn om zelfstandig hun doelen te bereiken en in talentontwikkeling te voorzien. Met deze beslissingen wordt het veld van het basisinfrastructuurbestel drastisch verkleind. Schematisch zal het veld er in navolging van deze plannen als volgt uit komen te zien:

Schema 5

Voor de producerende instellingen kiest de staatssecretaris voor de ondersteuning van acht theaterinstellingen in acht kernpunten. De staatssecretaris ziet af van het voorstel van de Raad om in deze kernpunten theatervoorzieningen te vormen, waarbij jeugdtheatergezelschappen moeten fuseren met volwassentheatergezelschappen. Zijlstra stelt dat hij deze samenwerkingsverbanden wel wil stimuleren, maar niet afdwingen.¹⁰⁴ Het

¹⁰² Staatssecretaris Zijlstra van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. *Meer dan kwaliteit, een nieuwe visie op cultuurbeleid*. Den Haag: 10 juni 2011: p. 2.

¹⁰³ Staatssecretaris Zijlstra. *Meer dan kwaliteit*: p. 15.

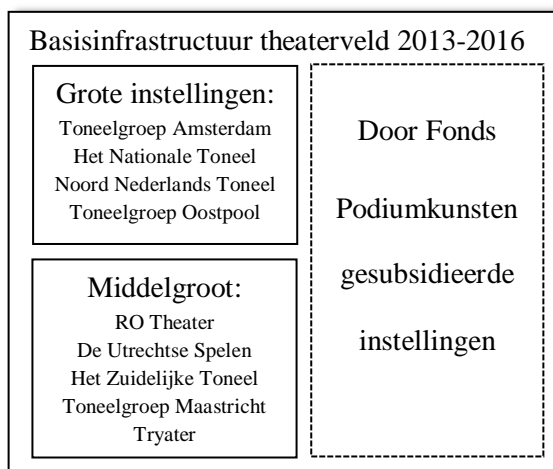
¹⁰⁴ Staatssecretaris Zijlstra. *Meer dan kwaliteit*: p. 18.

aangaan van deze verbindingen en het vormen van een nieuw netwerk moet vanuit de actoren uit het veld zelf worden geïnitieerd en niet vanuit het politieke veld worden opgelegd.

Ook het financiële voorstel van de Raad volgt de staatssecretaris niet op. Waar de Raad eenzelfde budget voor alle posities in het theaterbestel adviseert, maakt het kabinet een differentiatie in de grootte van gezelschappen.¹⁰⁵ Door de staatssecretaris is vastgelegd hoeveel ‘grotere agenten’ en hoeveel ‘kleinere’ deze posities mogen invullen, waarmee de grenzen van het veld zijn bepaald. De agenten zullen nu moeten gaan strijden om dit vaste aantal posities, waarbij op voorhand enkele onderliggende machtsverhoudingen zijn bepaald door toekenning van verschillende hoeveelheden economisch kapitaal.

3.1.3 *Slagen in cultuur*

Ondanks dat de Raad zich zorgen maakt over de zwakke schakels die dreigen te ontstaan in het netwerk – de culturele keten die zij zo van belang acht - wordt er in *Slagen in cultuur* een invulling gegeven aan de overgebleven posities in het veld van de basisinfrastructuur.¹⁰⁶ De geadviseerde invulling door Raad is overgenomen door staatssecretaris Zijlstra, waarmee het basisinfrastructuurveld er in de periode 2013-2016 er als volgt uitkomt te zien:

Schema 5¹⁰⁷

¹⁰⁵ Staatssecretaris Zijlstra. *Meer dan kwaliteit*: p. 17-18.

¹⁰⁶ Raad voor Cultuur. *Slagen in cultuur. Culturele Basisinfrastructuur 2013-2016*. Den Haag: 1 mei 2012: p. 7.

¹⁰⁷ Staatssecretaris Zijlstra van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. ‘Bijlage 1: toekenningen culturele basisinfrastructuur 2013-2016’ *Kamerbrief besluiten culturele basisinfrastructuur 2013-2016*. Den Haag: 18 september 2012.

3.1.4 Internationalisering in het basisinfrastructuurbeleid 2013-2016

In de periode 2013-2016 is internationalisering een van de prioriteiten in het cultuurbeleid. Zijlstra begint zijn brief *Meer dan kwaliteit* al direct met een uitspraak over het belang van internationalisering: ‘Onze netwerken worden steeds internationaler. Cultuur is hier zowel een afspiegeling als een motor van.’¹⁰⁸ Een groeiende aanwezigheid van een wereldcultuurstelsel is in deze uitspraak van de staatssecretaris terug te lezen. In navolging van Swaan ziet Zijlstra het als taak van het cultuurbeleid om zich te verhouden tot het wereldcultuurstelsel. Deelname aan dit stelsel wordt door Zijlstra van belang gevonden. ‘Cultuur die er toe wil doen moet zich internationaal ontwikkelen, presenteren en meten.’¹⁰⁹ Zijlstra beziet hiermee internationalisering als een proces van zelftransformatie en het verwerven van cultureel kapitaal.

Internationalisering is in deze periode ook terug te vinden in de lijst van beoordelingscriteria (schema 4) van de Raad voor Cultuur en de staatssecretaris: de regels van het basisinfrastructuurveld.

Kwaliteit	Vakmanschap, zeggingskracht, ontwikkeling/vernieuwing
Publiek	Het aantal betaalde bezoeken, ook de breedte en het bereik van verschillende groepen
Ondernemerschap	Een percentage aan eigen inkomsten als instapnorm voor de infrastructuur, eigen inkomsten in verhouding tot subsidie
Participatie en educatie	Deelname van kinderen en jongeren aan kunstuitingen, educatie is een kerntaak
Aanbod van (inter)nationale betekenis	De instelling wordt bezocht door bezoekers uit het hele land en aanbod krijgt nationale aandacht. <u>Internationale betekenis moet blijken uit de omvang van buitenlandse bezoeken een deelname aan buitenlandse internationale festivals</u>
Innovatie en experiment	Vernieuwingsgericht, geven ruimte aan experiment, research&development en interdisciplinair werken
Diversiteit	Instellingen moeten qua publieksbereik, organisatie en bestuur rekening houden met uiteenlopende bevolkingsgroepen

Schema 4¹¹⁰

De onderstreepte uitspraak in dit schema wordt door de Raad voor Cultuur als volgt toegelicht: ‘Internationale betekenis van een voorziening moet blijken uit het aantal buitenlandse bezoekers, het aantrekken van buitenlandse uitvoerenden, internationale programmering, deelname aan buitenlandse internationale festivals, deelname aan

¹⁰⁸ Staatssecretaris Zijlstra. *Meer dan kwaliteit*: p. 2.

¹⁰⁹ Staatssecretaris Zijlstra. *Meer dan kwaliteit*: p. 5.

¹¹⁰ Gebaseerd op: Raad voor Cultuur. *Noodgedwongen keuzen*: p. 4, 13-16.

internationale samenwerkingsrelaties en gemeenschappelijke internationale projecten.’¹¹¹ Het hebben van internationale relaties is volgens deze uitspraak de kern van het hebben van internationale betekenis, waarmee de Raad het internationale belang van een instelling afmeet aan haar internationale netwerk.

Naast dat internationalisering nu is opgenomen in de onderliggende wetten van het veld, wordt er in deze periode ook economisch kapitaal voor beschikbaar gesteld. Één groot theatergezelschap komt in aanmerking voor de extra suppletie voor internationale statuur: een extra budget van maximaal €250.000.¹¹² Hiermee wordt geprobeerd de weeffout die in het vorige hoofdstuk werd geconstateerd te herstellen. Er wordt ruimte gecreëerd voor een internationale instelling als Toneelgroep Amsterdam in het basisinfrastructuurveld.

Ondanks deze stimulering is de staatssecretaris van mening dat het in de eerste plaats de verantwoordelijkheid van instellingen zelf is om aan de uitwisseling met het buitenland vorm en inhoud te geven. Zij beschikken zelf over een uitstekend internationaal netwerk, zo stelt hij.¹¹³ De internationale activiteiten moeten meer vanuit de tweede en derde receptiekring worden geïnitieerd in plaats van dat de overheid hier een sturende rol in heeft.

Het Fonds Podiumkunsten blijft wel beschikken over een beperkt budget om internationalisering op programmatische wijze te stimuleren.¹¹⁴ Hierbij wordt een andere weeffout in het beleid rechtgezet. Er is nu een mogelijkheid voor basisinfrastructuurinstellingen om extra subsidie te verkrijgen dankzij de regeling *Dutch presentations abroad*.¹¹⁵ Via deze regeling kunnen internationale theaters en festivals geld aanvragen bij het Fonds Podiumkunsten om Nederlandse gezelschappen te programmeren.¹¹⁶ Op die manier kan het onderscheid in basisinfrastructuur- of fondsgezelschap worden omzeild. Zoals in het vorige hoofdstuk werd omschreven blijkt hieruit dat de regels van het veld veranderd kunnen worden door de actoren in het veld. Zij hebben als onderdeel van het netwerk van de basisinfrastructuur invloed op de werking hiervan, doordat zij het samen met andere de andere actoren vormgeven.

---

¹¹¹ Raad voor Cultuur. *Noodgedwongen keuzen*: p. 15.

¹¹² Staatssecretaris Zijlstra. *Meer dan kwaliteit*: p. 18. Dit is een kwart van het bedrag dat de Raad voor deze suppletie adviseerde.

¹¹³ Staatssecretaris Zijlstra. *Meer dan kwaliteit*: p. 5.

¹¹⁴ Staatssecretaris Zijlstra. *Meer dan kwaliteit*: p. 5.

¹¹⁵ De eerste aanvraagronde voor deze regeling vond plaats in januari 2014.

¹¹⁶ Fonds Podiumkunsten. “Explanatory notes for the international grant scheme of the Performing Arts Fund NL section Dutch presentation abroad.” *Website Fonds Podiumkunsten*. 7 april 2015.

<http://www.fondspodiumkunsten.nl/nl/subsidies/grant_for_dutch_presentations_abroad/>

3.1.5 Een kritische noot

In maart 2016 is er een evaluatie rapport over het internationaal cultuurbeleid tot 2014 uitgebracht door het IOB, Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie. Als deelstudie bij dit rapport heeft er een netwerkanalyse plaatsgevonden van de internationalisering van de Nederlandse cultuurorganisaties. In deze deelstudie wordt een kritische noot opgemerkt wat betreft het internationaal cultuurbeleid voor culturele organisaties. Voor deze instellingen is gebleken dat structurele samenwerkingsrelaties een zeer belangrijke verklarende factor is voor internationaal succes. Dit bleek in het voorgaande hoofdstuk van dit onderzoek ook het geval te zijn voor Toneelgroep Amsterdam. In het beleid en de ondersteuning van internationalisering wordt hier echter weinig aandacht aan gegeven. Dit is een gemis in het internationaal cultuurbeleid naar mening van de onderzochte organisaties door het IOB, waaronder ook Toneelgroep Amsterdam zich bevindt.¹¹⁷

3.2 Internationalisering basisinfrastructuurinstellingen 2013-2016

In deze cultuurnotaperiode is internationalisering meer een speerpunt geworden van het basisinfrastructuurbeleid. Daar staat echter voor veel instellingen geen economisch kapitaal tegenover. Het beperkte extra budget voor internationale activiteiten dat er is, is toebedeeld aan het internationaal opererende Toneelgroep Amsterdam. Daarnaast hebben alle basisinfrastructuurinstellingen moeten inleggen op hun budget. In de komende paragraaf wordt gekeken naar wat de gevolgen zijn van deze omstandigheden voor de internationale ambities en activiteiten van de overige instellingen binnen de basisinfrastructuur.

3.2.1 De plannen voor 2013-2016

Uit de beleidsplannen van de basisinfrastructuurinstellingen blijkt dat een aantal van deze instellingen slechts gericht zijn op het perifere België. Het Zuidelijk Toneel en Toneelgroep Maastricht bevinden zich dicht bij de Belgische grens en uit hun plannen blijkt dan ook dat zij hun tournees naar de onderburen uitbreiden. Voor Het Zuidelijk Toneel is deze uitbreiding redelijk nieuw,¹¹⁸ terwijl Toneelgroep Maastricht zich al langer van vaste speelplekken in België verzekerd heeft. Toneelgroep Maastricht wil daarnaast het internationale festivalcircuit

---

¹¹⁷ Slob, Anneke. Manou Lourens. "Analyse internationalisering Nederlandse cultuurorganisaties." *Cultuur als kans. Beleidsdoorlichting van het internationaal cultuurbeleid 2009-2014*. Den Haag, maart 2016: p. 37.

¹¹⁸ Stichting Het Zuidelijk Toneel. *Beleidsplan 2013-2016*. Tilburg: 2012: p. 6/7.

gaan verkennen in de periode 2013-2016,¹¹⁹ om zo naar meer centrale plekken in de het wereldcultuurstelsel te reizen.

Het Noord Nederlands Toneel en het Tryater omschrijven hun internationale belang vanuit hun verbondenheid met Europese samenwerkingsprojecten. Het Noord Nederlands Toneel gaat zich verbinden aan Ariane6, een samenwerkings- en uitwisselingsproject tussen een aantal Europese podia en gezelschappen¹²⁰ en het Tryater onderhoudt haar belangrijkste internationale relaties vanuit het IETM netwerk.¹²¹ Deze Informal European Theatre Meeting is een informeel netwerk waarin theater (en dans) producenten, organisatoren, gezelschappen en dergelijke elkaar konden ontmoeten.¹²² Dit netwerk is een eerste opstap voor een instelling om vervolgens een persoonlijk netwerk van relaties op te bouwen. Deze opgebouwde relaties kunnen vervolgens toewerken naar een samenwerkingsproject als dat van Noord Nederlands Toneel dat op Europees niveau ondersteund wordt.

Andere instellingen hangen hun internationale belang op aan personen die een belangrijke positie bekleden in het netwerk binnen hun organisatie. De Utrechtse Spelen spreekt over haar internationaal belang vanuit de buitenlandse belangstelling voor artistiek leider Thibaut Delpout en hoe het internationale netwerk van de directie zijn werk onder de aandacht kan brengen van internationale festivals en podia.¹²³ Het Nationale Toneel stelt in haar plannen dat de komst van artistiek directeur Theu Boermans een nieuwe impuls zal betekenen. Dankzij het internationale netwerk van Boermans kan er een intensievere uitwisseling met het buitenland plaatsvinden.¹²⁴ Ook het RO Theater koppelt de internationale activiteiten aan het netwerk en de kwaliteiten van haar belangrijkste actoren: artistiek leider Alice Zandwijk en regisseur Jetse Batelaan.¹²⁵ Deze persoonlijkheden zijn actoren met een groot internationaal netwerk. Doordat de gezelschappen zich met deze actoren verbinden willen zij hun internationale netwerk vergroten. In de vorige periode is voor het Noord Nederlands Toneel gebleken dat de verbinding met een vernetwerkte actor niet voldoende was voor de opbouw van een eigen internationaal netwerk. Uit de bestudering van de internationale activiteiten uit deze periode zal moeten blijken wat de verbinding voor deze gezelschappen heeft opgeleverd.

---

¹¹⁹ Stichting Toneelgroep Maastricht. *Activiteitenplan 2013-2016*. Maastricht: 2012: p. 3.

¹²⁰ Stichting Noord Nederlands Toneel. *Beleidsplan 2013-2016*. Groningen: 2012: p. 6.

¹²¹ Stichting Fryske Toaniel Stifting Tryater. *Beleidsplan 2013-2016*. Leeuwarden: 2012: p. 2.

¹²² Gielen. *Kunst in netwerken*: p. 84.

¹²³ Stichting De Utrechtse Spelen. *Beleidsplan 2013-2016*. Utrecht: 2012: p. 6.

¹²⁴ Stichting Het Nationale Toneel. *Beleidsplan 2013-2016*. Den Haag: 2012: p. 8.

¹²⁵ Stichting Theaterproductie Rotterdam. *Beleidsplan 2013-2016*. Rotterdam: 2012: p. 10.

3.2.2 De praktijk in 2013-2016

Uit de lijst met internationale activiteiten (bijlage 3) blijkt dat het RO Theater aanzienlijk meer internationale activiteiten heeft en deze diverser van aard zijn dan van alle andere instellingen. Er wordt gespeeld met eigen succesvoorstellingen op festivals, er worden coproducties gedaan en internationale regisseurs doen gastregies bij het RO. Toch ligt de hoeveelheid internationale activiteiten en verbindingen nog steeds vele malen lager dan die van Toneelgroep Amsterdam (zie bijlage 4).

Het Nationale Toneel is met de komst van Theu Boermans inderdaad internationaler gaan werken. Er hebben in deze periode twee coproducties met het Vlaamse NTGent plaatsgevonden. Waar NTGent in de voorgaande periode verbonden was aan TA, is er nu een samenwerkingsverband met het Nationale Toneel. De internationale activiteiten van het gezelschap blijven beperkt tot deze twee Vlaams-Nederlandse coproducties.

Ook Het Zuidelijk Toneel is in deze periode veel te zien in België. Dit lijkt direct verband te houden met de toevoeging van de Vlaamse theatermaker Lucas de Man aan de artistieke kern. Daarnaast is Toneelgroep Maastricht enkele malen te zien in België. Waar Het Zuidelijke Toneel veelal te vinden is in perifere dorpen en podia, speelt Toneelgroep Maastricht op meer semi-perifere podia in België (de Stadsschouwburg in Brugge en Kortrijk). Geen van beide is te vinden op de grotere centrale podia in Brussel, Antwerpen en Gent, zoals Toneelgroep Amsterdam. Ook de voorstellingen van het Noord Nederlands Toneel blijven steken op de semi-perifere podia in België.

Het Noord Nederlands Toneel dankt haar grotere aantal internationale activiteiten in de ze periode aan een externe partner: Lotte van den Berg. Haar voorstelling *Pleinvrees*, waarvan het Noord Nederlands Toneel coproductant is, trekt Europa door. Het Friese Tryater trekt het verst de wereld in, namelijk naar Rusland en Zweden, maar ook het aantal internationale activiteiten van dit gezelschap blijft beperkt en incidenteel.

Zowel van Toneelgroep Oostpool als De Utrechtse Spelen zijn geen internationale activiteiten opgenomen in de database van Buitengaats. Voor De Utrechtse Spelen is de verbinding met internationaal vernetwerkte actoren niet voldoende gebleken om als gezelschap internationale verbindingen te leggen.

Het aantal internationale activiteiten van de basisinfrastructuurinstellingen lijkt in de periode 2013-2016 hoger te liggen dan in 2009-2012. Hierbij zou aangemerkt kunnen worden dat de voorstellingen van *Pleinvrees* niet meegerekend hoeven worden, gezien dit geen productie is van het Noord Nederlands Toneel, maar van een partner die van het kapitaal van het NNT

gebruik heeft gemaakt. Daartegenover staat echter dat de activiteiten van het jaar 2016 nog niet zijn meegenomen in de database van Buitengaats. Hieruit kan worden geconcludeerd dat het aantal internationale activiteiten van de basisinfrastructuurinstellingen in ieder geval lichtelijk gestegen is.

De verplaatsing van de instellingen blijft ook in deze periode veelal beperkt tot het (semi-)perifere België of incidenteel wat verder Europa in. De incidentele relaties zijn slechts tijdelijk, waardoor er geen duurzaam internationaal netwerk wordt opgebouwd. Het enige gezelschap dat op structureel niveau verder de wereld in trekt is het RO theater. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat het internationale activiteiten van dit gezelschap in de periode 2013-2016 lager ligt dan in de periode 2009-2012, dit is gezien de internationale ambities van het gezelschap een opvallend gegeven.

Dat het totale aantal internationale activiteiten ondanks de internationale ambities van enkele van de gezelschappen niet sterker is gegroeid in deze periode is even opmerkelijk. Dat het aantal activiteiten in 2013 vele malen hoger lag dan in 2014 en nog vele male hoger dan in 2015 veronderstelt dat er een stagnering is in het proces van internationalisering binnen de basisinfrastructuur. En dat terwijl internationaal belang in deze periode een belangrijke pijler van het beleid is. Het lijkt erop dat de bezuinigingen hierop van invloed zijn geweest en dat economisch kapitaal toch echt een belangrijke voorwaarde is voor het aangaan van internationale verbindingen en het tegelijkertijd uitvoeren van een nationale taak.

3.3 Internationalisering Toneelgroep Amsterdam 2013-2016

Toneelgroep Amsterdam heeft in de periode 2013-2016 de suppletie ‘gezelschap van internationale statuur’ toegekend gekregen. Hier staat tegenover dat het gezelschap 26.250 buitenlandse bezoekers per jaar moet trekken.¹²⁶ Dit betekent dat een deel van de geplande bezuiniging van 12% (€370.000) kan worden opvangen dankzij de toekenning van de suppletie van 250.000 euro, waardoor het gezelschap meer economisch kapitaal te besteden heeft aan haar internationale activiteiten dan de overige basisinfrastructuurinstellingen. Dit bedrag ligt echter nog steeds lager dan het budget in de voorgaande periode en er staan nu wel verplichtingen tegenover. In deze paragraaf wordt gekeken naar hoe het internationaliseringsproces bij Toneelgroep Amsterdam is verlopen in de periode 2013-2016 en of de veranderingen in de basisinfrastructuur hier invloed hebben gehad.

---

¹²⁶ Slob, Anneke. Manou Lourens. “Analyse internationalisering Nederlandse cultuurorganisaties”: p. 55.

3.3.1 De plannen voor 2013-2016

De bezuinigingen laten TA niet helemaal ongedeed en daar gaat het gezelschap in haar plannen dan ook op in. De versoering van de middelen leidt onherroepelijk tot aantasting van de ambities, aldus TA. Er zullen hierdoor vier producties minder worden gemaakt in de periode 2013-2016: twee TA-2 producties (talentontwikkeling) en twee grote producties, waarvan één met het voltallige ensemble. Dit is schadelijk voor het imago stelt het gezelschap.¹²⁷

TA lijkt in haar plannen het ministerie te willen waarschuwen. Er wordt nadrukkelijk gesproken over de financiële gunstigheid van internationale speelbeurten. De uitkoopsommen liggen hoger en vaak worden er meer kosten vergoed. Voornamelijk de volgende opmerking klinkt haast als een dreigement: “Structurele tegenvallers op het gebied van inkomsten betekenen op termijn minder spelen, of nog meer in het buitenland.”¹²⁸ Ofwel: pas op Zijlstra, als je te veel van onze subsidie afpakt gaan wij meer naar het buitenland en komt de fundering van het basisinfrastructuurveld in gevaar. Wanneer het gezelschap te veel naar het buitenland zal moeten trekken, zal het namelijk niet meer kunnen voldoen aan de voorwaarden van het basisinfrastructuurbestel. Zij zou niet meer over de juiste habitus beschikken voor haar positie.

Toneelgroep Amsterdam blijft zich in deze periode richten op internationalisering. Nieuw in deze periode is dat het gezelschap zich ook gaat richten op het bereiken van internationaal publiek (expats/toeristen) in eigen land. Enkele voorstellingen zullen van Engelse boventiteling worden voorzien en er worden speciale programma's georganiseerd die het buitenlandse publiek in Nederland kennis laten maken met TA.¹²⁹ Hierdoor kan vanuit het nationale netwerk een basis worden gelegd voor internationale contacten.

Ook nieuw in deze periode is de alliantie met Het Toneelhuis in Antwerpen. Deze Nederlands-Vlaamse samenwerking versterkt de positie en draagt bij aan een steviger imago van het Nederlandse theater, aldus TA. Een gedeelde artistieke visie en internationale ambitie ligt aan de verbinding tussen de twee gezelschappen ten grondslag.¹³⁰ Deze nieuwe alliantie vervangt de oude Nederlands-Vlaamse alliantie met NTGent en is vanaf nu weer gericht op zelftransformatie. De korte termijn programmering van het gezelschap en de afnemende focus

---

¹²⁷ Stichting Toneelgroep Amsterdam. *Beleidsplan 2013-2016*: p. 2.

¹²⁸ Stichting Toneelgroep Amsterdam. *Beleidsplan 2013-2016*: p. 8.

¹²⁹ ‘Special program for international audiences’ *Website Toneelgroep Amsterdam*. 24 maart 2016.

<<http://tga.nl/en/about-ta/program-international-audience>>

¹³⁰ Stichting Toneelgroep Amsterdam. *Beleidsplan 2013-2016*: p. 4.

op regie worden hiervoor als reden aangedragen in het beleidsplan.¹³¹ Deze veranderingen in het actor-netwerk NTGent is de oorzaak voor het verbreken van de verbinding.

Toneelgroep Amsterdam stelt in haar plannen dat zij een prominente internationale positie heeft. Dit blijkt volgens TA uit de vele speelbeurten bij gerenommeerde instellingen. Deze zijn het gevolg van jarenlang artistiek en financieel investeringsbeleid. Meerjarige samenwerkingen zijn gelegd met de Salzburger Festspiele, Barbican in Londen, Theatre de la Place in Luik, BAM in New York, Adelaide Festival in Australië, deSingel en Kaaitheater in België, het Parijse Exit Festival en het Festival d'Avignon.¹³² TA stelt met deze uitspraak dat haar internationale positie af te meten is aan het aantal internationale verbindingen, de duurzaamheid van deze relaties en de centraliteit van de partners. De prominente positie blijkt volgens het gezelschap ook uit het feit dat de publieksaantallen bij internationale reisvoorstellingen explosief gestegen zijn. De gemiddelde zaalbezetting is toegenomen van 61% in 2009 naar 73% in 2011. Ook dit houdt volgens het gezelschap direct verband met de relaties die zijn opgebouwd met internationale theaters en het bespelen van de grote podia.¹³³

3.3.2 De praktijk in 2013-2016

Ook voor Toneelgroep Amsterdam geldt dat op basis van de lijsten in bijlage 2 en 4 gesteld kan worden dat het aantal internationale activiteiten niet gegroeid is. De lijst van 2013-2016 is echter niet volledig. Doordat het programma voor het seizoen 2016-2017 nog niet bekend is kunnen de geplande internationale activiteiten voor het tweede deel van 2016 nog niet worden ingevuld. In tegenstelling tot de cijfers voor de andere basisinfrastructuurinstellingen zit er voor Toneelgroep Amsterdam jaarlijks nog wel een stijging in het aantal internationale activiteiten. Dit is hieronder in het schema weergegeven.

Aantal internationale activiteiten Toneelgroep Amsterdam per jaar		
2013	2014	2015
41	68	134

Schema 6¹³⁴

¹³¹ Stichting Toneelgroep Amsterdam. *Beleidsplan 2013-2016*: p. 3.

¹³² Stichting Toneelgroep Amsterdam. *Beleidsplan 2013-2016*: p. 3.

¹³³ Stichting Toneelgroep Amsterdam. *Beleidsplan 2013-2016*: p. 5.

¹³⁴ Gebaseerd op de gegevens in bijlage 2 en 4, die verkregen zijn vanuit de database Buitengaats van SICA, aangevuld met informatie uit de seizoensbrochures van Toneelgroep Amsterdam.

In deze paragraaf zal verder worden ingegaan op de internationalisering van TA. Alle informatie die in deze paragraaf wordt besproken is terug te vinden in bijlage 4 en is wederom verkregen uit de database Buitengaats en aangevuld met informatie uit de seizoenbrochures van het gezelschap en het interview met Wouter van Ransbeek.

Gastregisseurs

Er worden ook in deze periode relaties aan gegaan met internationale gastregisseurs als Thomas Ostermeijer en Johan Simons. In seizoen 15/16 zijn er maar liefst drie internationale gastregisseurs aan het werk bij Toneelgroep Amsterdam: Luc Parceval, Simon Stone en Sam Gold. Ook regisseert Ivo van Hove in deze periode weer een aantal voorstellingen en opera's in het buitenland. De meest besproken en bekroonde voorstellingen zijn hierbij *A view from a bridge* bij de Young Vic in Londen en *Lazarus* dat hij samen met David Bowie maakte voor de New York Theatre Workshop. Van Hove doet in deze periode meer en fameuzere gastregies dan in de voorgaande periode, hierdoor heeft hij zowel zijn eigen en TA's netwerk verder vergroot.

Coproducties

Om het overzichtelijk te maken zijn alle coproducties in de twee kunstenplanperioden hieronder in een schema geplaatst.

2009-2012 (voorstelling, coproducent, seizoen)	2013-2016
Antonioni project – Holland Festival (08/09)	Hamlet vs. Hamlet – Het Toneelhuis (13/14)
La Grande Bouffe – NTGent (09/10)	Maria Stuart – Het Toneelhuis (14/15)
Ubu – Schauspielhaus Essen (09/10)	Songs from far away – teatro de São Paulo (14/15)
Kinderen van de zon – NTGent (10/11)	Kings of war – Holland Festival (14/15)
De Russen – Holland Festival (10/11)	Antigone – Barbican/ Theatre de la Ville (14/15)
Husbands – Prospero project (11/12)	De Stille Kracht – Ruhr Triënnale (15/16)
Tartuffe – NTGent (11/12)	De Welwillenden – Het Toneelhuis (15/16)
Na de repetitie/ Persona – diverse theaters (12/13)	

Schema 7¹³⁵

Wat opvallend is aan deze lijst met coproducties, is dat er in de voorgaande periode meer coproducties hebben plaatsgevonden. Met name in de seizoenen 12/13 en 13/14 waren er

¹³⁵ Gebaseerd op de gegevens in bijlage 2 en 4, die verkregen zijn vanuit de database Buitengaats van SICA, aangevuld met informatie uit de seizoenbrochures van Toneelgroep Amsterdam.

minder coproducties. Wellicht dat de spanningen rondom de bezuinigingen hier een aandeel in hebben gehad.

Het seizoen 14/15 is daarentegen erg goed bedeed. Daarnaast wordt er in dit seizoen samengewerkt met partners die zich verder weg op de wereld bevinden, bijvoorbeeld bij de productie van *Songs from far away* in samenwerking met Mostra Internacional de teatro de São Paulo uit Brazilië. Dit is een voorstelling waarbij ook de inhoud gericht is op een internationaal publiek. De monoloog is geschreven voor TA door de Engelse succesauteur Simon Stephens en gaat over Amsterdam gezien door de ogen van een buitenlander.¹³⁶

De welwillenden (2016) is een coproductie met Het Toneelhuis die wordt ondersteund door het Creative Europe programma. De voorstelling maakt onderdeel uit van het Littell¹³⁷ project van Guy Cassiers van het Toneelhuis, waarbij zeven Europese theaterinstellingen betrokken zijn.¹³⁸ Dankzij de verbinding van deze zeven instellingen aan dit netwerk kan de voorstelling langs deze centrale Europese steden toeren.

Ook zijn de coproducties in dit seizoen groter van aard. *Kings of war* is een voorbeeld van een groot project dat nooit zonder al deze partners tot stand had kunnen komen. Voor het maken van dergelijke grote projecten is TA afhankelijk van het economisch kapitaal van de internationale actoren waarmee zij zich verbindt. Er werken steeds meer partners mee aan één project. Aan de productie *Antigone* werken zes verschillende partners mee. De artistieke samenwerking vindt plaats met de Barbican in Londen, de overige coproductoren dienen vooral ter financiële ondersteuning. De Franse steractrice Juliette Binoche is gestrikt voor de rol van Antigone, dit maakt dat er vanuit de internationale en nationale pers veel aandacht is voor dit project, waardoor de derde receptiekring van erkenning voor TA steeds meer uitdijt.

Festivals

De coproductie *De Stille Kracht* met de Ruhr Triënnale is natuurlijk te zien op het festival zelf. Unieker is dat de première op dit festival plaatsvindt, nog voor de voorstelling in Nederland te zien is. Dit is ook het geval bij *Songs from far away* in Brazilië. Daarnaast verschijnen er meer nieuwe producties op internationale festivals. Zo staat *De welwillenden* twee maanden na de première op een festival in Istanbul en voor *Lange dagreis naar de nacht* zit er zelfs maar net een maand tussen de première en de optredens op het World Theatre Festival in Zagreb, Kroatië.

---

¹³⁶ Stichting Toneelgroep Amsterdam. *Beleidsplan 2013-2016*: p. 3.

¹³⁷ Schrijver van *The Kindly Ones/De Welwillenden*.

¹³⁸ 'Project details: The Littell Project' *Creative Europe website*. 20 maart 2016.

<<http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/projects/ce-project-details-page/?nodeRef=workspace://SpacesStore/59aae544-eaf1-4b5c-96b6-74e1685d3c3d>>

Toch zijn het ook in deze periode voornamelijk succesvoorstellingen uit het verleden die de wereld over trekken. Opnieuw blijken *La Voix Humaines* en *Opening Night* de grote hitnummers te zijn. Deze voorstellingen gaan in deze periode nog verder de wereld in dan in 2009-2012. *La Voix Humaines* breidt haar gebied uit naar Slovenië en China en *Opening Night* gaat naar Zuid-Amerika: Chili en Argentinië. Hiermee wordt voor Toneelgroep Amsterdam een nieuw gebied aangedaan. Daarnaast staat de klassieker *Othello* in Taipei, Taiwan.

Op het gerenommeerde Poolse Dialog Festival in Wroclaw staan TA en het werk van Ivo van Hove centraal met de opvoering van *Kreten en gefluister* en *Na de repetitie/Persona*. Hieruit blijkt de vergrote kring van erkenning van Van Hove en TA in het buitenland. Dit blijkt ook uit de vele aandacht die in de media is besteed aan de optredens van TA met de voorstelling *Angels in Amerika* in de Brooklyn Academy of Music in New York op het Next Wave Festival. Deze optredens worden in de Nederlandse media ook wel de Amerikaanse doorbraak van TA genoemd.¹³⁹ Ook de Amerikaanse pers schrijft in grote getalen en positief over deze voorstelling.¹⁴⁰ Dankzij deze uitgebreide media-aandacht groeit de internationale erkenning van Toneelgroep Amsterdam. De derde cirkel van de receptiekringen blijft groeien, het gezelschap verwerft steeds meer symbolisch kapitaal: prestige.

Internationale tournees

De Belgische tournees van TA komen vooral voort uit de coproducties met Het Toneelhuis. Nu de banden met NTGent verbroken zijn staat TA nog slechts enkele keren in de schouwburg in Gent. De coproducties met Het Toneelhuis zijn voornamelijk te zien in Toneelhuis Bourla, de thuisbasis van het Antwerpse gezelschap. Voorstellingen die niet in coproductie met dit Vlaamse gezelschap zijn, trekken vooral langs deSingel in Antwerpen en het Kaaithheater in Brugge. Met deze theaters is in de afgelopen jaren ook een vaste verbinding aangegaan.

Buiten België is de voorstelling *Romeinse Tragedies* te zien in Barcelona, *De Vrek* en *Na de repetitie/Persona* in Créteil in Parijs en *Scènes uit een huwelijk* bij de Barbican in Londen en in Zürich. Ook hierin is de succesformule van TA terug te zien: succesvoorstellingen uit het verleden worden gespeeld in theaters waarmee een band is

---

¹³⁹ Janssen, Hein. "NY ♥ TA" *De Volkskrant*. 28 oktober 2014. "Toneelgroep Amsterdam veroverd de wereld" *Nieuwsuur*. 25 oktober 2014.

¹⁴⁰ "Pers over Angels in America" *Website Toneelgroep Amsterdam*. 23 maart 2016. <<http://tga.nl/voorstellingen/angels-in-america/pers>>

opgebouwd, ofwel door programmering in het verleden, ofwel door het aangaan van coproducties.

Internationale waardering

Waar in de periode 2009-2012 slechts één internationale prijs werd gewonnen door TA¹⁴¹, wordt het gezelschap in deze periode meermaals bekroond. Zo is er de nominatie voor Romeinse Tragedies voor de Helpman Award en wint deze voorstelling de *City of Barcelona Awards* in 2013. *Opening night* sleept de Círculo de Críticos de Arte de Chile in de wacht en *The Fountainhead* is genomineerd voor de Barcelona Critics Awards. Naast prijzen en nominaties voor voorstellingen is Ivo van Hove genomineerd voor enkele prijzen en krijgt hij de prestigieuze Founders Award for excellence in direction toegekend.¹⁴² Volgens de theorie van de receptiekringen zouden deze prijzen en nominaties ervoor moeten zorgen dat TA zich verder in de derde receptiekring begeeft. Volgens Wouter van Ransbeek spelen deze prijzen echter niet echt een rol in de internationale waardering. Internationaal gerenommeerde prijzen zijn er niet en prijzen in landen werken alleen binnen die landen, andere landen zien dat niet.

3.3.3 Succesfactoren

Opnieuw is duidelijk geworden hoe belangrijk duurzame banden met internationale partners zijn. In de nieuwe landen die in deze periode worden aangedaan, als China en Latijns-Amerika, vergt de opbouw van een dergelijk netwerk veel aandacht in het leggen van contacten met de juiste partners. Je moet zichtbaar worden in die landen, stelt Van Ransbeek. “Als je goed bent en je bent zichtbaar, dan komen er natuurlijk mensen naar jou toe.”¹⁴³ Vervolgens ligt de uitdaging er volgens hem in om opnieuw te worden gevraagd. Dat is een spel waarbij je de juiste partners aandacht moet blijven geven, je waardering naar hen uiten en lange termijnafspraken maken. Het netwerk moet stabiel worden. De continuïteit die gecreëerd wordt dankzij de functie van Van Ransbeek is hierbij van belang.

Daarbij zijn duurzame verbindingen met de centra van belang. Uit de lijst met activiteiten blijkt dat de verspreiding van Toneelgroep Amsterdam zich meer concentreert op een aantal vaste speelplekken en een kleinere groep van steden. Ondanks dat er meer internationale activiteiten zijn, is het aantal speelplekken juist verkleind.¹⁴⁴ In navolging van de theorie over het wereldcultuurstelsel kan hieruit worden afgeleid dat er sprake is van

---

¹⁴¹ In 2012 werd de Grand prix Mira Trailovic voor *Kinderen van de Zon* gewonnen.

¹⁴² “Medewerkerspagina Ivo van Hove” *Website Toneelgroep Amsterdam*. 23 maart 2016. <<http://tga.nl/medewerkers/ivo-van-hove>>

¹⁴³ Ransbeek, Wouter van. Skype interview. 5 april 2016.

¹⁴⁴ Ter indicatie: van 57 naar 47 op basis van gegevens uit bijlage 2 en 4.

toenemende internationale erkenning van TA. Er is hierbij niet alleen sprake van kwantitatieve groei van de zichtbaarheid, maar ook een groeiende aanwezigheid in de centra. Dit duidt volgens Ton Bevers op artistieke en commerciële erkenning.¹⁴⁵

Toneelgroep Amsterdam blijft zich in deze periode in de verschillende receptiekringen verplaatsen. Doordat het netwerk groter en duurzamer wordt, wordt de verplaatsing van TA over de wereld vaker vanuit het buitenland geïnitieerd. Dat blijkt ook uit het interview met Van Ransbeek. TA gaat zich hierdoor in de tweede receptiekring begeven, waardoor zij autonomer kan gaan handelen in haar verbindingen. Daarnaast wordt er in deze periode meer over TA geschreven in de internationale media en zijn er prijzen gewonnen, waardoor het gezelschap volgens de theorie vanuit de derde vergrootte receptiekring wordt gezien. Ondanks dat de prijzen volgens Van Ransbeek niet veel invloed hebben, kunnen de media volgens hem wel als grensoverschrijdend dienen en daarmee van invloed zijn op de perceptie van het gezelschap in het buitenland. Door deze internationale erkenning vergaart TA steeds meer prestige, ofwel symbolisch kapitaal.

3.3.4 Een kritische noot

Ondanks dat internationalisering in deze periode tot een van de taken van TA binnen de basisinfrastructuur behoort, ontstaat er juist in deze periode ophef over de internationalisering van het gezelschap. In 2014 kopt de Telegraaf: “Subsidietoneel wil het land niet in.” Volgens deze krant heerst er onvrede in de Tweede Kamer over dat Toneelgroep Amsterdam nauwelijks buiten de Randstad te bewonderen is.¹⁴⁶ Deze zelfde kritiek staat ook te lezen in het advies van de Raad voor Cultuur over Toneelgroep Amsterdam in 2012, maar hier is destijds weinig aandacht aan besteed. Door dit mediabericht ontstaat echter wel een kleine landelijke ophef. Toneelgroep Amsterdam laat in een persverklaring weten dat het gezelschap circa 330 voorstellingen per jaar speelt, waarvan gemiddeld 180 in Amsterdam, 75 in de rest van Nederland en 75 in het buitenland. “Het gezelschap bespeelt Nederland van Noord tot Zuid, van Oost tot West. Hiermee voldoet het gezelschap ruimschoots aan de afspraken die met het ministerie van OC&W en de gemeente Amsterdam zijn gemaakt,”¹⁴⁷ aldus Ivo van Hove.

In datzelfde jaar besluit actrice Marieke Heebink nog wat extra hout op het ontstane vuur te gooien. Na de succesvolle première van *Angels in Amerika* in New York laat zij aan

---

¹⁴⁵ Bevers. *Afscheidscollege*: p. 16.

¹⁴⁶ Navis, Jan-Willem. “Subsidietoneel wil het land niet in” *De Telegraaf*. 14 mei 2014.

¹⁴⁷ “Persverklaring – Toneelgroep Amsterdam” *Toneelgroep Amsterdam*. 19 mei 2014.

de Volkskrant weten: “Ik sta hier wel drie avonden voor een uitverkochte zaal in NY en hoeft goddank niet naar Meppel.”¹⁴⁸ De “Meppel-gate” die hierop volgt veroorzaakt de nodige discussies over de reisplicht, het spreidingsideaal en zogenaamde arrogantie van de grachtengordel.¹⁴⁹ De kern van deze kritieken is er vooral op gericht dat Toneelgroep Amsterdam zich misschien wel teveel richt op haar internationale netwerk, ten opzichte van haar nationale netwerk. De verbindingen met haar nationale netwerk worden te summier gevonden voor de invulling van haar positie binnen het basisinfrastructuurveld.

3.3.5 Toneelgroep Amsterdam en het basisinfrastructuurbestel

Volgens Wouter van Ransbeek komt de internationalisering van Toneelgroep Amsterdam helemaal niet ten nadele van haar nationale takenpakket. Hij stelt dat TA eigenlijk veel meer doet dan de andere basisinfrastructuurinstellingen. Ze doen alles wat ze moeten doen, plus nog veel meer.

Op mijn vraag of het zijn van een basisinfrastructuurinstelling een belemmering vormt voor de internationalisering van Toneelgroep Amsterdam, antwoordt Wouter van Ransbeek volmondig ja. Hij moet ongeveer 70% van de internationale aanvragen afwijzen, omdat daar geen plaats voor is naast de 250 voorstellingen die zij in Nederland moeten spelen. Dit heeft volgens hem voornamelijk te maken met het feit dat de Nederlandse schouwburgen hun programma 1,5 jaar van te voren vast leggen en internationale partners vaak maar een jaar vooruit plannen. Hierdoor ligt er een uitdaging om de internationale partners ervan te overtuigen om bepaalde voorstellingen al twee jaar op voorhand vast te leggen, waardoor de Nederlandse programmering hier omheen kan worden gepland.

Volgens Van Ransbeek is het echter geen optie om uit de basisinfrastructuur te stappen. Dat zou een nog grotere belemmering voor het gezelschap zijn. Door de stabiliteit van het economisch kapitaal dat hiermee gepaard gaat kan TA 24 acteurs en een vast technisch team in dienst hebben en heeft het de ruimte om een grote hoeveelheid producties te produceren. “Je moet er vijf maken om twee grote succesproducties te hebben,”¹⁵⁰ stelt Van Ransbeek. Wanneer Toneelgroep Amsterdam uit de basisinfrastructuur zou stappen valt de hele stabiele structuur waar vanuit nu wordt vertrokken weg.

---

¹⁴⁸ Janssen, Hein. “NY ♥ TA” *De Volkskrant*. 28 oktober 2014.

¹⁴⁹ Drost, Henri. “Meppelgate! (1) Actrice praat vanuit New York Melle Daamen na: Godzijdank niet naar Meppel!” *Cultureelpersbureau*. 31 oktober 2014. 20 maart 2016.
<<https://www.cultureelpersbureau.nl/2014/10/actrice-praat-vanuit-new-york-melle-daamen-na-godzijdank-niet-naar-meppel/>>

Roelofs, Hannah. “Meppelgate! (2) In Meppel wonen is ook een keuze” 1 november 2014. 20 maart 2016.
<<https://www.cultureelpersbureau.nl/2014/11/meppelgate-2-meppel-wonen-ook-een-keuze/>>

¹⁵⁰ Ransbeek, Wouter van. Skype interview. 5 april 2016.

3.4 Conclusie

Door de bezuinigingen is in deze periode een netwerkbenadering van het bestel van belang geworden om de verkleining van het veld en de gevolgen hiervan op te kunnen vangen. Internationalisering is een belangrijke pijler in het cultuurbeleid. Desondanks lijkt het verminderde economische kapitaal een stagnatie in de internationalisering van de theatergezelschappen in de basisinfrastructuur te hebben bewerkstelligd.

Tegen deze trend in is Toneelgroep Amsterdam nog steeds succesvol is in haar internationaliseringsproces. Het zijn van een basisinfrastructuurinstelling heeft het gezelschap niet te veel belemmerd. Wat echter wel duidelijk is geworden is dat er een spanning is ontstaan door de internationalisering van TA binnen de nationale basisinfrastructuur. Er is kritiek vanuit het nationale netwerk en vanuit het politieke veld. Nu de weeffouten in het basisinfrastructuurbestel met betrekking tot internationalisering hierbinnen zijn verbeterd lijkt de spanning nu vanuit de andere kant te komen. Toneelgroep Amsterdam heeft geen last van haar positie in het basisinfrastructuurbestel, maar actoren vanuit het nationale netwerk van de basisinfrastructuur lijken last te hebben van de internationalisering van TA. Hiermee leiden de bevindingen van dit onderzoek weer tot een nieuwe vraag: is een internationaal gezelschap binnen de basisinfrastructuur wel wenselijk?

Conclusie

In dit onderzoek is vanuit wetenschappelijke theorieën over internationalisering en vanuit het raamwerk van de veldtheorie van Bourdieu en de Actor-Netwerk Theorie gekeken naar het internationalisering van theatergezelschappen binnen de basisinfrastructuur in de cultuurnotaperioden 2009-2012 en 2013-2016. In dit onderzoek is dankzij een analyse van het basisinfrastructuurbestel vanuit het veldmodel en ANT een duidelijker beeld ontstaan van hoe dit bestel functioneert en wat hierbinnen de ruimte is voor internationalisering. Voornamelijk de ANT bleek zeer zinvol om de *black box* van het internationaliseringsproces van *beste practice* TA te openen en dit proces inzichtelijk te maken. Dankzij de internationaliseringstheorie van het wereldcultuurstelsel konden de internationale activiteiten van het gezelschap worden verklaard in termen van centrum-periferie verkeer en dankzij het receptiekringenmodel kon aan deze internationale verbindingen een vorm van waarde worden toegekend. Het theoretisch kader bleek voor dit onderzoek een handig hulpmiddel om de verzamelde gegevens te ordenen en in een relevante context te bespreken. In dit concluderende slotbetog zal dit duidelijk naar voren komen.

Voor beiden cultuurnotaperioden is onderzocht hoe het basisinfrastructuurbestel werd vormgegeven. In beide perioden werd het bestel door het ministerie van OCW en de Raad voor Cultuur ingedeeld als een veld, waarin vaste posities moesten worden ingevuld. Daarnaast stelden zij regels op die de actoren in het veld moesten naleven, kortom het habitus waarover deze actoren moesten beschikken. Door de bezuinigingen en de daarmee gepaard gaande verkleining van het veld werd in de tweede periode van de basisinfrastructuur een netwerkbenadering van het bestel van belang om het veld door te laten functioneren.

De focus in de bestudering van dit bestel, lag op de ruimte voor internationalisering hierbinnen. Deze ruimte bleek er in de eerste periode 2009-2012 niet te zijn. De politiek sprak zich wel uit over het belang van internationale waarde, maar maakte dit niet tot taak van de posities binnen het basisinfrastructuurbestel. Het economisch kapitaal ter bevordering van internationalisering werd ondergebracht bij een andere speler in het veld: het Fonds Podiumkunsten, waardoor internationalisering een taak werd van de parallelle stroom van instellingen. Een internationaal georiënteerde instelling als Toneelgroep Amsterdam liep hierdoor al snel tegen de grenzen van het basisinfrastructuurveld aan, er bleek een weeffout in het bestel te zitten.

In de tweede periode kwam hier verandering in. Ondanks de bezuinigingen stelde staatssecretaris Zijlstra extra economisch kapitaal beschikbaar voor een gezelschap van internationale statuur binnen de basisinfrastructuur. Daarnaast konden basisinfrastructuurinstellingen nu via internationale samenwerkingspartners projectsubsidie aanvragen voor internationale activiteiten. Doordat actoren in het veld, als TA, tegen de grenzen van het veld waren aangelopen, vonden er wijzigingen plaats in het bestel. Hieruit bleek dat de actoren invloed hebben gehad op de onderliggende structuur van het veld. De actoren gaven samen vorm aan het bestel als een netwerk. Ook hier bleek de een netwerkbenadering van het veld nodig te zijn om de veranderingen in het bestel te kunnen duiden. Voor Zijlstra was internationalisering een belangrijke pijler in het cultuurbeleid. Echter bezag hij dit als een verantwoordelijkheid van de instellingen binnen het bestel en niet als een taak van de overheid om dit vanuit het veld van de macht te stimuleren of af te dwingen. Internationale uitwisseling moest volgens Zijlstra niet plaatsvinden via de eerste receptiekring, maar dankzij het netwerk van de instellingen zelf ontstaan vanuit de tweede en derde kring.

Aan dit onderzoek lag een aanname ten grondslag: namelijk dat het zijn van een basisinfrastructuurinstelling internationalisering vermoeilijkt. Daarom is voor beide perioden onderzocht of het voor de basisinfrastructuurinstellingen mogelijk is geweest om hun internationale ambities te verwezenlijken. Voornamelijk in de eerste periode na de invoering van de basisinfrastructuur door minister Plasterk werd duidelijk dat de internationale plannen van enkele basisinfrastructuurinstellingen niet konden worden waargemaakt. Dit leek direct verband te houden met het zijn van een basisinfrastructuurinstelling, gezien dit een gemene deler is van deze organisaties. In de periode 2013-2016 waarin het economisch kapitaal van de instellingen afnam stagneerde de internationalisering van deze gezelschappen. Het leek erop dat deze instellingen hun weinige economisch kapitaal hadden ingezet om aan hun nationale taken en eisen te voldoen, om zich aan de onderliggende regels van het veld te houden. Deze regels zijn de voorwaarden waaraan de instellingen moeten voldoen, het habitus waarover zij moeten blijven beschikken om deze posities te mogen innemen en economisch kapitaal te verkrijgen. Afgezien van het RO Theater zijn de verbindingen die door de instellingen op internationaal niveau zijn gelegd vooral incidenteel van aard. De verbindingen waren tijdelijk en werden niet onderhouden, waardoor er geen internationaal netwerk werd opgebouwd. Enkel in het (semi-)perifere België werden duurzamere verbindingen gelegd.

Ondanks dat het zijn van een basisinfrastructuurinstelling het internationaliseringsproces vermoelijk, is de lijst van internationale activiteiten van Toneelgroep Amsterdam wel heel erg lang. In de twee kunstenplanperioden is TA zich steeds meer en verder over de wereld gaan verplaatsen. De internationale verbindingen en de translaties en transmutaties die het gezelschap door deze verbindingen heeft doorgemaakt hebben de identiteit van het gezelschap gevormd tot wat het nu is. TA is een netwerk van (inter)nationale makers, waar vanuit gewerkt wordt. Het is een gezelschap dat zich continu ontwikkelt door haar werk te confronteren met een buitenlands publiek, door met gerenommeerde internationale makers samen te werken en door steeds grotere projecten te realiseren dankzij de financiële bijdragen uit het buitenland.

Er zijn meerdere factoren die een rol hebben gespeeld bij het internationaliseringsproces van TA. Zo bleek de vestiging van het gezelschap in het culturele centrum van Nederland een belangrijke motor achter haar internationale ambities. De opbouw en het behoud van een groot en duurzaam netwerk van internationale verbindingen waren van groot belang voor de verwezenlijking van deze ambities. Internationale relaties fungeerden hierbij als een soort sneeuwbal. Gastregies in het buitenland en de aanwezigheid op festivals zorgden voor internationale zichtbaarheid en contacten die hebben geleid tot internationale gastregies in Nederland en coproducties. De banden die zijn opgebouwd met internationale instellingen garandeerden weer speelplekken voor de presentatie van eigen voorstellingen. Hierin bleek een belangrijke rol weggelegd voor het netwerk dat directeur Ivo van Hove had en bleef onderhouden, onder andere dankzij zijn gastregies in het buitenland. Het internationale netwerk van Wouter van Ransbeek vulde dit aan. De toevoeging van zijn functie aan de organisatie maakte dat er duurzamer kon worden omgegaan met de internationale contacten. De verbintenis van TA met deze vernetwerkte actoren speelde een rol in haar internationaliseringsproces, maar hierbij bleek een duidelijke wisselwerking van belang tussen het internationale netwerk van deze actoren en die van dat gezelschap.

De vormen van kapitaal waarover Toneelgroep Amsterdam beschikte speelden een belangrijke rol in haar internationaliseringsproces. Het gezelschap beschouwde haar internationalisering als een zelftransformatief proces, waarbij het verwerven van cultureel kapitaal centraal stond. Economisch kapitaal was voor het aangaan van dit proces van belang. De toekenning van extra geld voor haar internationale activiteiten en de veranderde regel omtrent de projectsubsidies bij het Fonds zorgde ervoor dat de klap van de bezuinigingen kon worden opgevangen, waardoor het gezelschap haar internationale netwerk in de tweede periode kon blijven onderhouden en uitbouwen. Daarnaast beschikte het gezelschap over een

belangrijke vorm van sociaal kapitaal: een groot vast ensemble en technisch team. Hierdoor kon er met grote producties op tournee worden gegaan met voorstellingen die op het repertoire konden worden gehouden en er op meerdere plekken tegelijk gespeeld kon worden. Tot slot groeide de erkenning van het gezelschap in het buitenland. Door haar internationale zichtbaarheid en netwerk werden internationale activiteiten steeds meer vanuit de tweede receptiekring geïnitieerd. Dankzij prijzen, internationale media aandacht en verbondenheid met gerenommeerde partners breidde de derde receptiekring voor TA verder uit. Het gezelschap kon hierdoor steeds autonomer handelen in haar internationale verbindingen en verwierf steeds meer symbolisch kapitaal op internationaal niveau: prestige. De steeds verdergaande concentratie van de internationale activiteiten in de culturele centra van de wereld toonden de groeiende erkenning van het toneelgezelschap.

Dankzij het grote en duurzame internationale netwerk en het bezit van deze vormen van kapitaal heeft Toneelgroep Amsterdam toch internationaal succes weten te boeken binnen de context van de basisinfrastructuur. Uit het interview met Wouter van Ransbeek is gebleken dat de basisinfrastructuur wel als beperkend wordt ervaren voor de internationalisering van TA, maar het zou een grotere beperking voor het gezelschap zijn om uit de stabiele basis van de basisinfrastructuur te stappen.

Toch bleek haar positie in de basisinfrastructuur en haar focus op een internationaal netwerk niet helemaal zonder problemen te zijn. Vanuit het nationale netwerk en politieke veld klonken stemmen op die een kanttekening plaatsten bij de fysieke afwezigheid van het toneelgezelschap in de rest van het land. Dit riep de vraag op of het wel legitiem is om als overheid een instelling te subsidiëren voor het uitvoeren van een nationale positie en tegelijkertijd te stimuleren dat dit gezelschap de grenzen over gaat, door het beschikbaar stellen van de suppletie voor internationale statuur. Waar aan het begin van dit onderzoek de vraag bestond of het voor Toneelgroep Amsterdam niet te beperkend is om een basisinfrastructuur instelling te zijn, is de vraag nu omgekeerd: is het voor de overheid wel interessant om Toneelgroep Amsterdam deze nationale positie te laten invullen binnen het veld van de basisinfrastructuur? Dit is een interessante vraag die ik graag in een volgend onderzoek zou willen beantwoorden, maar waar helaas binnen deze masterscriptie geen ruimte meer voor is.

Een andere kritische noot die geplaatst moet worden is dat het internationale netwerk van Toneelgroep Amsterdam grotendeels is opgebouwd vanuit het netwerk van Ivo van Hove en

ook voor een groot deel op basis van hem als actor in TA's netwerk wordt onderhouden. De sterke afhankelijkheid van de verbindingen met deze actor maakt dat er in de toekomst wellicht een groot gat zal vallen in dit netwerk wanneer Van Hove het gezelschap verlaat. Het wordt een belangrijke taak voor het gezelschap om dit risico voor de toekomst in te perken, door bijvoorbeeld met voorstellingen van de hand van gastregisseurs de wereld in te trekken. Wouter van Ransbeek erkent dit probleem en vertelt hier op dit moment aan te werken. Zo wil hij de voorstellingen van gastregisseur Simon Stone in het buitenland gaan verspreiden. Hierin ligt een volgende stap besloten in het internationaliseringsproces van dit gezelschap. Ik zal dit proces en dat van de andere instellingen de komende jaren met plezier blijven volgen.

Nawoord

De afgelopen maanden waren als een snelkookpan. Door het korte tijdsbestek dat voor deze thesis gereserveerd stond liep de druk soms hoog op. Het zijn drie zeer intensieve maanden geweest, maar dankzij de continue focus op het onderzoek waren dit ook drie zeer interessante maanden. Dank aan mijn vriend voor zijn begrip voor mijn tunnelvisie en hulp waardoor ik mij volledig op deze thesis kon storten. Dank aan mijn ouders voor hun support op afstand. Daarnaast is mijn dank aan mijn begeleider Toine Minneart groot. Zonder hem had dit onderzoek er nooit gelegen, of in ieder geval niet in de vorm waarin het er nu ligt. Tot slot ben ik Wouter van Ransbeek en Renee Roetman van Toneelgroep Amsterdam zeer dankbaar voor hun medewerking en openheid. Ik hoop hen tijdens mijn aankomende stage bij dit zeer interessante toneelgezelschap nog veel tegen te mogen komen. Tot slot wil ik mijn lieve medestudenten bedanken voor de gezelligheid, biertjes en behulpzame ‘appjes’. Samen met de gepassioneerde docenten hebben zij van dit masterjaar een waardevol jaar gemaakt.

Laura Kemp

15 april 2016

Literatuurlijst

Wetenschappelijke literatuur

Beyers, Ton. *Afscheidscollege: Nederlandse kunst in de wereld 1980-2010*. Rotterdam: Erasmus Universiteit, 7 december 2012.

Beyers, Ton. Johan Heilbron, e.a. *Nederlandse kunst in de wereld. Literatuur, architectuur en beeldende kunst 1980-2013*. Nijmegen: Vantilt, 2015.

Bourdieu, Pierre. *Opstellen over smaak, habitus en het veldbegrip. Gekozen door Dick Pels*. Amsterdam: Van Gennep, 1989.

Bourdieu, Pierre. *The field of cultural production. Essays on art and literature*. Cambridge: Polity Press, 1993.

Dieleman, Cock. *Het nieuwe theaterleren. Een veldonderzoek naar de rol van theater binnen Culturele en Kunstzinnige vorming op havo en vwo*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010.

Gielen, Pascal. *Kunst in netwerken: artistieke selecties in de hedendaagse dans en de beeldende kunst*. Lannoo Uitgeverij, 2003.

Goudsblom, Johan. "De Nederlandse en de Amerikaanse sociologie in de jaren vijftig: een blik vanachter de doorkijkspiegel." *Tirade* jrg. 29 nr.300. p: 631 – 639.

Heilbron, Johan. 'Op weg naar wereldroem' *Cultuur en ongelijkheid*. Diemen: ABM, 2011: p. 264-267.

Heilbron, Johan. Wouter de Nooy, e.a. *Waarom een klein land. Nederlandse cultuur in internationaal verband*. Amsterdam: Prometheus, 1995.

Latour, Bruno. *Reassembling the Social-An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press, 2005: p. 40.

Maanen, van. Hans. *How to study art worlds: on the societal functioning of aesthetic values*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2009.

Swaan, A. de. "Alles is in beginsel overal (maar de mosselman is nergens meer). Over het internationaal cultuurstelsel en het nationaal cultuurbeleid." *Boekmancahier* jrg. 2 nr 6. Amsterdam, 1990: p. 328 – 341.

Beleidsdocumenten

Fonds Podiumkunsten. "Explanatory notes for the international grant scheme of the Performing Arts Fund NL section Dutch presentation abroad." *Website Fonds Podiumkunsten*. 7 april 2015.

<http://www.fondspodiumkunsten.nl/nl/subsidies/grant_for_dutch_presentations_abroad/>

Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie. *Cultuur als kans. Beleidsdoorlichting van het internationaal cultuurbeleid 2009-2014*. Den Haag, maart 2016

Minister Plasterk van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. 'Bijlage 1: Subsidieplan 2009-2012 toekenningen' *Kamerbrief subsidieplan Kunst van Leven 2009-2012*. Den Haag: 16 september 2008.

Minister Plasterk van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. *Kunst van leven. Hoofddijnen cultuurbeleid*. Den Haag: 26 juni 2007.

Raad voor Cultuur. *Advies over het beleidsplan van Toneelgroep Amsterdam 2007-2008*. 22 mei 2006.

Raad voor Cultuur. *Advies Toneelgroep Amsterdam 20013-2016*. 1 mei 2012.

Raad voor Cultuur. *Basisinfrastructuur 1.0. Advies vierjaarlijkse cultuursubsidies voor instellingen, sectorinstituten en fondsen in de Basisinfrastructuur*. Den Haag: 15 mei 2008.

Raad voor Cultuur. *Innoveren, participeren. Advies agenda cultuurbeleid & culturele basisinfrastructuur*. Den Haag: 1 maart 2007.

Raad voor Cultuur. *Noodgedwongen keuzen. Advies bezuiniging cultuur 2013-2016*. Den Haag: 29 april 2011.

Raad voor Cultuur. *Slagen in cultuur. Culturele Basisinfrastructuur 2013-2016*. Den Haag: 1 mei 2012.

Slob, Anneke. Manou Lourens. "Analyse internationalisering Nederlandse cultuurorganisaties." *Cultuur als kans. Beleidsdoorlichting van het internationaal cultuurbeleid 2009-2014*. Den Haag, maart 2016.

Staatssecretaris Van der Laan van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. *Verschil maken. Herrijking cultuurnotasystematiek*. Den Haag: september 2005.

Staatssecretaris Van der Laan van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. *Brief aan de voorzitter van de Tweede Kamer: Verschil maken. Herrijking cultuurnotasystematiek*. Den Haag: 2 juni 2006.

Staatssecretaris Van der Laan van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. *Verschil maken. Herrijking cultuurnotasystematiek*. Den Haag: september 2005.

Staatssecretaris Zijlstra van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. 'Bijlage 1: toekenningen culturele basisinfrastructuur 2013-2016' *Kamerbrief besluiten culturele basisinfrastructuur 2013-2016*. Den Haag: 18 september 2012.

Staatssecretaris Zijlstra van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. *Adviesaanvraag culturele basisinfrastructuur 2013-2016*. Den Haag: 15 februari 2012.

Staatssecretaris Zijlstra van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. *Meer dan kwaliteit, een nieuwe visie op cultuurbeleid*. Den Haag: 10 juni 2011.

Beleidsplannen instellingen

Stichting De Utrechtse Spelen. *Beleidsplan 2009-2012*. Utrecht: 2008.

Stichting De Utrechtse Spelen. *Beleidsplan 2013-2016*. Utrecht: 2012.

Stichting Fryske Toaniel Stifting Tryater. *Beleidsplan 2009-2012*. Leeuwarden: 2008.

Stichting Fryske Toaniel Stifting Tryater. *Beleidsplan 2013-2016*. Leeuwarden: 2012.

Stichting Het Nationale Toneel. *Beleidsplan 2009-2012*. Den Haag: 2008.

Stichting Het Nationale Toneel. *Beleidsplan 2013-2016*. Den Haag: 2012.

Stichting Het Zuidelijk Toneel. *Beleidsplan 2009-2012*. Tilburg: 2008.

Stichting Het Zuidelijk Toneel. *Beleidsplan 2013-2016*. Tilburg: 2012.

Stichting Noord Nederlands Toneel. *Beleidsplan 2009-2012*. Groningen: 2008.

Stichting Noord Nederlands Toneel. *Beleidsplan 2013-2016*. Groningen: 2012.

Stichting Theaterproductie Rotterdam. *Beleidsplan 2009-2012*. Rotterdam: 2008.

Stichting Theaterproductie Rotterdam. *Beleidsplan 2013-2016*. Rotterdam: 2012.

Stichting Toneelgroep Amsterdam. *Beleidsplan 2009-2012*. Amsterdam, 2008.

Stichting Toneelgroep Amsterdam. *Beleidsplan 2013-2016*. Amsterdam, 2012.

Stichting Toneelgroep Maastricht. *Activiteitenplan 2009-2012*. Maastricht: 2008.

Stichting Toneelgroep Maastricht. *Activiteitenplan 2013-2016*. Maastricht: 2012.

Stichting Toneelgroep Oostpool. *Activiteitenplan 2009-2012*. Arnhem: 2008.

Stichting Toneelgroep Oostpool. *Activiteitenplan 2013-2016*. Arnhem: 2012

Media-artikelen

Berg, Simon van den. “De basisinfrastructuur: ten halve gekeerd of ten hele gedraaid” *Ins&outs van podiumland. Een veldanalyse*. Brussel: Vlaams Theater Instituut, 2011: p. 199-210.

Boogaard, van den. Raymond. “Toneelgroep A’dam: Feestje” *NRC Handelsblad*. 23 augustus 2012.

Drost, Henri. “Meppelgate! (1) Actrice praat vanuit New York Melle Daamen na: Godzijdank niet naar Meppel!” *Cultureelpersbureau*. 31 oktober 2014. 20 maart 2016.

<<https://www.cultureelpersbureau.nl/2014/10/actrice-praat-vanuit-new-york-melle-daamen-na-godzijdank-niet-naar-meppel/>>

DutchCulture. *Buitengaats Offshore 2014*. Amsterdam: 2015.

Heuven, Robbert van. Simon van den Berg. "Theaterbestel gaat op de schop" *Website Robbert van Heuven*. 2006. 30 maart 2016.
<<http://www.robbertvanheuven.nl/archief/artikelen/hettheaterbestelgaatopdeschop.html>>

Janssen, Hein. "Buitenlandse ambities." *De Volkskrant*. 23 april 2010.

Janssen, Hein. "NY ♥ TA" *De Volkskrant*. 28 oktober 2014.

Kemp, Laura. *Toneelgroep Amsterdam: een gestroomlijnde internationale. Over de internationale vernetwerking van Toneelgroep Amsterdam*. Utrecht: Universiteit Utrecht, 2016.

Lawson, George. Henk Scholten. "Brief van de dag: Internationalisering van de kunsten." *De Volkskrant*. 28 april 2010.

Leeuwerink, Anouk. "Bochum wordt hoofdkwartier Johan Simon, niet Rotterdam of Gent." *Theaterkrant*. 18 februari 2016. 20 februari 2016.
<<http://www.theaterkrant.nl/nieuws/bochum-wordt-hoofdkwartier-johan-simons-niet-rotterdam-of-gent/>>

"Medewerkerspagina Ivo van Hove" *Website Toneelgroep Amsterdam*. 23 maart 2016.
<<http://tga.nl/medewerkers/ivo-van-hove>>

Navis, Jan-Willem. "Subsidietoneel wil het land niet in" *De Telegraaf*. 14 mei 2014.

"Pers over Angels in America" *Website Toneelgroep Amsterdam*. 23 maart 2016.
<<http://tga.nl/voorstellingen/angels-in-america/pers>>

"Persverklaring – Toneelgroep Amsterdam" *Toneelgroep Amsterdam*. 19 mei 2014.

Roelofs, Hannah. "Meppelgate! (2) In Meppel wonen is ook een keuze" 1 november 2014. 20 maart 2016. <<https://www.cultureelpersbureau.nl/2014/11/meppelgate-2-meppel-wonen-ook-een-keuze/>>

"Special program for international audiences" *Website Toneelgroep Amsterdam*. 24 maart 2016. <<http://tga.nl/en/about-ta/program-international-audience>>

"Toneelgroep Amsterdam verovert de wereld" *Nieuwsuur*. 25 oktober 2014.

Websites

Toneelgroep Amsterdam (www.tga.nl)

Buitengaats SICA (www.sica.nl/buitengaats)

Bijlage 1: Internationale activiteiten basisinfrastructuurinstellingen 2009-2012

Nr.	Datum	Voorstelling	Gezelschap	Locatie	Land	Bijzonderheden
1	20-10-2009	La Divina Commedia	Noord Nederlands Toneel	Cultuurcentrum Hasselt, Hasselt	België	
2	10-11-2009	La Divina Commedia	Noord Nederland Toneel	Stadsschouwburg Brugge, Brugge	België	
3	9-3-2010	Geloof Liefde Hoop	Toneelgroep Maastricht	Bozar, Brussel, België	België	
4	11-3-2010	Geloof Liefde Hoop	Toneelgroep Maastricht	Arca, Gent, België	België	
5	20-3-2010	Geloof Liefde Hoop	Toneelgroep Maastricht	Cultuurcentrum Brasschaat, Brasschaat	België	
6	2-4-2010	Geloof Liefde Hoop	Toneelgroep Maastricht	CC Achterolmen, Maaseik	België	
7	23-5-2010	Moeder	RO Theater	Kontakt festival, Torun	Polen	
8	7-6-2010	Baal	RO Theater	Facyl Festival, Salamanca	Spanje	Alice Zandwijk
9	2-9-2010	Snorro, de Gemaskerde Held	RO Theater	deSingel, Antwerpen	België	
10	9-9-2010	Brothers	RO Theater	Firatarrega Festival, Tarrega	Spanje	Coproductie Frascati, Oerol, Over het II, Boulevard
11	10-9-2010	Brothers	RO Theater	Firatarrega Festival, Tarrega	Spanje	Coproductie Frascati, Oerol, Over het II, Boulevard
12	11-9-2010	Brothers	RO Theater	Firatarrega Festival, Tarrega	Spanje	Coproductie Frascati, Oerol, Over het II, Boulevard
13	12-9-2010	Brothers	RO Theater	Firatarrega Festival, Tarrega	Spanje	Coproductie Frascati, Oerol, Over het II, Boulevard
14	21-10-2010	SWCHWRM	RO Theater	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Coproductie Toneelhuis
15	22-10-2010	SWCHWRM	RO Theater	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Coproductie Toneelhuis
16	23-10-2010	SWCHWRM	RO Theater	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Coproductie Toneelhuis
17	24-10-2010	SWCHWRM	RO Theater	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Coproductie Toneelhuis
18	25-10-2010	SWCHWRM	RO Theater	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Coproductie Toneelhuis
19	26-10-2010	SWCHWRM	RO Theater	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Coproductie Toneelhuis
20	27-10-2010	SWCHWRM	RO Theater	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Coproductie Toneelhuis
21	28-10-2010	SWCHWRM	RO Theater	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Coproductie Toneelhuis
22	7-11-2010	Branden	RO Theater	RotterdamIstanbul, Istanbul	Turkije	
23	16-11-2010	Amazones	RO Theater	Stadsschouwburg Hasselt, Hasselt	België	
24	23-11-2010	Geloof Liefde Hoop	Toneelgroep Maastricht	CC Achterolmen, Maaseik	België	
25	12-12-2010	Mothers	RO Theater	Interferences Festival, Cluij	Roemenië	
26	27-1-2011	Dieven	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	I.s.m. KVS
27	28-1-2011	Dieven	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	I.s.m. KVS
28	29-1-2011	Dieven	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	I.s.m. KVS
29	2-2-2011	Dieven	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	I.s.m. KVS
30	3-2-2011	Dieven	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	I.s.m. KVS
31	4-2-2011	Dieven	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	I.s.m. KVS
32	21-2-2011	Verhalen uit het Weense woud	Toneelgroep Maastricht	CC de Bogaard, Sint-Truiden	België	
33	5-3-2011	Gregoria	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	Coproductie Bart Meuleman, KVS
34	6-3-2011	Gregoria	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	Coproductie Bart Meuleman, KVS
35	7-3-2011	Gregoria	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	Coproductie Bart Meuleman, KVS
36	8-3-2011	Gregoria	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	Coproductie Bart Meuleman, KVS
37	9-3-2011	Gregoria	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	Coproductie Bart Meuleman, KVS
38	10-3-2011	Gregoria	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	Coproductie Bart Meuleman, KVS
39	11-3-2011	Gregoria	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	Coproductie Bart Meuleman, KVS
40	12-3-2011	Gregoria	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	Coproductie Bart Meuleman, KVS
41	13-3-2011	Gregoria	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	Coproductie Bart Meuleman, KVS
42	14-3-2011	Gregoria	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	Coproductie Bart Meuleman, KVS
43	15-3-2011	Gregoria	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	Coproductie Bart Meuleman, KVS
44	16-3-2011	Gregoria	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	Coproductie Bart Meuleman, KVS
45	17-3-2011	Gregoria	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	Coproductie Bart Meuleman, KVS
46	18-3-2011	Gregoria	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	Coproductie Bart Meuleman, KVS
47	19-3-2011	Gregoria	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	Coproductie Bart Meuleman, KVS
48	20-3-2011	Gregoria	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	Coproductie Bart Meuleman, KVS
49	21-3-2011	Gregoria	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	Coproductie Bart Meuleman, KVS
50	22-3-2011	Gregoria	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	Coproductie Bart Meuleman, KVS
51	23-3-2011	Gregoria	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	Coproductie Bart Meuleman, KVS
52	30-3-2011	Gregoria	RO Theater	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Coproductie Bart Meuleman, KVS
53	31-3-2011	Gregoria	RO Theater	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Coproductie Bart Meuleman, KVS
54	1-4-2011	Gregoria	RO Theater	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Coproductie Bart Meuleman, KVS
55	2-4-2011	Gregoria	RO Theater	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Coproductie Bart Meuleman, KVS
56	5-11-2011	Dieven	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	I.s.m. KVS
57	13-11-2011	Bonte avond van body builders	RO Theater	Bronks, Brussel	België	
58	4-12-2011	SWCHWRM	RO Theater	Zuiderpershuis, Antwerpen	België	Coproductie Toneelhuis
59	5-12-2011	SWCHWRM	RO Theater	Zuiderpershuis, Antwerpen	België	Coproductie Toneelhuis
60	12-1-2012	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	De Werf, Brugge	België	
61	21-1-2012	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	Cultureel Centrum, Mortsel	België	
62	22-1-2012	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	Vzw 30 CC, Leuven		
63	26-1-2012	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	Cultuurcentrum De Ster, Willebroek	België	
64	6-3-2012	Hondsdagen	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	
65	7-3-2012	Hondsdagen	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	
66	14-3-2012	Branden	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	
67	15-3-2012	Branden	RO Theater	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	
68	22-3-2012	Hondsdagen	RO Theater	Deutsches Theater, Berlijn	Duitsland	
69	23-3-2012	Hondsdagen	RO Theater	Deutsches Theater, Berlijn	Duitsland	
70	14-4-2012	We are the world	Het Zuidelijk Toneel	Cultuurcentrum Ter Vesten, Beveren	België	i.s.m. Cultureel Centrum Berchem en Productiehuis Brabant
71	21-4-2012	We are the world	Het Zuidelijk Toneel	Cultuurcentrum Evergem, Evergem	België	i.s.m. Cultureel Centrum Berchem en Productiehuis Brabant
72	27-4-2012	We are the world	Het Zuidelijk Toneel	Cultuurcentrum Brasschaat, Brasschaat	België	i.s.m. Cultureel Centrum Berchem en Productiehuis Brabant
73	28-4-2012	We are the world	Het Zuidelijk Toneel	Malpertuis, Tielt	België	i.s.m. Cultureel Centrum Berchem en Productiehuis Brabant
74	3-5-2012	We are the world	Het Zuidelijk Toneel	Rataplán, Borgerhout	België	i.s.m. Cultureel Centrum Berchem en Productiehuis Brabant
75	10-5-2012	We are the world	Het Zuidelijk Toneel	Vzw 30 CC, Leuven	België	i.s.m. Cultureel Centrum Berchem en Productiehuis Brabant
76	15-5-2012	Mothers	RO Theater	Dutch Delight, International Antalya Theatre	Turkije	
77	16-5-2012	Mothers	RO Theater	Dutch Delight, International Antalya Theatre	Turkije	

Nr.	Datum	Voorstelling	Gezelschap	Locatie	Land	Bijzonderheden
78	20-5-2012	Branden	RO Theater	Torun Theatre Festival, Torun	Polen	
79	20-8-2012	Bonte avond van body builders	RO Theater	Zürich Theaterspektakel Festival	Zwitserland	
80	21-8-2012	Bonte avond van body builders	RO Theater	Zürich Theaterspektakel Festival	Zwitserland	
81	22-8-2012	Bonte avond van body builders	RO Theater	Zürich Theaterspektakel Festival	Zwitserland	
82	10-6-2009	Wunschkamer	Het Vervolg (Toneelgroep Maastricht)	Theater K, Aken	Duitsland	Coproductie Theater K
83	11-6-2009	Wunschkamer	Het Vervolg (Toneelgroep Maastricht)	Theater K, Aken	Duitsland	Coproductie Theater K
84	12-6-2009	Wunschkamer	Het Vervolg (Toneelgroep Maastricht)	Theater K, Aken	Duitsland	Coproductie Theater K
85	13-6-2009	Wunschkamer	Het Vervolg (Toneelgroep Maastricht)	Theater K, Aken	Duitsland	Coproductie Theater K
86	14-6-2009	Wunschkamer	Het Vervolg (Toneelgroep Maastricht)	Theater K, Aken	Duitsland	Coproductie Theater K
87	15-6-2009	Wunschkamer	Het Vervolg (Toneelgroep Maastricht)	Theater K, Aken	Duitsland	Coproductie Theater K
88	16-6-2009	Wunschkamer	Het Vervolg (Toneelgroep Maastricht)	Theater K, Aken	Duitsland	Coproductie Theater K
89	17-6-2009	Wunschkamer	Het Vervolg (Toneelgroep Maastricht)	Theater K, Aken	Duitsland	Coproductie Theater K
90	18-6-2009	Wunschkamer	Het Vervolg (Toneelgroep Maastricht)	Theater K, Aken	Duitsland	Coproductie Theater K
91	19-6-2009	Wunschkamer	Het Vervolg (Toneelgroep Maastricht)	Theater K, Aken	Duitsland	Coproductie Theater K
92	20-6-2009	Wunschkamer	Het Vervolg (Toneelgroep Maastricht)	Theater K, Aken	Duitsland	Coproductie Theater K
93	21-6-2009	Wunschkamer	Het Vervolg (Toneelgroep Maastricht)	Theater K, Aken	Duitsland	Coproductie Theater K
94	30-9-2011	69 degrees South	Noord Nederlands Toneel	Hopkins Center Hannover	Verenigde Staten	Coproductie Grand Theatre Groningen, Noorderzon, Phantom Limb Company
95	1-10-2011	69 degrees South	Noord Nederlands Toneel	Hopkins Center Hannover	Verenigde Staten	Coproductie Grand Theatre Groningen, Noorderzon, Phantom Limb Company
96	6-10-2011	69 degrees South	Noord Nederlands Toneel	Flynn Centre, Burlington	Verenigde Staten	Coproductie Grand Theatre Groningen, Noorderzon, Phantom Limb Company
97	2-11-2011	69 degrees South	Noord Nederlands Toneel	Brooklyn Academy of Music, New York	Verenigde Staten	Coproductie Grand Theatre Groningen, Noorderzon, Phantom Limb Company
98	3-11-2011	69 degrees South	Noord Nederlands Toneel	Brooklyn Academy of Music, New York	Verenigde Staten	Coproductie Grand Theatre Groningen, Noorderzon, Phantom Limb Company
99	4-11-2011	69 degrees South	Noord Nederlands Toneel	Brooklyn Academy of Music, New York	Verenigde Staten	Coproductie Grand Theatre Groningen, Noorderzon, Phantom Limb Company
100	5-11-2011	69 degrees South	Noord Nederlands Toneel	Brooklyn Academy of Music, New York	Verenigde Staten	Coproductie Grand Theatre Groningen, Noorderzon, Phantom Limb Company
101	9-11-2011	69 degrees South	Noord Nederlands Toneel	Johnson County community College, Kansa	Verenigde Staten	Coproductie Grand Theatre Groningen, Noorderzon, Phantom Limb Company
102	10-11-2011	69 degrees South	Noord Nederlands Toneel	Johnson County community College, Kansa	Verenigde Staten	Coproductie Grand Theatre Groningen, Noorderzon, Phantom Limb Company
103	11-11-2011	69 degrees South	Noord Nederlands Toneel	Johnson County community College, Kansa	Verenigde Staten	Coproductie Grand Theatre Groningen, Noorderzon, Phantom Limb Company
104	12-11-2011	69 degrees South	Noord Nederlands Toneel	Johnson County community College, Kansa	Verenigde Staten	Coproductie Grand Theatre Groningen, Noorderzon, Phantom Limb Company

Bijlage 2: Internationale activiteiten Toneelgroep Amsterdam 2009-2012

Nr.	Datum	Voorstelling	Gezelschap	Locatie	Land	Vorm	Bijzonderheden
1	29-1-2009	Mightysociety6	Toneelgroep Amsterdam/Er	Monty, Antwerpen	België	Tournee	
2	30-1-2009	Mightysociety6	Toneelgroep Amsterdam/Er	Monty, Antwerpen	België	Tournee	
3	31-1-2009	Mightysociety6	Toneelgroep Amsterdam/Er	Monty, Antwerpen	België	Tournee	
4	20-2-2009	Mightysociety6	Toneelgroep Amsterdam/Er	Beursschouwborg, Brussel	België	Tournee	
5	21-2-2009	Mightysociety6	Toneelgroep Amsterdam/Er	Beursschouwborg, Brussel	België	Tournee	
6	25-2-2009	Rouw siert Electra	Toneelgroep Amsterdam	O'Neill Festival, Chicago	Verenigde Staten	Festival	
7	26-2-2009	Rouw siert Electra	Toneelgroep Amsterdam	O'Neill Festival, Chicago	Verenigde Staten	Festival	
8	27-2-2009	Rouw siert Electra	Toneelgroep Amsterdam	O'Neill Festival, Chicago	Verenigde Staten	Festival	
9	28-2-2009	Rouw siert Electra	Toneelgroep Amsterdam	O'Neill Festival, Chicago	Verenigde Staten	Festival	
10	20-3-2009	Kreten en gefluister	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	
11	21-3-2009	Kreten en gefluister	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	
12	26-3-2009	Kreten en gefluister	Toneelgroep Amsterdam	Exit Festival, Parijs	Frankrijk	Festival	
13	27-3-2009	Kreten en gefluister	Toneelgroep Amsterdam	Exit Festival, Parijs	Frankrijk	Festival	
14	28-3-2009	Kreten en gefluister	Toneelgroep Amsterdam	Exit Festival, Parijs	Frankrijk	Festival	
15	18-4-2009	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	Holland Kulturfeszt, Boedapest	Hongarije	Festival	
16	19-4-2009	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	Holland Kulturfeszt, Boedapest	Hongarije	Festival	
17	20-4-2009	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	Holland Kulturfeszt, Boedapest	Hongarije	Festival	
18	21-4-2009	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	Holland Kulturfeszt, Boedapest	Hongarije	Festival	
19	22-4-2009	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	Holland Kulturfeszt, Boedapest	Hongarije	Festival	
20	23-4-2009	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	Holland Kulturfeszt, Boedapest	Hongarije	Festival	
21	24-4-2009	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	Holland Kulturfeszt, Boedapest	Hongarije	Festival	
22	25-4-2009	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	Holland Kulturfeszt, Boedapest	Hongarije	Festival	
23	26-4-2009	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	Holland Kulturfeszt, Boedapest	Hongarije	Festival	
24	22-5-2009	Opening Night	Toneelgroep Amsterdam	Wiener Festwochen, Wenen	Oostenrijk	Festival	
25	23-5-2009	Opening Night	Toneelgroep Amsterdam	Wiener Festwochen, Wenen	Oostenrijk	Festival	
26	23-5-2009	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	Teatr im Wilama Horzycy, KONTAKT, Torun	Polen	Festival	
27	24-5-2009	Opening Night	Toneelgroep Amsterdam	Wiener Festwochen, Wenen	Oostenrijk	Festival	
28	27-6-2009	Het temmen van de feeks	Toneelgroep Amsterdam	Spring Arts Festival Shizuoka, SPAC, Shizuoka	Japan	Festival	
29	28-6-2009	Het temmen van de feeks	Toneelgroep Amsterdam	Spring Arts Festival Shizuoka, SPAC, Shizuoka	Japan	Festival	
30	13-7-2009	Romeinse Tragedies	Toneelgroep Amsterdam	Zürcher Theater Spektakel, Zürich	Zwitserland	Festival	
31	14-7-2009	Romeinse Tragedies	Toneelgroep Amsterdam	Zürcher Theater Spektakel, Zürich	Zwitserland	Festival	
32	15-7-2009	Romeinse Tragedies	Toneelgroep Amsterdam	Zürcher Theater Spektakel, Zürich	Zwitserland	Festival	
33	16-7-2009	Romeinse Tragedies	Toneelgroep Amsterdam	Zürcher Theater Spektakel, Zürich	Zwitserland	Festival	
34	17-7-2009	Romeinse Tragedies	Toneelgroep Amsterdam	Zürcher Theater Spektakel, Zürich	Zwitserland	Festival	
35	10-9-2009	La voix humaine	Toneelgroep Amsterdam	New Island Festival, New York	Verenigde Staten	Festival	
36	11-9-2009	La voix humaine	Toneelgroep Amsterdam	New Island Festival, New York	Verenigde Staten	Festival	
37	12-9-2009	La voix humaine	Toneelgroep Amsterdam	New Island Festival, New York	Verenigde Staten	Festival	
38	13-9-2009	La voix humaine	Toneelgroep Amsterdam	New Island Festival, New York	Verenigde Staten	Festival	
39	14-9-2009	La voix humaine	Toneelgroep Amsterdam	New Island Festival, New York	Verenigde Staten	Festival	
40	18-9-2009	Kruisochten	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	
41	18-9-2009	Teorema	Toneelgroep Amsterdam	Jahrhunderthalle, Bochum	Duitsland	Festival	
42	19-9-2009	Kruisochten	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	
43	19-9-2009	Teorema	Toneelgroep Amsterdam	Jahrhunderthalle, Ruhr Triennale Bochum	Duitsland	Festival	
44	20-9-2009	Teorema	Toneelgroep Amsterdam	Jahrhunderthalle, Ruhr Triennale Bochum	Duitsland	Festival	
45	21-9-2009	Teorema	Toneelgroep Amsterdam	Jahrhunderthalle, Ruhr Triennale Bochum	Duitsland	Festival	
46	22-9-2009	Teorema	Toneelgroep Amsterdam	Jahrhunderthalle, Ruhr Triennale Bochum	Duitsland	Festival	
47	23-9-2009	Teorema	Toneelgroep Amsterdam	Jahrhunderthalle, Ruhr Triennale Bochum	Duitsland	Festival	
48	24-9-2009	Teorema	Toneelgroep Amsterdam	Jahrhunderthalle, Ruhr Triennale Bochum	Duitsland	Festival	
49	25-9-2009	Teorema	Toneelgroep Amsterdam	Jahrhunderthalle, Ruhr Triennale Bochum	Duitsland	Festival	
50	26-9-2009	Teorema	Toneelgroep Amsterdam	Jahrhunderthalle, Ruhr Triennale Bochum	Duitsland	Festival	
51	14-10-2009	Romeinse Tragedies	Toneelgroep Amsterdam	Wytornia Filmow Fabularnych, Wroclaw	Polen	Festival	
52	15-10-2009	Romeinse Tragedies	Toneelgroep Amsterdam	Wytornia Filmow Fabularnych, Wroclaw	Polen	Festival	
53	16-10-2009	Romeinse Tragedies	Toneelgroep Amsterdam	Wytornia Filmow Fabularnych, Wroclaw	Polen	Festival	
54	20-10-2009	Romeinse Tragedies	Toneelgroep Amsterdam	Barbican Centre, Londen	Engeland	Tournee	
55	21-10-2009	Romeinse Tragedies	Toneelgroep Amsterdam	Barbican Centre, Londen	Engeland	Tournee	
56	22-10-2009	Romeinse Tragedies	Toneelgroep Amsterdam	Barbican Centre, Londen	Engeland	Tournee	
57	20-11-2009	Romeinse Tragedies	Toneelgroep Amsterdam	Barbican Centre, Londen	Engeland	Tournee	
58	21-11-2009	Romeinse Tragedies	Toneelgroep Amsterdam	Barbican Centre, Londen	Engeland	Tournee	
59	22-11-2009	Romeinse Tragedies	Toneelgroep Amsterdam	Barbican Centre, Londen	Engeland	Tournee	
60	27-1-2010	Zomertrilogie	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	
61	27-1-2010	Zomertrilogie	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	
62	28-1-2010	Zomertrilogie	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	
63	28-1-2010	Zomertrilogie	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	
64	29-1-2010	Zomertrilogie	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	
65	30-1-2010	Zomertrilogie	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	
66	31-1-2010	Zomertrilogie	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	
67	18-2-2010	Mightysociety7	Toneelgroep Amsterdam/Er	Monty, Antwerpen	België	Tournee	
68	19-2-2010	Mightysociety7	Toneelgroep Amsterdam/Er	Monty, Antwerpen	België	Tournee	
69	20-2-2010	Mightysociety7	Toneelgroep Amsterdam/Er	Monty, Antwerpen	België	Tournee	
70	5-3-2010	Mightysociety7	Toneelgroep Amsterdam/Er	Beursschouwborg, Brussel	België	Tournee	
71	5-3-2010	Mightysociety7	Toneelgroep Amsterdam/Er	Beursschouwborg, Brussel	België	Tournee	
72	6-3-2010	Mightysociety7	Toneelgroep Amsterdam/Er	Beursschouwborg, Brussel	België	Tournee	
73	6-3-2010	Zomertrilogie	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	
74	6-3-2010	Mightysociety7	Toneelgroep Amsterdam/Er	Beursschouwborg, Brussel	België	Tournee	
75	7-3-2010	Zomertrilogie	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	
76	10-3-2010	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
77	11-3-2010	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
78	12-3-2010	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
79	13-3-2010	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
80	13-3-2010	Zomertrilogie	Toneelgroep Amsterdam	Kaaitheater, Brussel	België	Tournee	
81	14-3-2010	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
82	14-3-2010	Zomertrilogie	Toneelgroep Amsterdam	Kaaitheater, Brussel	België	Tournee	
83	15-3-2010	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
84	16-3-2010	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
85	17-3-2010	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
86	18-3-2010	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
87	19-3-2010	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
88	20-3-2010	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
89	21-3-2010	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
90	22-3-2010	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
91	23-3-2010	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
92	24-3-2010	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
93	25-3-2010	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent

Nr.	Datum	Voorstelling	Gezelschap	Locatie	Land	Vorm	Bijzonderheden
94	26-3-2010	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
95	27-3-2010	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
96	16-4-2010	Ubu	Toneelgroep Amsterdam	Shauspielhaus Essen, Essen	Duitsland	Tournee	Coproductie Schauspielhaus Essen
97	17-4-2010	Ubu	Toneelgroep Amsterdam	Shauspielhaus Essen, Essen	Duitsland	Tournee	Coproductie Schauspielhaus Essen
98	18-4-2010	Ubu	Toneelgroep Amsterdam	Shauspielhaus Essen, Essen	Duitsland	Tournee	Coproductie Schauspielhaus Essen
99	19-4-2010	Ubu	Toneelgroep Amsterdam	Shauspielhaus Essen, Essen	Duitsland	Tournee	Coproductie Schauspielhaus Essen
100	22-4-2010	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	CC Hassel, Hasselt	België	Tournee	Coproductie NTGent
101	22-4-2010	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	CC Hassel, Hasselt	België	Tournee	Coproductie NTGent
102	4-5-2010	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	Stadsschouwburg, Brugge	België	Tournee	Coproductie NTGent
103	4-5-2010	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	Stadsschouwburg, Brugge	België	Tournee	Coproductie NTGent
104	23-6-2010	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	Münchner Kammerspiele, München	Duitsland	Tournee	
105	24-6-2010	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	Münchner Kammerspiele, München	Duitsland	Tournee	
106	15-7-2010	Teorema	Toneelgroep Amsterdam	Lincoln Centre Festival, New York	Verenigde Staten	Festival	
107	16-7-2010	Teorema	Toneelgroep Amsterdam	Lincoln Centre Festival, New York	Verenigde Staten	Festival	
108	17-7-2010	Teorema	Toneelgroep Amsterdam	Lincoln Centre Festival, New York	Verenigde Staten	Festival	
109	18-7-2010	Teorema	Toneelgroep Amsterdam	Lincoln Centre Festival, New York	Verenigde Staten	Festival	
110	19-7-2010	Teorema	Toneelgroep Amsterdam	Lincoln Centre Festival, New York	Verenigde Staten	Festival	
111	18-9-2010	Ifigenia in aulis	Toneelgroep Amsterdam	Schauspielhaus Bochum, Bochum	Duitsland	Tournee	
112	2-10-2010	Antonioni project	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Holland Festival
113	7-10-2010	Antonioni project	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Holland Festival
114	8-10-2010	Antonioni project	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Holland Festival
115	9-10-2010	Antonioni project	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Holland Festival
116	16-10-2010	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	Teatro Stabile, Turijn	Italië	Tournee	
117	17-10-2010	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	Teatro Stabile, Turijn	Italië	Tournee	
118	20-10-2010	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	Melbourne International Arts Festival, Melbourne	Australië	Festival	
119	21-10-2010	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	Melbourne International Arts Festival, Melbourne	Australië	Festival	
120	22-10-2010	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	Melbourne International Arts Festival, Melbourne	Australië	Festival	
121	23-10-2010	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	Melbourne International Arts Festival, Melbourne	Australië	Festival	
122	29-10-2010	Ubu	Toneelgroep Amsterdam	Schauspielhaus Bochum, Bochum	Duitsland	Tournee	Coproductie Schauspielhaus Essen
123	30-10-2010	Ubu	Toneelgroep Amsterdam	Schauspielhaus Bochum, Bochum	Duitsland	Tournee	Coproductie Schauspielhaus Essen
124	7-11-2010	Ubu	Toneelgroep Amsterdam	Schauspielhaus Bochum, Bochum	Duitsland	Tournee	Coproductie Schauspielhaus Essen
125	13-11-2010	Ubu	Toneelgroep Amsterdam	Schauspielhaus Bochum, Bochum	Duitsland	Tournee	Coproductie Schauspielhaus Essen
126	16-11-2010	La voix humaine	Toneelgroep Amsterdam	Teatro Gobetti, Turijn	Italië	Tournee	
127	17-11-2010	La voix humaine	Toneelgroep Amsterdam	Teatro Gobetti, Turijn	Italië	Tournee	
128	8-12-2010	Pheadra	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	
129	9-12-2010	Pheadra	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	
130	21-1-2011	Kinderen van de zon	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
131	22-1-2011	Kinderen van de zon	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
132	23-1-2011	Kinderen van de zon	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
133	26-1-2011	Kinderen van de zon	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
134	27-1-2011	Kinderen van de zon	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
135	1-2-2011	Antonioni project	Toneelgroep Amsterdam	Barbican Centre, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Holland Festival
136	2-2-2011	Antonioni project	Toneelgroep Amsterdam	Barbican Centre, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Holland Festival
137	3-2-2011	Antonioni project	Toneelgroep Amsterdam	Barbican Centre, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Holland Festival
138	4-2-2011	Antonioni project	Toneelgroep Amsterdam	Barbican Centre, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Holland Festival
139	5-2-2011	Antonioni project	Toneelgroep Amsterdam	Barbican Centre, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Holland Festival
140	16-2-2011	Kinderen van de zon	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
141	17-2-2011	Kinderen van de zon	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
142	18-2-2011	Kinderen van de zon	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
143	19-2-2011	Kinderen van de zon	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
144	22-2-2011	Kinderen van de zon	Toneelgroep Amsterdam	Kaaitheater, Brussel	België	Tournee	Coproductie NTGent
145	23-2-2011	Kinderen van de zon	Toneelgroep Amsterdam	Kaaitheater, Brussel	België	Tournee	Coproductie NTGent
146	2-3-2011	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
147	3-3-2011	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
148	4-3-2011	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
149	5-3-2011	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
150	10-3-2011	Scènes uit een huwelijk	Toneelgroep Amsterdam	Maison des Arts et de la Culture de Créteil, Parijs	Frankrijk	Tournee	
151	11-3-2011	Scènes uit een huwelijk	Toneelgroep Amsterdam	Maison des Arts et de la Culture de Créteil, Parijs	Frankrijk	Tournee	
152	12-3-2011	Scènes uit een huwelijk	Toneelgroep Amsterdam	Maison des Arts et de la Culture de Créteil, Parijs	Frankrijk	Tournee	
153	22-3-2011	Husbands	Toneelgroep Amsterdam	Le Théâtre de la Place, Luik	België	Tournee	Prospero project
154	25-3-2011	Spoken	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	
155	26-3-2011	Spoken	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	
156	8-4-2011	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie NTGent
157	9-4-2011	La Grande Bouffe	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie NTGent
158	14-4-2011	De Russen!	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Holland Festival, International Theatre Festival Dialog-Wroclaw
159	15-4-2011	De Russen!	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Holland Festival, International Theatre Festival Dialog-Wroclaw
160	19-4-2011	Tartuffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
161	27-4-2011	Scènes uit een huwelijk	Toneelgroep Amsterdam	Onassis Arts Centre, Athene	Griekenland	Tournee	
162	28-4-2011	Scènes uit een huwelijk	Toneelgroep Amsterdam	Onassis Arts Centre, Athene	Griekenland	Tournee	
163	29-4-2011	Scènes uit een huwelijk	Toneelgroep Amsterdam	Onassis Arts Centre, Athene	Griekenland	Tournee	
164	30-4-2011	Scènes uit een huwelijk	Toneelgroep Amsterdam	Onassis Arts Centre, Athene	Griekenland	Tournee	
165	6-5-2011	Spoken	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	
166	7-5-2011	Spoken	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	
167	12-5-2011	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	
168	13-5-2011	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	
169	24-5-2011	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	Wiener Festwochen, Wenen	Oostenrijk	Festival	
170	25-5-2011	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	Wiener Festwochen, Wenen	Oostenrijk	Festival	
171	26-5-2011	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	Wiener Festwochen, Wenen	Oostenrijk	Festival	
172	3-9-2011	Nooit van elkaar	Toneelgroep Amsterdam	Koninklijke Vlaamse Schouwburg, Brussel	België	Tournee	
173	21-9-2011	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	World Theatre Festival, Zagreb	Kroatië	Festival	
174	22-9-2011	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	World Theatre Festival, Zagreb	Kroatië	Festival	
175	28-9-2011	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	
176	29-9-2011	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	Ulster Bank Dublin Festival, Dublin	Ierland	Festival	
177	29-9-2011	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	
178	30-9-2011	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	Ulster Bank Dublin Festival, Dublin	Ierland	Festival	
179	30-9-2011	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	
180	1-10-2011	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	Ulster Bank Dublin Festival, Dublin	Ierland	Festival	
181	1-10-2011	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	
182	2-10-2011	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	Ulster Bank Dublin Festival, Dublin	Ierland	Festival	
183	7-10-2011	De Russen!	Toneelgroep Amsterdam	Studio of the National Polish Television, Wroclaw	Polen	Festival	Coproductie Holland Festival, International Theatre Festival Dialog-Wroclaw

Nr.	Datum	Voorstelling	Gezelschap	Locatie	Land	Vorm	Bijzonderheden
184	8-10-2011	De Russen!	Toneelgroep Amsterdam	Studio of the National Polish Television, Wrocław	Polen	Festival	Coproductie Holland Festival, International Theatre Festival Dialog-Wrocław
185	19-10-2011	Kinderen van de zon	Toneelgroep Amsterdam	NET festival, Moskou	Rusland	Festival	Coproductie NTGent
186	20-10-2011	Kinderen van de zon	Toneelgroep Amsterdam	NET festival, Moskou	Rusland	Festival	Coproductie NTGent
187	20-10-2011	De Vrek	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	
188	21-10-2011	De Vrek	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	
189	22-10-2011	De Vrek	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	
190	25-10-2011	In ongenade	Toneelgroep Amsterdam	Brooklyn Academy of Music, New York	Verenigde Staten	Tournee	
191	26-10-2011	In ongenade	Toneelgroep Amsterdam	Brooklyn Academy of Music, New York	Verenigde Staten	Tournee	
192	27-10-2011	In ongenade	Toneelgroep Amsterdam	Brooklyn Academy of Music, New York	Verenigde Staten	Tournee	
193	28-10-2011	In ongenade	Toneelgroep Amsterdam	Brooklyn Academy of Music, New York	Verenigde Staten	Tournee	
194	29-10-2011	In ongenade	Toneelgroep Amsterdam	Brooklyn Academy of Music, New York	Verenigde Staten	Tournee	
195	4-11-2011	De Vrek	Toneelgroep Amsterdam	Kaattheater, Brussel	België	Tournee	
196	5-11-2011	De Vrek	Toneelgroep Amsterdam	Kaattheater, Brussel	België	Tournee	
197	12-11-2011	Hedda Gabler	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	
198	13-11-2011	Hedda Gabler	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	
199	14-11-2011	Kinderen van de zon	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
200	15-11-2011	Kinderen van de zon	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
201	16-11-2011	Kinderen van de zon	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
202	17-11-2011	Kinderen van de zon	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
203	26-11-2011	De Vrek	Toneelgroep Amsterdam	Next Festival, Kortrijk	België	Festival	
204	27-11-2011	De Vrek	Toneelgroep Amsterdam	Next Festival, Kortrijk	België	Festival	
205	1-12-2011	Hedda Gabler	Toneelgroep Amsterdam	Maison des Arts et de la Culture de Créteil, Parijs	Frankrijk	Tournee	
206	2-12-2011	Hedda Gabler	Toneelgroep Amsterdam	Maison des Arts et de la Culture de Créteil, Parijs	Frankrijk	Tournee	
207	3-12-2011	Hedda Gabler	Toneelgroep Amsterdam	Maison des Arts et de la Culture de Créteil, Parijs	Frankrijk	Tournee	
208	13-1-2012	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	Sydney Festival, Sydney	Australië	Festival	
209	14-1-2012	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	Sydney Festival, Sydney	Australië	Festival	
210	15-1-2012	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	Sydney Festival, Sydney	Australië	Festival	
211	16-1-2012	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	Sydney Festival, Sydney	Australië	Festival	
212	17-1-2012	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	Sydney Festival, Sydney	Australië	Festival	
213	20-1-2012	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	Centro Párraga, Murcia	Spanje	Tournee	
214	28-1-2012	In ongenade	Toneelgroep Amsterdam	Thalia Theater, Hamburg	Duitsland	Tournee	
215	29-1-2012	In ongenade	Toneelgroep Amsterdam	Thalia Theater, Hamburg	Duitsland	Tournee	
216	27-2-2012	Husbands	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre National de Bretagne, Rennes	Frankrijk	Tournee	Prospero project
217	28-2-2012	Husbands	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre National de Bretagne, Rennes	Frankrijk	Tournee	Prospero project
218	1-3-2012	Husbands	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre National de Bretagne, Rennes	Frankrijk	Tournee	Prospero project
219	1-3-2012	Tartuffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
220	2-3-2012	Husbands	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre National de Bretagne, Rennes	Frankrijk	Tournee	Prospero project
221	2-3-2012	Tartuffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
222	3-3-2012	Husbands	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre National de Bretagne, Rennes	Frankrijk	Tournee	Prospero project
223	3-3-2012	Tartuffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
224	5-3-2012	Kinderen van de zon	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
225	7-3-2012	Tartuffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
226	8-3-2012	Tartuffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
227	9-3-2012	Tartuffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
228	9-3-2012	Husbands	Toneelgroep Amsterdam	Schaubühne Berlin, Abensberg	Duitsland	Tournee	Prospero project
229	9-3-2012	In ongenade	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	
230	10-3-2012	Tartuffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
231	10-3-2012	Husbands	Toneelgroep Amsterdam	Schaubühne Berlin, Abensberg	Duitsland	Tournee	Prospero project
232	10-3-2012	In ongenade	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	
233	11-3-2012	Tartuffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
234	12-3-2012	In ongenade	Toneelgroep Amsterdam	Maison des Arts et de la Culture de Créteil, Parijs	Frankrijk	Tournee	
235	14-3-2012	Tartuffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
236	15-3-2012	Tartuffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
237	15-3-2012	In ongenade	Toneelgroep Amsterdam	Maison des Arts et de la Culture de Créteil, Parijs	Frankrijk	Tournee	
238	16-3-2012	In ongenade	Toneelgroep Amsterdam	Maison des Arts et de la Culture de Créteil, Parijs	Frankrijk	Tournee	
239	16-3-2012	Husbands	Toneelgroep Amsterdam	Centro Cultural de Belém, Lissabon	Portugal	Tournee	Prospero project
240	17-3-2012	In ongenade	Toneelgroep Amsterdam	Maison des Arts et de la Culture de Créteil, Parijs	Frankrijk	Tournee	
241	17-3-2012	Husbands	Toneelgroep Amsterdam	Centro Cultural de Belém, Lissabon	Portugal	Tournee	Prospero project
242	20-3-2012	Tartuffe	Toneelgroep Amsterdam	Cultuurcentrum de Doos, Hasselt	België	Tournee	Coproductie NTGent
243	22-3-2012	Husbands	Toneelgroep Amsterdam	Le Théâtre de la Place, Luik	België	Tournee	Prospero project
244	23-3-2012	Husbands	Toneelgroep Amsterdam	Le Théâtre de la Place, Luik	België	Tournee	Prospero project
245	23-3-2012	In ongenade	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	
246	24-3-2012	Husbands	Toneelgroep Amsterdam	Le Théâtre de la Place, Luik	België	Tournee	Prospero project
247	24-3-2012	In ongenade	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	
248	14-4-2012	De Russen!	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Holland Festival, International Theatre Festival Dialog-Wrocław
249	15-4-2012	De Russen!	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Holland Festival, International Theatre Festival Dialog-Wrocław
250	18-4-2012	Tartuffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
251	20-4-2012	Tartuffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
252	21-4-2012	Tartuffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
253	25-4-2012	Tartuffe	Toneelgroep Amsterdam	Schouwborg, Kortrijk	België	Tournee	Coproductie NTGent
254	27-4-2012	Tartuffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
255	28-4-2012	Tartuffe	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwborg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
256	1-5-2012	Tartuffe	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie NTGent
257	2-5-2012	Tartuffe	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie NTGent
258	5-5-2012	Tartuffe	Toneelgroep Amsterdam	Stadsschouwburg, Brugge	België	Tournee	Coproductie NTGent
259	17-5-2012	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	Distinctively Dutch, Pittsburgh	Verenigde Staten	Festival	
260	18-5-2012	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	Distinctively Dutch, Pittsburgh	Verenigde Staten	Festival	
261	19-5-2012	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	Distinctively Dutch, Pittsburgh	Verenigde Staten	Festival	
262	24-5-2012	Husbands	Toneelgroep Amsterdam	Emilia Romagna Teatro Fondazione, Modena	Italië	Tournee	Prospero project
263	25-5-2012	Husbands	Toneelgroep Amsterdam	Emilia Romagna Teatro Fondazione, Modena	Italië	Tournee	Prospero project
264	5-7-2012	Hedda Gabler	Toneelgroep Amsterdam	Münchner Kammerspiele, München	Duitsland	Tournee	
265	6-7-2012	Hedda Gabler	Toneelgroep Amsterdam	Münchner Kammerspiele, München	Duitsland	Tournee	
266	10-8-2012	Husbands	Toneelgroep Amsterdam	Tutkivan Teatterityön Keskus, Tampere	Finland	Tournee	Prospero project
267	11-8-2012	Husbands	Toneelgroep Amsterdam	Tutkivan Teatterityön Keskus, Tampere	Finland	Tournee	Prospero project
268	21-9-2012	Kinderen van de zon	Toneelgroep Amsterdam	Bitef Theater, Belgrado	Servië	Tournee	Coproductie NTGent
269	22-9-2012	Kinderen van de zon	Toneelgroep Amsterdam	Bitef Theater, Belgrado	Servië	Tournee	Coproductie NTGent
270	13-10-2012	Macbeth	Toneelgroep Amsterdam	Masterskaya Petra Fomenko, Moskou	Rusland	Tournee	
271	14-10-2012	Macbeth	Toneelgroep Amsterdam	Masterskaya Petra Fomenko, Moskou	Rusland	Tournee	
272	1-11-2012	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	LG Art Center, Seoul	Zuid-Korea	Tournee	
273	2-11-2012	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	LG Art Center, Seoul	Zuid-Korea	Tournee	

Nr.	Datum	Voorstelling	Gezelschap	Locatie	Land	Vorm	Bijzonderheden
274	3-11-2012	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	LG Art Center, Seoul	Zuid-Korea	Tournee	
275	4-11-2012	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	LG Art Center, Seoul	Zuid-Korea	Tournee	
276	14-11-2012	Mightysociety9	Toneelgroep Amsterdam/Eric de Vroedt	STUK kunstencentrum, Leuven	België	Tournee	
277	16-11-2012	Romeinse Tragedies	Toneelgroep Amsterdam	Brooklyn Academy of Music, New York	Verenigde Staten	Tournee	
278	17-11-2012	Romeinse Tragedies	Toneelgroep Amsterdam	Brooklyn Academy of Music, New York	Verenigde Staten	Tournee	
279	18-11-2012	Romeinse Tragedies	Toneelgroep Amsterdam	Brooklyn Academy of Music, New York	Verenigde Staten	Tournee	
280	1-12-2012	Macbeth	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwburg, Gent	België	Tournee	
281	2-12-2012	Macbeth	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwburg, Gent	België	Tournee	
282	5-12-2012	Na de repetitie/ Persona	Toneelgroep Amsterdam	Le Théâtre de la Place, Luik	België	Tournee	
283	6-12-2012	Na de repetitie/ Persona	Toneelgroep Amsterdam	Le Théâtre de la Place, Luik	België	Tournee	
284	7-12-2012	Na de repetitie/ Persona	Toneelgroep Amsterdam	Le Théâtre de la Place, Luik	België	Tournee	
285	7-12-2012	Macbeth	Toneelgroep Amsterdam	La Comédie de Reims, Reims	Frankrijk	Tournee	
286	8-12-2012	Na de repetitie/ Persona	Toneelgroep Amsterdam	Le Théâtre de la Place, Luik	België	Tournee	
287	8-12-2012	Macbeth	Toneelgroep Amsterdam	La Comédie de Reims, Reims	Frankrijk	Tournee	
288	18-12-2012	Mightysociety10	Toneelgroep Amsterdam/Eric de Vroedt	Monty, Antwerpen	België	Tournee	
289	19-12-2012	Mightysociety10	Toneelgroep Amsterdam/Eric de Vroedt	Monty, Antwerpen	België	Tournee	

Bijlage 3: Internationale activiteiten basisinfrastructuurinstellingen 2013-2016

Nr.	Datum	Voorstelling	Gezelschap	Locatie	Land	Bijzonderheden
1	5-1-2013	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	Liers Cultuurcentrum, Lier	België	
2	7-1-2013	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	Cultuurcentrum Deurne, Deurne	België	
3	10-1-2013	Praca Roosevelt	RO Theater	Theater Bremen	Duitsland	i.s.m. Theater Bremen
4	12-1-2013	Praca Roosevelt	RO Theater	Theater Bremen	Duitsland	i.s.m. Theater Bremen
5	14-1-2013	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	Cultuurcentrum 't Getouw, Mol	België	
6	16-1-2013	Praca Roosevelt	RO Theater	Theater Bremen	Duitsland	i.s.m. Theater Bremen
7	17-1-2013	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	Cultuurcentrum Deurne, Deurne	België	
8	20-1-2013	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	De Grote Post, Antwerpen	België	
9	21-1-2013	Praca Roosevelt	RO Theater	Theater Bremen	Duitsland	i.s.m. Theater Bremen
10	24-1-2013	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	Cultuurcentrum 't Getouw, Mol	België	
11	25-1-2013	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	Cultuurcentrum De Breughel, Aalbeke	België	
12	28-1-2013	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	Cultuurcentrum Zwanenberg, Heist o/d Berg	België	
13	29-1-2013	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	De Kaekelaar, Schoten	België	
14	30-1-2013	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	Scène-op-scène, Tongeren	België	
15	31-1-2013	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	Cultuurcentrum Den Blank, Overijse	België	
16	1-2-2013	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	Gemeenschapscentrum 't Heilaar, Beerse	België	
17	1-2-2013	Praca Roosevelt	RO Theater	Theater Bremen	Duitsland	i.s.m. Theater Bremen
18	3-2-2013	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	Cultuurcentrum Casino, Houthalen-Hechteren	België	
19	5-2-2013	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	Liers Cultuurcentrum, Lier	België	
20	8-2-2013	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	Cultuurcentrum 't Aambeeld, Aartselaar	België	
21	13-2-2013	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	Cultuurcentrum 't Schaliken, Herentals	België	
22	14-2-2013	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	Cultuurcentrum De Fabriek, Sint-Lievens-Houtem	België	
23	17-2-2013	Praca Roosevelt	RO Theater	Theater Bremen	Duitsland	i.s.m. Theater Bremen
24	21-2-2013	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	Gemeenschapscentrum De Zeyp, Ganshoren	België	
25	10-3-2013	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	Cultureel Centrum De Grote Post, Overijse	België	
26	12-3-2013	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	Cultuurcentrum Hasselt, Hasselt	België	
27	14-3-2013	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	Cultuurhuis Diepenbeek, Diepenbeek	België	
28	19-3-2013	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	Stadsschouwburg Mechelen, Mechelen	België	
29	28-3-2013	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	OCF De Pinte, De Pinte	België	
30	15-4-2013	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	Cultureel Centrum De Spiel, Roeselare	België	
31	27-4-2013	Oedipus	RO Theater	Cultuurcentrum Hasselt	België	
32	21-5-2013	Bejaarden & Begeerte	Het Zuidelijk Toneel	Het Paleis, Antwerpen	België	
33	7-6-2013	Agoraphobia (Pleinrees)	Noord Nederlands Toneel	Münchner Kammerspiele, München	Duitsland	Lotte van den Berg, OMSK en Noord Nederlands Toneel
34	8-6-2013	Agoraphobia (Pleinrees)	Noord Nederlands Toneel	Münchner Kammerspiele, München	Duitsland	Lotte van den Berg, OMSK en Noord Nederlands Toneel
35	10-6-2013	Agoraphobia (Pleinrees)	Noord Nederlands Toneel	Münchner Kammerspiele, München	Duitsland	Lotte van den Berg, OMSK en Noord Nederlands Toneel
36	12-6-2013	Agoraphobia (Pleinrees)	Noord Nederlands Toneel	Münchner Kammerspiele, München	Duitsland	Lotte van den Berg, OMSK en Noord Nederlands Toneel
37	13-6-2013	Agoraphobia (Pleinrees)	Noord Nederlands Toneel	Münchner Kammerspiele, München	Duitsland	Lotte van den Berg, OMSK en Noord Nederlands Toneel
38	15-6-2013	Agoraphobia (Pleinrees)	Noord Nederlands Toneel	Münchner Kammerspiele, München	Duitsland	Lotte van den Berg, OMSK en Noord Nederlands Toneel
39	17-6-2013	Agoraphobia (Pleinrees)	Noord Nederlands Toneel	Münchner Kammerspiele, München	Duitsland	Lotte van den Berg, OMSK en Noord Nederlands Toneel
40	27-6-2013	Agoraphobia (Pleinrees)	Noord Nederlands Toneel	Schillertage, Mannheim	Duitsland	Lotte van den Berg, OMSK en Noord Nederlands Toneel
41	12-7-2013	Agoraphobia (Pleinrees)	Noord Nederlands Toneel	Festival Internazionale del Teatro in Piazza, Santarcangelo di Romagna	Italië	Lotte van den Berg, OMSK en Noord Nederlands Toneel
42	13-7-2013	Agoraphobia (Pleinrees)	Noord Nederlands Toneel	Festival Internazionale del Teatro in Piazza, Santarcangelo di Romagna	Italië	Lotte van den Berg, OMSK en Noord Nederlands Toneel
43	14-7-2013	Agoraphobia (Pleinrees)	Noord Nederlands Toneel	Festival Internazionale del Teatro in Piazza, Santarcangelo di Romagna	Italië	Lotte van den Berg, OMSK en Noord Nederlands Toneel
44	24-7-2013	Agoraphobia (Pleinrees)	Noord Nederlands Toneel	Festival Chalon dans la Rue, Chalon-sur-Saône	Frankrijk	Lotte van den Berg, OMSK en Noord Nederlands Toneel
45	25-7-2013	Agoraphobia (Pleinrees)	Noord Nederlands Toneel	Festival Chalon dans la Rue, Chalon-sur-Saône	Frankrijk	Lotte van den Berg, OMSK en Noord Nederlands Toneel
46	26-7-2013	Agoraphobia (Pleinrees)	Noord Nederlands Toneel	Festival Chalon dans la Rue, Chalon-sur-Saône	Frankrijk	Lotte van den Berg, OMSK en Noord Nederlands Toneel
47	27-7-2013	Agoraphobia (Pleinrees)	Noord Nederlands Toneel	Festival Chalon dans la Rue, Chalon-sur-Saône	Frankrijk	Lotte van den Berg, OMSK en Noord Nederlands Toneel
48	28-7-2013	Agoraphobia (Pleinrees)	Noord Nederlands Toneel	Festival Chalon dans la Rue, Chalon-sur-Saône	Frankrijk	Lotte van den Berg, OMSK en Noord Nederlands Toneel
49	31-7-2013	Agoraphobia (Pleinrees)	Noord Nederlands Toneel	Festival Paris Quartier d'Été, Parijs	Frankrijk	Lotte van den Berg, OMSK en Noord Nederlands Toneel
50	1-8-2013	Agoraphobia (Pleinrees)	Noord Nederlands Toneel	Festival Paris Quartier d'Été, Parijs	Frankrijk	Lotte van den Berg, OMSK en Noord Nederlands Toneel
51	2-8-2013	Agoraphobia (Pleinrees)	Noord Nederlands Toneel	Festival Paris Quartier d'Été, Parijs	Frankrijk	Lotte van den Berg, OMSK en Noord Nederlands Toneel
52	3-8-2013	Agoraphobia (Pleinrees)	Noord Nederlands Toneel	Festival Paris Quartier d'Été, Parijs	Frankrijk	Lotte van den Berg, OMSK en Noord Nederlands Toneel
53	4-8-2013	Agoraphobia (Pleinrees)	Noord Nederlands Toneel	Festival Paris Quartier d'Été, Parijs	Frankrijk	Lotte van den Berg, OMSK en Noord Nederlands Toneel
54	30-8-2013	Agoraphobia (Pleinrees)	Noord Nederlands Toneel	OperaEstate Festival, Bassano del Grappa	Italië	Lotte van den Berg, OMSK en Noord Nederlands Toneel
55	31-8-2013	Agoraphobia (Pleinrees)	Noord Nederlands Toneel	OperaEstate Festival, Bassano del Grappa	Italië	Lotte van den Berg, OMSK en Noord Nederlands Toneel
56	5-9-2013	Vals	Noord Nederlands Toneel	Schouwburg Gent, Gent	België	Coproductie NTGent
57	6-9-2013	Vals	Noord Nederlands Toneel	Schouwburg Gent, Gent	België	Coproductie NTGent
58	13-9-2013	Agoraphobia (Pleinrees)	Noord Nederlands Toneel	Short Theatre Festival Rome, Rome	Italië	Lotte van den Berg, OMSK en Noord Nederlands Toneel
59	14-9-2013	Agoraphobia (Pleinrees)	Noord Nederlands Toneel	Short Theatre Festival Rome, Rome	Italië	Lotte van den Berg, OMSK en Noord Nederlands Toneel
60	20-9-2013	Agoraphobia (Pleinrees)	Noord Nederlands Toneel	Festival Internazionale della Creazione Contemporanea, Terni	Italië	Lotte van den Berg, OMSK en Noord Nederlands Toneel
61	21-9-2013	Agoraphobia (Pleinrees)	Noord Nederlands Toneel	Festival Internazionale della Creazione Contemporanea, Terni	Italië	Lotte van den Berg, OMSK en Noord Nederlands Toneel
62	23-9-2013	Dinner with Dad	Het Zuidelijk Toneel	Cultureel Centrum De Spiel, Roeselare	België	

Nr.	Datum	Voorstelling	Gezelschap	Locatie	Land	Bijzonderheden
63	26-9-2013	Fan de stéd en it libben	Tryater	Contemporary Art Center Winzavod, Moskou	Rusland	
64	27-9-2013	Fan de stéd en it libben	Tryater	Contemporary Art Center Winzavod, Moskou	Rusland	
65	28-9-2013	Fan de stéd en it libben	Tryater	Contemporary Art Center Winzavod, Moskou	Rusland	
66	2-10-2013	Vals	Het Nationale Toneel	Cultuurcentrum Hasselt, Hasselt	België	Coproductie NTGent
67	3-10-2013	Vals	Het Nationale Toneel	Schouwborg Gent, Gent	België	Coproductie NTGent
68	4-10-2013	Vals	Het Nationale Toneel	Schouwborg Gent, Gent	België	Coproductie NTGent
69	5-10-2013	Vals	Het Nationale Toneel	Schouwborg Gent, Gent	België	Coproductie NTGent
70	9-10-2013	Vals	Het Nationale Toneel	Schouwborg Gent, Gent	België	Coproductie NTGent
71	10-10-2013	Vals	Het Nationale Toneel	Schouwborg Gent, Gent	België	Coproductie NTGent
72	11-10-2013	Vals	Het Nationale Toneel	Schouwborg Gent, Gent	België	Coproductie NTGent
73	12-10-2013	Vals	Het Nationale Toneel	Schouwborg Gent, Gent	België	Coproductie NTGent
74	19-10-2013	Fellini	Noord Nederlands Toneel	Cultuurcentrum Hasselt, Hasselt	België	
75	22-10-2013	Vals	Het Nationale Toneel	Stadsschouwborg Brugge, Brugge	België	Coproductie NTGent
76	24-10-2013	Dinner with Dad	Het Zuidelijk Toneel	t Parkske, Mortsel	België	
77	24-10-2013	Fellini	Noord Nederlands Toneel	Stadsschouwborg Brugge, Brugge	België	
78	27-10-2013	Dinner with Dad	Het Zuidelijk Toneel	Cultuurcentrum De Grote Post, Oostende	België	
79	3-11-2013	Dinner with Dad	Het Zuidelijk Toneel	vzw 30 CC, Leuven	België	
80	6-11-2013	De Ideale Man	Het Nationale Toneel	Schouwborg Gent, Gent	België	Coproductie NTGent
81	7-11-2013	Vals	Het Nationale Toneel	Cultuurcentrum De Werf, Aalst	België	Coproductie NTGent
82	7-11-2013	De Ideale Man	Het Nationale Toneel	Schouwborg Gent, Gent	België	Coproductie NTGent
83	8-11-2013	De Ideale Man	Het Nationale Toneel	Schouwborg Gent, Gent	België	Coproductie NTGent
84	9-11-2013	De Ideale Man	Het Nationale Toneel	Schouwborg Gent, Gent	België	Coproductie NTGent
85	10-11-2013	De Ideale Man	Het Nationale Toneel	Schouwborg Gent, Gent	België	Coproductie NTGent
86	13-11-2013	Dinner with Dad	Het Zuidelijk Toneel	Cultuurcentrum C-mine, Genk	België	
87	13-11-2013	De Ideale Man	Het Nationale Toneel	Schouwborg Gent, Gent	België	Coproductie NTGent
88	14-11-2013	De Ideale Man	Het Nationale Toneel	Schouwborg Gent, Gent	België	Coproductie NTGent
89	15-11-2013	De Ideale Man	Het Nationale Toneel	Schouwborg Gent, Gent	België	Coproductie NTGent
90	16-11-2013	Vals	Het Nationale Toneel	Theater Westrand, Dilbeek	België	Coproductie NTGent
91	16-11-2013	De Ideale Man	Het Nationale Toneel	Schouwborg Gent, Gent	België	Coproductie NTGent
92	21-11-2013	Dinner with Dad	Het Zuidelijk Toneel	Dienstencentrum De Boare, De Panne	België	
93	26-11-2013	Garry Davis	RO Theater	STUK Kunstencentrum, Leuven	België	
94	3-12-2013	Garry Davis	RO Theater	Maison des Métallos, Parijs	Frankrijk	i.s.m. Maison des Métallos
95	4-12-2013	De Ideale Man	Het Nationale Toneel	Cultuurcentrum De Werf, Aalst	België	Coproductie NTGent
96	4-12-2013	Garry Davis	RO Theater	Maison des Métallos, Parijs	Frankrijk	i.s.m. Maison des Métallos
97	5-12-2013	De Ideale Man	Het Nationale Toneel	Stadsschouwborg Sint-Niklaas, Sint-Niklaas	België	Coproductie NTGent
98	5-12-2013	Garry Davis	RO Theater	Maison des Métallos, Parijs	Frankrijk	i.s.m. Maison des Métallos
99	6-12-2013	Garry Davis	RO Theater	Maison des Métallos, Parijs	Frankrijk	i.s.m. Maison des Métallos
100	7-12-2013	Garry Davis	RO Theater	Maison des Métallos, Parijs	Frankrijk	i.s.m. Maison des Métallos
101	8-12-2013	Garry Davis	RO Theater	Maison des Métallos, Parijs	Frankrijk	i.s.m. Maison des Métallos
102	10-12-2013	De Ideale Man	Het Nationale Toneel	Cultuurcentrum Hasselt, Hasselt	België	Coproductie NTGent
103	18-12-2013	De Ideale Man	Het Nationale Toneel	Schouwborg Gent, Gent	België	Coproductie NTGent
104	19-12-2013	De Ideale Man	Het Nationale Toneel	Schouwborg Gent, Gent	België	Coproductie NTGent
105	20-12-2013	De Ideale Man	Het Nationale Toneel	Schouwborg Gent, Gent	België	Coproductie NTGent
106	21-12-2013	De Ideale Man	Het Nationale Toneel	Schouwborg Gent, Gent	België	Coproductie NTGent
107	7-1-2014	De goede mens van Sezuan	Toneelgroep Maastricht	Stadsschouwborg, Brugge	België	
108	8-3-2014	Who Run The World	Noord Nederlands Toneel i.s.m. Jonge Hartenfestival	STUK Kunstencentrum, Leuven	België	
109	10-5-2014	Garry Davis	RO Theater	Dampfzentrale, Bern	Zwitserland	
110	11-5-2014	Garry Davis	RO Theater	Dampfzentrale, Bern	Zwitserland	
111	29-5-2014	Fellini	Noord Nederlands Toneel	Wilam Horzyca Theatre, Torun	Polen	
112	30-5-2014	Fellini	Noord Nederlands Toneel	Wilam Horzyca Theatre, Torun	Polen	
113	7-8-2014	Bruiloft!	Toneelgroep Maastricht	Ontmoetingscentrum Stokrode, Hasselt	België	
114	8-8-2014	Bruiloft!	Toneelgroep Maastricht	Ontmoetingscentrum Stokrode, Hasselt	België	
115	9-8-2014	Bruiloft!	Toneelgroep Maastricht	Ontmoetingscentrum Stokrode, Hasselt	België	
116	10-8-2014	Bruiloft!	Toneelgroep Maastricht	Ontmoetingscentrum Stokrode, Hasselt	België	
117	25-9-2014	Windvogel	Toneelgroep Maastricht	Oud Rekem, Lanaken	België	
118	16-10-2014	Fabelkréft	Tryater	Kulturhuset Klossen, Umea	Zweden	
119	17-10-2014	Fabelkréft	Tryater	Kulturhuset Klossen, Umea	Zweden	
120	20-10-2014	Fabelkréft	Tryater	Kulturhuset Klossen, Umea	Zweden	
121	21-10-2014	Fabelkréft	Tryater	Kulturhuset Klossen, Umea	Zweden	
122	22-10-2014	Fabelkréft	Tryater	Kulturhuset Klossen, Umea	Zweden	
123	6-11-2014	Als ik de liefde niet heb	RO Theater	Kunstencentrum Vlaams Fruit, Antwerpen	België	
124	13-11-2014	De broers Karamazov	Toneelgroep Maastricht	Stadsschouwborg, Brugge	België	
125	25-11-2014	De Laatkomer	Noord Nederlands Toneel	Stadsschouwborg Brugge, Brugge	België	
126	26-11-2014	De Laatkomer	Noord Nederlands Toneel	Cultuurcentrum De Grote Post, Oostende	België	
127	27-11-2014	De Laatkomer	Noord Nederlands Toneel	Schouwborg Hasselt, Hasselt	België	
128	28-11-2014	De Laatkomer	Noord Nederlands Toneel	Cultuurcentrum de Werf, Aalst	België	
129	6-12-2014	De broers Karamazov	Toneelgroep Maastricht	Schouwborg Kortrijk, Kortrijk	België	
130	17-12-2014	De Laatkomer	Noord Nederlands Toneel	Schouwborg Gent, Gent	België	
131	24-1-2015	Gaunerstück	RO Theater	Schauspiel Frankfurt Kammerspiele	Duitsland	
132	25-1-2015	Gaunerstück	RO Theater	Schauspiel Frankfurt Kammerspiele	Duitsland	

Bijlage 4: Internationale activiteiten Toneelgroep Amsterdam 2013-2016

Nr.	Datum	Voorstelling	Gezelschap	Locatie	Land	Vorm	Bijzonderheden
1	18-1-2013	Na de repetitie/ Persona	Toneelgroep Amsterdam	Grand Théâtre de Luxembourg, Luxemburg	Luxemburg	Tournee	Aantal theater coproductent
2	19-1-2013	Na de repetitie/ Persona	Toneelgroep Amsterdam	Grand Théâtre de Luxembourg, Luxemburg	Luxemburg	Tournee	
3	31-1-2013	Na de repetitie/ Persona	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	
4	1-2-2013	Na de repetitie/ Persona	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	
5	2-2-2013	Na de repetitie/ Persona	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	
6	3-2-2013	Na de repetitie/ Persona	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	
7	6-3-2013	Kinderen van de zon	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwburg, Gent	België	Tournee	Coproductie NTGent
8	8-3-2013	Kinderen van de zon	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie NTGent
9	9-3-2013	Kinderen van de zon	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie NTGent
10	13-3-2013	Al mijn zonen	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelschuur
11	14-3-2013	Al mijn zonen	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelschuur
12	8-4-2013	Na de repetitie/ Persona	Toneelgroep Amsterdam	Maison des Arts et de la Culture de Créteil, Parijs	Frankrijk	Tournee	
13	9-4-2013	Na de repetitie/ Persona	Toneelgroep Amsterdam	Maison des Arts et de la Culture de Créteil, Parijs	Frankrijk	Tournee	
14	14-6-2013	Hedda Gabler	Toneelgroep Amsterdam	Münchner Kammerspiele, München	Duitsland	Tournee	
15	15-6-2013	Na de repetitie/ Persona	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre Garonne, München	Duitsland	Tournee	
16	6-7-2013	Romeinse Tragedies	Toneelgroep Amsterdam	Teatre Lliure, Barcelona	Spanje	Tournee	
17	7-7-2013	Romeinse Tragedies	Toneelgroep Amsterdam	Teatre Lliure, Barcelona	Spanje	Tournee	
18	30-8-2013	Mightysociety10	Amsterdam/Eric de Vroedt	Bronks, Brussel	België	Tournee	
19	26-9-2013	Lange dagreis naar de nacht	Toneelgroep Amsterdam	World Theatre Festival, Zagreb	Kroatië	Festival	
20	27-9-2013	Lange dagreis naar de nacht	Toneelgroep Amsterdam	World Theatre Festival, Zagreb	Kroatië	Festival	
21	4-10-2013	De Russen!	Toneelgroep Amsterdam	Baltic House Festival, St. Petersburg	Rusland	Festival	Coproductie Holland Festival, International Theatre Festival Dialog-Wroclaw
22	5-10-2013	De Russen!	Toneelgroep Amsterdam	Baltic House Festival, St. Petersburg	Rusland	Festival	Coproductie Holland Festival, International Theatre Festival Dialog-Wroclaw
23	10-10-2013	Lange dagreis naar de nacht	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	
24	11-10-2013	Lange dagreis naar de nacht	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	
25	12-10-2013	Lange dagreis naar de nacht	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	
26	23-10-2013	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	Maribor Theatre Festival, Maribor	Slovenië	Festival	
27	7-11-2013	De Vrek	Toneelgroep Amsterdam	Maison des Arts et de la Culture de Créteil, Parijs	Frankrijk	Tournee	
28	8-11-2013	De Vrek	Toneelgroep Amsterdam	Maison des Arts et de la Culture de Créteil, Parijs	Frankrijk	Tournee	
29	9-11-2013	De Vrek	Toneelgroep Amsterdam	Maison des Arts et de la Culture de Créteil, Parijs	Frankrijk	Tournee	
30	13-11-2013	De Vrek	Toneelgroep Amsterdam	Maison des Arts et de la Culture de Créteil, Parijs	Frankrijk	Tournee	
31	14-11-2013	De Vrek	Toneelgroep Amsterdam	Maison des Arts et de la Culture de Créteil, Parijs	Frankrijk	Tournee	
32	14-11-2013	Scènes uit een huwelijk	Toneelgroep Amsterdam	Barbican Centre, Londen	Engeland	Tournee	
33	15-11-2013	De Vrek	Toneelgroep Amsterdam	Maison des Arts et de la Culture de Créteil, Parijs	Frankrijk	Tournee	
34	15-11-2013	Scènes uit een huwelijk	Toneelgroep Amsterdam	Barbican Centre, Londen	Engeland	Tournee	
35	16-11-2013	De Vrek	Toneelgroep Amsterdam	Maison des Arts et de la Culture de Créteil, Parijs	Frankrijk	Tournee	
36	16-11-2013	Scènes uit een huwelijk	Toneelgroep Amsterdam	Barbican Centre, Londen	Engeland	Tournee	
37	17-11-2013	Scènes uit een huwelijk	Toneelgroep Amsterdam	Barbican Centre, Londen	Engeland	Tournee	
38	18-11-2013	Mightysociety10	Amsterdam/Eric de Vroedt	Monty, Antwerpen	België	Tournee	
39	19-11-2013	Mightysociety11	Amsterdam/Eric de Vroedt	Monty, Antwerpen	België	Tournee	
40	29-11-2013	Scènes uit een huwelijk	Toneelgroep Amsterdam	NET festival, Moskou	Rusland	Festival	
41	30-11-2013	Scènes uit een huwelijk	Toneelgroep Amsterdam	NET festival, Moskou	Rusland	Festival	
42	6-1-2014	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	Festival	Chili	Festival	
43	7-1-2014	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	Festival	Chili	Festival	
44	8-1-2014	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	Festival	Chili	Festival	
45	9-1-2014	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	Sydney Festival, Sydney	Australië	Festival	
46	10-1-2014	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	Sydney Festival, Sydney	Australië	Festival	
47	11-1-2014	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	Sydney Festival, Sydney	Australië	Festival	
48	12-1-2014	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	Sydney Festival, Sydney	Australië	Festival	
49	13-1-2014	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	Sydney Festival, Sydney	Australië	Festival	
50	28-2-2014	Romeinse Tragedies	Toneelgroep Amsterdam	Adelaide Festival, Adelaide	Australië	Festival	
51	1-3-2014	Romeinse Tragedies	Toneelgroep Amsterdam	Adelaide Festival, Adelaide	Australië	Festival	
52	2-3-2014	Romeinse Tragedies	Toneelgroep Amsterdam	Adelaide Festival, Adelaide	Australië	Festival	
53	3-3-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
54	26-3-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
55	27-3-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
56	28-3-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
57	29-3-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
58	30-3-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
59	2-4-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
60	4-4-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
61	5-4-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
62	29-4-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	Cultuurcentrum Hasselt, Hasselt	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
63	2-5-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	Stadsschouwburg, Brugge	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
64	14-5-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
65	15-5-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
66	16-5-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
67	17-5-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
68	23-5-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	Vooruit, Gent	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
69	24-5-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	Vooruit, Gent	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
70	28-5-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	Kaaitheater, Brussel	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
71	29-5-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	Kaaitheater, Brussel	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
72	30-5-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	Kaaitheater, Brussel	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
73	31-5-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	Kaaitheater, Brussel	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
74	2-6-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	De Kortrijkse Schouwburg, Kortrijk	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
75	5-6-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	Printemps des comédiens, Montpellier	Frankrijk	Tournee	Coproductie Toneelhuis
76	6-6-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	Printemps des comédiens, Montpellier	Frankrijk	Tournee	Coproductie Toneelhuis
77	7-6-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	Printemps des comédiens, Montpellier	Frankrijk	Tournee	Coproductie Toneelhuis
78	2-7-2014	The Fountainhead	Toneelgroep Amsterdam	Festival Grec, Barcelona	Spanje	Festival	
79	3-7-2014	The Fountainhead	Toneelgroep Amsterdam	Festival Grec, Barcelona	Spanje	Festival	
80	4-7-2014	The Fountainhead	Toneelgroep Amsterdam	Festival Grec, Barcelona	Spanje	Festival	
81	13-7-2014	The Fountainhead	Toneelgroep Amsterdam	Festival d'Avignon, Avignon	Frankrijk	Festival	
82	15-7-2014	The Fountainhead	Toneelgroep Amsterdam	Festival d'Avignon, Avignon	Frankrijk	Festival	
83	16-7-2014	The Fountainhead	Toneelgroep Amsterdam	Festival d'Avignon, Avignon	Frankrijk	Festival	
84	17-7-2014	The Fountainhead	Toneelgroep Amsterdam	Festival d'Avignon, Avignon	Frankrijk	Festival	
85	18-7-2014	The Fountainhead	Toneelgroep Amsterdam	Festival d'Avignon, Avignon	Frankrijk	Festival	
86	19-7-2014	The Fountainhead	Toneelgroep Amsterdam	Festival d'Avignon, Avignon	Frankrijk	Festival	

Nr.	Datum	Voorstelling	Gezelschap	Locatie	Land	Vorm	Bijzonderheden
87	4-9-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
88	5-9-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
89	6-9-2014	Hamlet vs. Hamlet	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
90	26-9-2014	The Fountainhead	Toneelgroep Amsterdam	Sirenos Festival, Vilnius	Litouwen	Festival	
91	27-9-2014	The Fountainhead	Toneelgroep Amsterdam	Sirenos Festival, Vilnius	Litouwen	Festival	
92	2-10-2014	The Fountainhead	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	
93	3-10-2014	The Fountainhead	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	
94	4-10-2014	The Fountainhead	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	
95	23-10-2014	Angels in America	Toneelgroep Amsterdam	Brooklyn Academy of Music, New York	Verenigde Staten	Tournee	
96	24-10-2014	Angels in America	Toneelgroep Amsterdam	Brooklyn Academy of Music, New York	Verenigde Staten	Tournee	
97	25-10-2014	Angels in America	Toneelgroep Amsterdam	Brooklyn Academy of Music, New York	Verenigde Staten	Tournee	
98	8-11-2014	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	Wuzhen Theatre Festival, Wuzhen	China	Festival	
99	9-11-2014	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	Wuzhen Theatre Festival, Wuzhen	China	Festival	
100	14-11-2014	Othello	Toneelgroep Amsterdam	National Chiang Kai-Shek Cultural Center, Taipei	Taiwan	Festival	
101	15-11-2014	Othello	Toneelgroep Amsterdam	National Chiang Kai-Shek Cultural Center, Taipei	Taiwan	Festival	
102	16-11-2014	Othello	Toneelgroep Amsterdam	National Chiang Kai-Shek Cultural Center, Taipei	Taiwan	Festival	
103	20-11-2014	Scènes uit een huwelijk	Toneelgroep Amsterdam	Schauspielhaus, Zürich	Zwitserland	Tournee	
104	21-11-2014	Scènes uit een huwelijk	Toneelgroep Amsterdam	Schauspielhaus, Zürich	Zwitserland	Tournee	
105	22-11-2014	Scènes uit een huwelijk	Toneelgroep Amsterdam	Schauspielhaus, Zürich	Zwitserland	Tournee	
106	1-12-2014	Maria Stuart	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
107	3-12-2014	Maria Stuart	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
108	6-12-2014	Maria Stuart	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
109	7-12-2014	Maria Stuart	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
110	4-2-2015	Maria Stuart	Toneelgroep Amsterdam	Kaaitheater, Brussel	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
111	5-2-2015	Maria Stuart	Toneelgroep Amsterdam	Kaaitheater, Brussel	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
112	7-2-2015	Maria Stuart	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwburg, Gent	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
113	8-2-2015	Maria Stuart	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwburg, Gent	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
114	18-2-2015	Maria Stuart	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
115	19-2-2015	Maria Stuart	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
116	20-2-2015	Maria Stuart	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
117	21-2-2015	Maria Stuart	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
118	25-2-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Grand Théâtre du Luxembourg, Luxemburg	Luxemburg	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
119	27-2-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Grand Théâtre du Luxembourg, Luxemburg	Luxemburg	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
120	28-2-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Grand Théâtre du Luxembourg, Luxemburg	Luxemburg	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
121	4-3-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
122	5-3-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
123	6-3-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
124	7-3-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
125	8-3-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
126	9-3-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
127	10-3-2015	Songs from far away	Toneelgroep Amsterdam	Mostra internacional de teatro de São Paulo	Brazilië	Festival	Coproductie Mostra Internacional de teatro de são paulo
128	10-3-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
129	11-3-2015	Songs from far away	Toneelgroep Amsterdam	Mostra internacional de teatro de São Paulo	Brazilië	Festival	Coproductie Mostra Internacional de teatro de são paulo
130	11-3-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
131	12-3-2015	Songs from far away	Toneelgroep Amsterdam	Mostra internacional de teatro de São Paulo	Brazilië	Festival	Coproductie Mostra Internacional de teatro de são paulo
132	12-3-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
133	13-3-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
134	14-3-2015	Songs from far away	Toneelgroep Amsterdam	Mostra internacional de teatro de São Paulo	Brazilië	Festival	Coproductie Mostra Internacional de teatro de são paulo
135	14-3-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
136	15-3-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
137	16-3-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
138	17-3-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
139	18-3-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
140	19-3-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
141	20-3-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
142	21-3-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
143	22-3-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
144	23-3-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
145	24-3-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
146	25-3-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.

Nr.	Datum	Voorstelling	Gezelschap	Locatie	Land	Vorm	Bijzonderheden
147	26-3-2015	Maria Stuart	Toneelgroep Amsterdam	Maison des Arts et de la Culture de Créteil, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Toneelhuis
148	26-3-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
149	27-3-2015	Maria Stuart	Toneelgroep Amsterdam	Maison des Arts et de la Culture de Créteil, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Toneelhuis
150	27-3-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
151	28-3-2015	Maria Stuart	Toneelgroep Amsterdam	Maison des Arts et de la Culture de Créteil, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Toneelhuis
152	28-3-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
153	1-4-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
154	2-4-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
155	3-4-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
156	4-4-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
157	22-4-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre de la Ville, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
158	23-4-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre de la Ville, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
159	24-4-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre de la Ville, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
160	25-4-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre de la Ville, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
161	26-4-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre de la Ville, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
162	27-4-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre de la Ville, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
163	28-4-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre de la Ville, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
164	29-4-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre de la Ville, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
165	30-4-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre de la Ville, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
166	1-5-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre de la Ville, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
167	2-5-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre de la Ville, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
168	3-5-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre de la Ville, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
169	4-5-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre de la Ville, Parijs	Frankrijk	Tournee	DATA KLOPPEN NIET
170	5-5-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre de la Ville, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
171	6-5-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre de la Ville, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
172	7-5-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre de la Ville, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
173	8-5-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre de la Ville, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
174	9-5-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre de la Ville, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
175	10-5-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre de la Ville, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
176	11-5-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre de la Ville, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
177	12-5-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre de la Ville, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
178	13-5-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre de la Ville, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
179	14-5-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre de la Ville, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
180	8-8-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Edinburgh international Festival	Schotland	Festival	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
181	9-8-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Edinburgh international Festival	Schotland	Festival	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
182	11-8-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Edinburgh international Festival	Schotland	Festival	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
183	12-8-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Edinburgh international Festival	Schotland	Festival	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
184	13-8-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Edinburgh international Festival	Schotland	Festival	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
185	14-8-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Edinburgh international Festival	Schotland	Festival	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
186	15-8-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Edinburgh international Festival	Schotland	Festival	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
187	16-8-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Edinburgh international Festival	Schotland	Festival	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
188	18-8-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Edinburgh international Festival	Schotland	Festival	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
189	19-8-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Edinburgh international Festival	Schotland	Festival	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
190	20-8-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Edinburgh international Festival	Schotland	Festival	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
191	21-8-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Edinburgh international Festival	Schotland	Festival	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
192	22-8-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Edinburgh international Festival	Schotland	Festival	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
193	3-9-2015	Songs from far away	Toneelgroep Amsterdam	Young Vic, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Mostra Internacional de teatro de são paulo
194	3-9-2015	Na de repetitie/ Persona	Toneelgroep Amsterdam	Fringe Art Festival, Philadelphia	Verenigde Staten	Festival	

Nr.	Datum	Voorstelling	Gezelschap	Locatie	Land	Vorm	Bijzonderheden
195	4-9-2015	Songs from far away	Toneelgroep Amsterdam	Young Vic, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Mostra Internacional de teatro de são paulo
196	4-9-2015	Na de repetitie/ Persona	Toneelgroep Amsterdam	Fringe Art Festival, Philedephia	Verenigde Staten	Festival	
197	5-9-2015	Songs from far away	Toneelgroep Amsterdam	Young Vic, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Mostra Internacional de teatro de são paulo
198	5-9-2015	Na de repetitie/ Persona	Toneelgroep Amsterdam	Fringe Art Festival, Philedephia	Verenigde Staten	Festival	
199	7-9-2015	Songs from far away	Toneelgroep Amsterdam	Young Vic, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Mostra Internacional de teatro de são paulo
200	8-9-2015	Songs from far away	Toneelgroep Amsterdam	Young Vic, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Mostra Internacional de teatro de são paulo
201	9-9-2015	Songs from far away	Toneelgroep Amsterdam	Young Vic, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Mostra Internacional de teatro de são paulo
202	10-9-2015	Songs from far away	Toneelgroep Amsterdam	Young Vic, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Mostra Internacional de teatro de são paulo
203	11-9-2015	Songs from far away	Toneelgroep Amsterdam	Young Vic, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Mostra Internacional de teatro de são paulo
204	12-9-2015	Songs from far away	Toneelgroep Amsterdam	Young Vic, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Mostra Internacional de teatro de são paulo
205	14-9-2015	Songs from far away	Toneelgroep Amsterdam	Young Vic, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Mostra Internacional de teatro de são paulo
206	15-9-2015	Songs from far away	Toneelgroep Amsterdam	Young Vic, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Mostra Internacional de teatro de são paulo
207	16-9-2015	Songs from far away	Toneelgroep Amsterdam	Young Vic, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Mostra Internacional de teatro de são paulo
208	18-9-2015	De Stille kracht	Toneelgroep Amsterdam	Ruhr Triennale, Recklinghausen	Duitsland	Festival	Coproductie Ruhr Triennale
209	19-9-2015	De Stille kracht	Toneelgroep Amsterdam	Ruhr Triennale, Recklinghausen	Duitsland	Festival	Coproductie Ruhr Triennale
210	20-9-2015	De Stille kracht	Toneelgroep Amsterdam	Ruhr Triennale, Recklinghausen	Duitsland	Festival	Coproductie Ruhr Triennale
211	23-9-2015	De Stille kracht	Toneelgroep Amsterdam	Ruhr Triennale, Recklinghausen	Duitsland	Festival	Coproductie Ruhr Triennale
212	24-9-2015	De Stille kracht	Toneelgroep Amsterdam	Ruhr Triennale, Recklinghausen	Duitsland	Festival	Coproductie Ruhr Triennale
213	24-9-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Brooklyn Academy of Music, New York	Verenigde Staten	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
214	25-9-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Brooklyn Academy of Music, New York	Verenigde Staten	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
215	26-9-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Brooklyn Academy of Music, New York	Verenigde Staten	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
216	27-9-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Brooklyn Academy of Music, New York	Verenigde Staten	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
217	29-9-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Brooklyn Academy of Music, New York	Verenigde Staten	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
218	30-9-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Brooklyn Academy of Music, New York	Verenigde Staten	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
219	1-10-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Brooklyn Academy of Music, New York	Verenigde Staten	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
220	2-10-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Brooklyn Academy of Music, New York	Verenigde Staten	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
221	2-10-2015	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	Festival internacional, Buenos Aires	Argentinië	Festival	
222	3-10-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Brooklyn Academy of Music, New York	Verenigde Staten	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
223	3-10-2015	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	Festival internacional, Buenos Aires	Argentinië	Festival	
224	4-10-2015	Opening night	Toneelgroep Amsterdam	Festival internacional, Buenos Aires	Argentinië	Festival	
225	9-10-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Carolina Performance Arts, Chapel Hill	Verenigde Staten	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
226	10-10-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Carolina Performance Arts, Chapel Hill	Verenigde Staten	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
227	14-10-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	University musical society, Ann Arbor	Verenigde Staten	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
228	15-10-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	University musical society, Ann Arbor	Verenigde Staten	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
229	16-10-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	University musical society, Ann Arbor	Verenigde Staten	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
230	17-10-2015	Kreten en gefluister	Toneelgroep Amsterdam	Festival Dialog, TEATR POLSKI, Wroclaw	Polen	Festival	In teken van Ivo van Hove
231	17-10-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	University musical society, Ann Arbor	Verenigde Staten	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
232	18-10-2015	Kreten en gefluister	Toneelgroep Amsterdam	Festival Dialog, TEATR POLSKI, Wroclaw	Polen	Festival	
233	22-10-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Kennedy Centre, Washington DC	Verenigde Staten	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
234	23-10-2015	Na de repetitie/ Persona	Toneelgroep Amsterdam	Festival Dialog, ATM Duze Studio, Wroclaw	Polen	Festival	
235	23-10-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Kennedy Centre, Washington DC	Verenigde Staten	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
236	24-10-2015	Na de repetitie/ Persona	Toneelgroep Amsterdam	Festival Dialog, ATM Duze Studio, Wroclaw	Polen	Festival	
237	24-10-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Kennedy Centre, Washington DC	Verenigde Staten	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
238	25-10-2015	Antigone	Toneelgroep Amsterdam	Kennedy Centre, Washington DC	Verenigde Staten	Tournee	Coproductie Théâtre de la Ville, The Barbican e.a.
239	20-11-2015	The Fountainhead	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	
240	21-11-2015	The Fountainhead	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	
241	22-11-2015	The Fountainhead	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	
242	25-11-2015	Songs from far away	Toneelgroep Amsterdam	Kaatheater, Brussel	België	Tournee	Coproductie Mostra Internacional de teatro de são paulo

Nr.	Datum	Voorstelling	Gezelschap	Locatie	Land	Vorm	Bijzonderheden
243	26-11-2015	Songs from far away	Toneelgroep Amsterdam	Kaatheater, Brussel	België	Tournee	Coproductie Mostra Internacional de teatro de são paulo
244	22-1-2016	Kings of War	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre Nationale de Chaillot, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Holland Festival, Transparant, Blindman
245	23-1-2016	Kings of War	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre Nationale de Chaillot, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Holland Festival, Transparant, Blindman
246	24-1-2016	Kings of War	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre Nationale de Chaillot, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Holland Festival, Transparant, Blindman
247	29-1-2016	Kings of War	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre Nationale de Chaillot, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Holland Festival, Transparant, Blindman
248	30-1-2016	Kings of War	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre Nationale de Chaillot, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Holland Festival, Transparant, Blindman
249	31-1-2016	Kings of War	Toneelgroep Amsterdam	Théâtre Nationale de Chaillot, Parijs	Frankrijk	Tournee	Coproductie Holland Festival, Transparant, Blindman
250	11-2-2016	De Stille kracht	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Ruhr Triennale
251	12-2-2016	De Stille kracht	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Ruhr Triennale
252	13-2-2016	De Stille kracht	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Ruhr Triennale
253	14-2-2016	De Stille kracht	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Ruhr Triennale
254	10-3-2016	De welwillenden	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
255	12-3-2016	De welwillenden	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
256	13-3-2016	De welwillenden	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
257	15-3-2016	De welwillenden	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
258	16-3-2016	De welwillenden	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
259	17-3-2016	De welwillenden	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
260	18-3-2016	De welwillenden	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
261	19-3-2016	De welwillenden	Toneelgroep Amsterdam	Toneelhuis Bourla, Antwerpen	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
262	23-3-2016	De welwillenden	Toneelgroep Amsterdam	Le Phénix, Valenciennes	Frankrijk	Tournee	Coproductie Toneelhuis
263	24-3-2016	De welwillenden	Toneelgroep Amsterdam	Le Phénix, Valenciennes	Frankrijk	Tournee	Coproductie Toneelhuis
264	25-3-2016	De welwillenden	Toneelgroep Amsterdam	Le Phénix, Valenciennes	Frankrijk	Tournee	Coproductie Toneelhuis
265	29-3-2016	De welwillenden	Toneelgroep Amsterdam	Vooruit, Gent	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
266	30-3-2016	De welwillenden	Toneelgroep Amsterdam	Vooruit, Gent	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
267	2-4-2016	De welwillenden	Toneelgroep Amsterdam	CC de Doos, Hasselt	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
268	12-4-2016	De andere stem	Toneelgroep Amsterdam	Kaatheater, Brussel	België	Tournee	Première in België
269	13-4-2016	De andere stem	Toneelgroep Amsterdam	Kaatheater, Brussel	België	Tournee	Première in België
270	14-4-2016	De andere stem	Toneelgroep Amsterdam	Kaatheater, Brussel	België	Tournee	Première in België
271	15-4-2016	De andere stem	Toneelgroep Amsterdam	Kaatheater, Brussel	België	Tournee	Première in België
272	15-4-2016	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	Hong Kong City Hall Theatre, Hong Kong	China	Tournee	
273	16-4-2016	De andere stem	Toneelgroep Amsterdam	Kaatheater, Brussel	België	Tournee	Première in België
274	16-4-2016	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	Hong Kong City Hall Theatre, Hong Kong	China	Tournee	
275	17-4-2016	La Voix Humaine	Toneelgroep Amsterdam	Hong Kong City Hall Theatre, Hong Kong	China	Tournee	
276	22-4-2016	Kings of War	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Holland Festival, Transparant, Blindman
277	23-4-2016	Kings of War	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Holland Festival, Transparant, Blindman
278	24-4-2016	Kings of War	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Holland Festival, Transparant, Blindman
279	29-4-2016	Kings of War	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Holland Festival, Transparant, Blindman
280	30-4-2016	Kings of War	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Holland Festival, Transparant, Blindman
281	1-5-2016	Kings of War	Toneelgroep Amsterdam	The Barbican, Londen	Engeland	Tournee	Coproductie Holland Festival, Transparant, Blindman
282	3-5-2016	Het jaar van de kreeft	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwburg, Gent	België	Tournee	Regie: Luc Parceval
283	4-5-2016	Het jaar van de kreeft	Toneelgroep Amsterdam	NTGent/schouwburg, Gent	België	Tournee	Regie: Luc Parceval
284	6-5-2016	De welwillenden	Toneelgroep Amsterdam	Istanbul Theatre Festival, Istanbul	Turkije	Tournee	Coproductie Toneelhuis
285	7-5-2016	De welwillenden	Toneelgroep Amsterdam	Istanbul Theatre Festival, Istanbul	Turkije	Tournee	Coproductie Toneelhuis
286	8-5-2016	De welwillenden	Toneelgroep Amsterdam	Istanbul Theatre Festival, Istanbul	Turkije	Tournee	Coproductie Toneelhuis
287	26-5-2016	Het jaar van de kreeft	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	Regie: Luc Parceval
288	27-5-2016	Het jaar van de kreeft	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	Regie: Luc Parceval
289	28-5-2016	Het jaar van de kreeft	Toneelgroep Amsterdam	deSingel, Antwerpen	België	Tournee	Regie: Luc Parceval
290	2-6-2016	De welwillenden	Toneelgroep Amsterdam	Kaatheater, Brussel	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
291	3-6-2016	De welwillenden	Toneelgroep Amsterdam	Kaatheater, Brussel	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis
292	4-6-2016	De welwillenden	Toneelgroep Amsterdam	Kaatheater, Brussel	België	Tournee	Coproductie Toneelhuis

Bijlage 5: Topiclijst interview Wouter van Ransbeek

Wereldcultuurstelsel

- Redenen voor verplaatsing over de wereld
- Wat zijn de centra op het gebied van theater

Receptiekringen

- Zelfinitiatief of op uitnodiging?
- Prijzen/nominaties
- Festivals
- Receptie buitenland

Netwerk

Opbrengst, afhankelijkheid, wederkerigheid, duurzaamheid

- Ivo van Hove
- Wouter van Ransbeek
- Gastregisseurs
- Coproducties

Translatie/Transmutatie

- Invloed internationalisering op gezelschap

Veld

- Verhouding internationalisering ten opzichte van basisinfrastructuur
- Beperkingen/opbrengsten veld
- Belang van economisch kapitaal

Bijlage 6: Transcriptie interview Wouter van Ransbeek

Dit interview vond plaats op 5 april 2016. Door dat de tijd voor het interview beperkt was is niet de volgorde van de topiclijst aangehouden. Alle topics zijn echter wel aanbod gekomen, dankzij de uitgebreide antwoorden. Het in dit interview verzamelde materiaal diende ter aanvulling en verheldering van het verkregen materiaal in het bureauonderzoek naar Toneelgroep Amsterdam.

Waarom wil Toneelgroep Amsterdam internationaal werken?

Er zijn eigenlijk twee redenen. Enerzijds een artistieke reden en die is eigenlijk tweeledig. Namelijk, als je werk maakt als kunstenaar is het natuurlijk heel interessant om je werk te confronteren met publiek uit verschillende landen. Bijvoorbeeld als je Shakespeare maakt is het super interessant om daarmee naar Londen te gaan, omdat daar een heel andere traditie heerst. Een heel andere manier om daarnaar te kijken. Een andere artistieke reden is dat, omdat je in het buitenland opereert, je ook contact krijgt met buitenlandse kunstenaars en dat daar dus bepaalde relaties uit ontstaan. Door het feit dat wij een grote internationale bekend hebben zijn bijvoorbeeld regisseurs zoals Simone Stone en Luc Parceval veel meer geneigd om bij jou te komen regisseren. Doordat er een soort bekendheid is en omdat er een soort connectie is tussen hun wereld en die van Toneelgroep Amsterdam. Iemand die uit Australië komt die kent Toneelgroep Amsterdam dus voor hem is het interessant om bij Toneelgroep Amsterdam werken, omdat er ook nog een connectie met thuis is. Of een internationaal karakter of omgeving. Het feit dat je internationaal bekend bent maakt dat goede mensen bij je willen werken. Ook in onze teams, bijvoorbeeld Ivo die heeft een videoman uit New York die met hem werkt. We hebben vaak iemand uit Polen die de kostuums doet. Dus er ontstaat ook langzaam een soort internationaal netwerk van mensen die in Amsterdam werken of die met mensen in Amsterdam werken. Dat is een ander doel dat we hadden bij die internationalisering. En dan is er natuurlijk ook nog een meer organisatorisch, beleidsmatig, financieel argument. Namelijk, je kan best ook geld verdienen of geld voor je theater ronselen in het buitenland. Bijvoorbeeld zo'n voorstelling als Kings of War die wordt grotendeels gefinancierd door drie grote instellingen uit het buitenland. Uit Londen, Parijs en Wenen. Dat zijn natuurlijk enorm krachtige dynamieken, waardoor je als gezelschap soms werk mogelijk maakt wat je anders niet zou kunnen met Nederlandse subsidiëring. En bijvoorbeeld in 2013, wanneer er heel erg gekort is op instellingen, dat er een hele grote bezuinigingsronde was: wij hebben echt heel veel kunnen behouden van wat we hadden dankzij het feit dat er buitenlandse partners geïnteresseerd waren om mee in producties van Toneelgroep Amsterdam te financieren. Dus het is eigenlijk tweeledig. Er is artistieke uitwisseling, de vergroting van je publiek, het aantrekken van internationale mensen om met je te werken of in Amsterdam met je te werken en dan is er ook een financiële component die maakt dat je een aantal dingen kan doen die je anders moeilijker vorm gegeven kon hebben.

Het gaat dus vooral om het vormen van een eigen netwerk van internationale mensen en publiek?

Ja. Waarin je je werk maakt, waarin je je werk presenteert, wat groter is dan Nederland. Ik denk ook dat het in deze moderne tijd onmogelijk is om je werk alleen in Nederland te maken.

Ik ga daar vanuit. Kun je je voorstellen dat je alleen muziek uit Nederland zou luisteren? Je kan ook gewoon als band niet meer denken dat alles zich in Nederland afspeelt, dat kan gewoon niet. In principe moet je je open stellen voor dat wat op 100 meter afstand over de grens gebeurt. Het kan gewoon in deze tijd niet meer dat je daar niet een soort van positie ten opzichte van neemt. Dat is eigenlijk het uitgangspunt en hoe je dat kan concreet vorm geeft dat is een netwerk opbouwen van podia, van mensen, die in ons werk geloven, die het mee vormgeven en die het mee financieren.

Zijn er op het gebied van theater centrale plekken aan te wijzen, waar je echt gezien moet worden om er als het ware bij te horen op internationaal niveau?

Elk land heeft dat. Elk land heeft een aantal centrale podia, die een soort uitgangspunt zijn. Dat je weet je zelf ook, als je bij de Stadsschouwburg stage hebt gelopen. Had jij die stage in Drenthe gedaan, dan had je veel minder gezien. Dan had je nog nooit een recensent gezien, want die komen eigenlijk niet naar Drenthe. Dan had je veel minder theater gezien, want de meeste theaters reizen naar Amsterdam, maar niet alle theaters reizen naar Drenthe. Dus ook in Nederland heb je plekken waar, als je theater maakt, het belangrijk is om jezelf te tonen. Waar ook het publiek bestaat uit recensenten, geïnteresseerden, kunstenaars, intellectuelen. En meestal zijn dat wel grotere steden, maar bijvoorbeeld het Avignon festival in Frankrijk: gedurende het jaar is dat een slaapstad. Daar is gewoon niets aan de hand. Maar gedurende die drie weken is het een van de belangrijkste internationale festivals van Europa en misschien wel van de wereld. Dus als je daar binnen raakt en als je daar je werk kan presenteren, dan is natuurlijk de zichtbaarheid veel groter dan als wij ergens anders zouden spelen. Eigenlijk heb je in elk land van die plekken. Meestal zijn die gestructureerd in grote steden. Bijvoorbeeld Londen, maar dan ga je Edingburgh in Schotland: daar is één keer per jaar een festival en daar komt dan iedereen weer naar toe gereisd. Er zijn een aantal van die festivals, soms op hele kleine plekken en dan heb je die grote steden. Bijvoorbeeld zoals hier. Je hebt de schouwburg en het Holland Festival, daarnaast heb je niet echt een podium wat... Dus als je als buitenlandse groep je in Nederland wil presenteren kan je echt beter of in de schouwburg staan of op het Holland Festival. Als je dan naar Rotterdam gaat dan heb je al minder kans dat de theatermakers van dat land allemaal naar je voorstelling komen kijken. Dus er zijn inderdaad wel een aantal plekken, maar dat is per land verschillend. En dat is ook wel een beetje verschillend met wat voor soort theater je hebt, want dans is anders dan theater. En wij maken dan repertoire met grote stukken, grote voorstellingen. Er zijn natuurlijk ook plekken in Europa waar iets kleinere voorstellingen meer staan. Er zijn ook plekken die belangrijk zijn, maar die geen geld hebben om ons te betalen.

Zijn er dan ook nog van die centrale plekken waar jullie in de toekomst gezien willen worden, maar waar jullie nu nog niet naar toe gaan?

In Azië. En misschien in Latijns Amerika, maar eigenlijk hebben we daar de grote festivals al één keer aangereisd. Maar dan komt het er natuurlijk op aan om terug te gaan en daar je aandacht op te leggen en daar aan te werken om te kijken of je daar dus nog terug kan komen.

Heeft het feit dat jullie zelf centraal in Amsterdam zitten nog invloed op dat jullie internationaal kunnen werken?

Hoe bedoel je?

Zoals je net vertelde: zo'n centrum is toch wel heel belangrijk ook om op internationaal niveau zichtbaar te zijn. Dus denk je dat het uitmaakt dat jullie in Amsterdam zitten? Denk je dat als jullie in Drenthe hadden gezeten hadden jullie dan ook internationaal zo goed kunnen werken?

Dat weet ik dus niet. Kijk als je de naam Amsterdam in je vaandel voert dan heb je al een voordeel. Iedereen houdt van Amsterdam. Er is niemand die Amsterdam niet kent. En iedereen heeft een soort van fascinatie voor Amsterdam. Het is zo gek, het is zo'n kleine stad, maar overal ter wereld is het 'Oo Amsterdam, oo wow' Dus dat helpt natuurlijk als je uit deze stad komt, maar er zijn ook groepen, collectieven die ergens op het platteland werken. Er is zo'n Italiaanse kunstenaar Castelluci die buiten Rome altijd zijn werk op een boerderij maakt, die is net zo internationaal als wij dat zijn. Het helpt ons denk ik wel. Kijk: we zouden nooit zo'n grote instelling zijn buiten de grote stad. Bijvoorbeeld Castelluci die maakt grote voorstellingen, maar die maakt één voorstelling per seizoen ofzo. Dat kan natuurlijk buiten de grote steden, maar wij maken vijf/zes nieuwe producties per jaar, we hebben 80 mensen in vaste dienst, we werken met 180 mensen. Dat kan bijna niet dat dat buiten zo'n groot centrum plaatsvindt. En ja: Amsterdam heeft wel een internationale sexy uitstraling. Dus dat helpt wel, maar wij helpen Amsterdam ook op onze manier, doordat we het in ons vaandel dragen.

Hoe werkt bij jullie de internationale uitwisseling, is dat op eigen initiatief dat jullie zelf de wereld in trekken om contacten te leggen of gebeurt dit voornamelijk op uitnodiging vanuit het buitenland zelf?

Dat is per land verschillend en in tijd verschillend. We hebben natuurlijk een tijd gehad waarin we heel actief gewerkt hebben om mensen te benaderen en te gaan zoeken. We zijn begonnen bijvoorbeeld met twee grote festivals. Met een grote plek in New York en dat Avignon festival waar ik je over vertelde. Daar heb ik een jaar op gewerkt. Omdat we wisten: als we daar zouden binnen komen dan hebben we de helft van ons werk al gedaan, omdat we dan zichtbaar zijn. Als je dan goed bent en je bent zichtbaar dan komen er natuurlijk mensen naar jou toe. Dat is natuurlijk de voorbije jaren geweest, dat heel veel mensen ons vragen. In Europa en Amerika, maar dan moet je natuurlijk nog werken aan Azië. We hebben een tijd gewerkt aan Australië, daar zijn we nu ook bekender. Je moet per nieuw land actiever zijn, dan ontstaat er een fase waarin mensen jou vragen, maar dan moet je ervoor zorgen dat je opnieuw weer gevraagd wordt en dat vraagt dan weer een ander soort aandacht.

Wat voor soort aandacht vraagt dat dan?

Dat vraagt contact. Gebieden onderzoeken vraagt aandacht. Bijvoorbeeld volgende week spelen we voor de eerste keer in Hong Kong. Ik ga daarna twee dagen naar Beijing, alleen. Gewoon om te kijken: wat is daar dan? Hoe ziet dat er uit? Wat voor mensen lopen daar rondt? Wat voor theater hebben die überhaupt? Zijn er grote theaters? Ik heb me natuurlijk wel voorbereid. Ik heb een aantal contacten en er is ook iemand die me begeleidt. Dan ga ik even zoeken, soms vind ik dan iets en dan gaan we daar weer heen en zo bouw je dan aan een

weg. Als dat dan eenmaal rolt dan komen er meer vragen vanuit een bepaald land en dan moet je vooral er voor zorgen, maar dat vraagt dus een andere aandacht, dat als je veel in China speelt dat je je juiste partners aandacht geeft. Dat je daar lange termijnafspraken mee maakt. Als je er bent dat je hen alle egards geeft. Dat is een spel, dus dat vraagt continue aandacht. Als je ergens nieuw bent: heel veel intensieve aandacht. Als je een land eenmaal kent dan wordt het makkelijker, maar dan is de moeilijkheid om er meer te komen en er te blijven komen.

Helpen internationale nominaties en prijzen daar nog bij voor jullie zichtbaarheid?

Nee, omdat er weinig internationale prijzen zijn. Dus dat helpt niet. En prijzen in landen helpt ook niet, want de andere landen zien die prijzen niet. Prijzen in landen helpen alleen in landen zelf. Het enige wat helpt is als de New York Times schrijft, dan heb je wel een land overschrijdend iets. Als Le Monde schrijft heb je ook echt wel ook een impact. Die grote kranten dat is toch nog altijd iets wat een bepaalde groep van mensen in verschillende landen opvolgt. Dus daar kan je wel iets mee genereren. Kijk: theater komt nooit echt in de internationale media. We hebben nu wel bijvoorbeeld Ivo gehad als die met Bowie werkt, dat straalt natuurlijk indirect ook op zijn plek in Amsterdam af. Geen prijzen, die zijn er niet. Er zijn geen gerenommeerde prijzen. En als Ivo een Olivier Award wint: in China *nobody cares*. Wat zeg ik China kijkt heel sterk naar Londen. En als dan de prijs in Londen is dan kan het helpen voor in China, maar niet voor in Frankrijk omdat die geen Engels spreken.

Je noemt zelf al Ivo van Hove. Wat levert het op voor Toneelgroep Amsterdam om een directeur als Ivo van Hove te hebben met zijn internationale netwerk?

Nou ja, alles. En niets. Ik bedoel, natuurlijk: hij maakt het werk. Zijn werk speelt in het buitenland.

Maar ook zijn werk buiten Toneelgroep Amsterdam, zoals zijn regie met Bowie.

Het ding is, denk ik, dat Toneelgroep Amsterdam daar heel sterk aan bijgedragen heeft. Die carrières, zijn individuele carrière en die van Toneelgroep Amsterdam internationaal, die zijn heel erg sterk met elkaar verbonden. Dus het is niet eenzijdig. Bijvoorbeeld vooral in New York hebben we onze stempel heel erg gedrukt. Ivo had ondertussen al twee producties gemaakt in New York off-broadway, maar vervolgens zijn we elk jaar terug gegaan bij een Brooklyn Academy of Music. Dat draagt dus bij aan *credibility*, aan naamsbekendheid, aan stabiliteit in een land. Hetzelfde bijvoorbeeld met de Romeinse Tragedies die hij bij ons gemaakt heeft, daar zijn we mee naar Londen gegaan. Dat heeft een heel grote bekendheid gegenereerd. En nu heeft hij eigenlijk over dat werk contact gekregen met een andere producent in Londen, daarmee heeft hij *View from a bridge* gemaakt. Die *View from a bridge* heeft heel veel prijzen gewonnen. Die prijzen en die bekendheid helpt ons dan weer om weer verder met dat werk te reizen. Maar het is dus een communicerend vat. In de zin van de ene keer helpt TA Ivo en de andere keer is het andersom. Maar het blijft toch altijd zijn werk. Daarom is Ivo alles eigenlijk, hij is namelijk het centrum. Je hebt zijn werk dat hij bij TA maakt en het werk buiten TA. En dat beïnvloed elkaar permanent. Het was in bepaalde landen zo dat wij eerst met Toneelgroep Amsterdam binnen gegaan zijn en dat hij pas daarna als vrije regisseur daar is gaan werken.

Maar wat gebeurt als hij gaat stoppen, hangt jullie internationale netwerk van hem af?

Dat is hetzelfde als een auto zonder chauffeur. Die auto is goed, die contacten zijn sterk, de merkbekendheid is groot in het buitenland. Alleen als de piloot eruit stapt, dan zal het afhangen van de nieuwe piloot die er in komt of we met dezelfde auto en op dezelfde manier kunnen verder rijden. Er zijn maar een aantal talenten in de wereld die dit soort werk maken, die op deze schaal kunnen produceren. Dus het zal er waarschijnlijk anders uit zien, maar de voorwaarden die er liggen zijn een internationaal gezelschap. Maar uiteindelijk moet je dan een kunstenaar hebben die werk kan maken wat zo bijzonder is dat het internationaal werkt. En dat zal een beetje afhangen van de toekomst. Daar zal de toekomst van TA wel van afhangen denk ik. Het is op dit moment zo dat een groot deel van ons internationaal werk op hem is gebaseerd. Maar nu ben ik bijvoorbeeld aan het werk aan iemand als Simon Stone. Die heeft een heel groot netwerk buiten Toneelgroep Amsterdam. We gaan nu volgend jaar met Medea naar Frankrijk. Misschien lukt het mij om Ibsen, dat hij bij ons volgend jaar gaat maken, op het Avignon festival te krijgen. Dus als me dat lukt ontstaat er misschien weer een ander soort... Dus ja: belangrijk. Ja: heel kritiek als hij gaat. Dan heb je een bedrijf met een heel enorme expertise en een enorm contactenveld, maar natuurlijk heb je de kunstenaars nodig om het te doen.

In hoeverre is het hebben van een vaste functie binnen je gezelschap die verantwoordelijk is voor het onderhouden van het internationale netwerk van belang voor de internationalisering? Kortom: uw functie.

Ik denk dat een van de factoren in het begin geweest is dat ik me volledig kon concentreren op het ontwikkelen van ons netwerk en het beleid erover. Maar vooral dat ik andere afdeling productie, techniek, financiën kon begeleiden bij hun noodzakelijke ontwikkeling. Want de werkwijze verandert toch ook sterk als je internationaal opereert. Daarnaast was mijn functie symbolisch belangrijk om het echt als een speerpunt te zien.

Als ik naar de coproducties kijk dan lijkt er een verschil te zitten in diverse soorten coproducent, hoe zit dat precies?

Je hebt co-commissionairs en coproducenten. En coproducent was in dit geval een kleinere bijdrage dan co-commissionair. Daar wordt soms onderscheid in gemaakt.

Is er dan nog een verschil in onderscheid hierbinnen dat bepaalde theaters speelplekken verzekeren en andere bijdragen op artistiek niveau?

Bijna nooit artistiek. Bijvoorbeeld *Kings of War* heeft drie coproducenten, maar die hebben er niks aan bijgedragen artistiek. Kijk *Antigone* heb ik met de Barbican gemaakt, eigenlijk. Het stuk gekozen, de castings gedaan.. Wij staan daar als co-commissionair in, maar wij zitten er bijvoorbeeld met veel minder geld in, maar met veel meer expertise. En dan zijn er andere mensen die zich gewoon inkopen in zo'n project. Dus dat is een beetje verschillend qua structuur. Maar meestal als je zo'n heel lange lijst aan coproducenten ziet is er meestal niet zoveel artistiek samengewerkt. Meestal zeggen mensen dan: *production by* Toneelgroep Amsterdam en ... en dan mag je er vanuit gaan dat er een intensieve samenwerking is. De namen die bij coproducent staan, dat betekent meestal dat die een deel leveren zoals

Transparant. Bij Kings of War leveren zij bijvoorbeeld de muzikanten. Zij hebben gezegd als je blazers wil dan kan je het beste dit doen: dus ze dragen wel bij, maar ze dragen vooral financieel bij.

Is de samenwerking met internationale partners anders wanneer zij zich geografisch gezien verderweg in de wereld bevinden, zoals bij *Songs from far away* ?

De samenwerking is echt cultureel bepaald, elk land heeft zijn eigen cultuur maar ook een eigen theatercultuur. Hoe zaken te doen, hoe voor te bereiden. Daarnaast hebben buitenlandse theaters verschillende ervaring met het internationaal ontvangen van gezelschappen. Dus het heeft niet met de afstand maar met cultuur en ervaring te maken.

Hoe zie jij de relatie tussen jullie internationale werken en jullie positie in het nationale bestel als basisinfrastructuurinstelling? Met name in de eerste periode van de invoering van de basisinfrastructuur kregen jullie een duidelijke nationale taak, hoe zie jij die verhouding?

Ik denk dat de tweede periode een rectificatie was van wat de realiteit was in de eerste periode. Kijk, we hebben nu ook nog altijd dezelfde verplichtingen. We moeten nog talentontwikkeling doen, we reizen door het land, we moeten in Amsterdam zo veel spelen. Er is eigenlijk qua getallen niet zo veel verschil tussen de eerste BIS-fase en de tweede BIS-fase. Die evenwichten zijn vrij constant. Je moet het eerder zien als een erkenning van dat wat er eigenlijk al met dat geld gebeurde. Je moet niet vergeten dat er in die tijd hele zware kortingen waren enzo. Ik denk dat ze het gewoon gezien hebben. Als je kijkt naar wat wij doen ten opzichte van andere basisinfrastructuurgezelschappen, qua aantallen speelbeurten. We spelen meer dan de meeste BIS-gezelschappen in Nederland, we spelen weliswaar ook een groot deel in Amsterdam, maar we doen dus vaak veel meer. Ik denk dat ze gedacht hebben: Toneelgroep Amsterdam is zo exceptioneel op dit moment, maar wat is nu het meest onderscheidende: dat is zijn internationaal gelaat. Dat heeft niemand anders in de BIS qua theater. Ik denk dat ze dat gelaat wilden honoreren. Door te zeggen van kijk: zij doen alles wat ze moeten doen, plus nog iets extra.

Is het voor jullie internationalisering een belemmering geweest dat jullie binnen de BIS zitten, met al die nationale taken en eisen?

Ja.

Als in..

Ik zeg ongeveer 70% van alle aanvragen af.

Zou het voor jullie dan geen optie zijn om uit de BIS te stappen?

Nee, want dan moet je kleiner worden. Dan krijg je ook niet meer het geld dat je nodig hebt. Dat is geen optie, maar het belemmert wel. Als je weet, we moeten rond de 250 voorstellingen per jaar in Nederland spelen. Als je dat even bedenkt tussen ongeveer september en juni moeten wij dus 250x in Nederland spelen. Die worden ongeveer 1,5 a 2 jaar op voorhand geboekt, want je weet het in de schouwburg wij zijn daar geen eigenaar. Wij moeten huren. Wij moeten 1,5 jaar op voorhand zeggen: wij huren zoveel dagen, op die dag spelen we dit,

op die dag spelen we dat... Als je dat dan neer legt. En als je dan weet dat de meeste internationale *venues* pas maximum een jaar op voorhand boekingen doen... Daar zit dus een spanning. Als je al 250 voorstellingen met 24 acteurs speelt tussen september en juni, als mensen dan naar Kings of War vragen dan is het meestal te laat. Snap je: omdat we die cast dan niet meer hebben, of dat moment niet meer. Of we doen dan iets Nederlands of we gaan in première ofzo.

Zou het geen optie zijn.. Je zei al vaak komt het geld juist uit het buitenland vandaan.. Dan zou je de BIS toch niet nodig hoeven te hebben.

Jawel. Het maken van dit soort theater is enorm duur. En je moet er vijf maken om twee grote successen te hebben. Dat is met film ook zo, je moet vijf films produceren om er één te hebben die het internationaal goed doet. Dus het is een gedachte, de getallen die BIS aan ons oplegt beperkt ons in het nog meer reizen en het nog meer uitwisselen met het buitenland. Te bedenken dat je uit de BIS zou stappen is een nog grotere beperking, want dan kan je geen vast ensemble meer hebben van 24 acteurs in dienst hebben, heb je geen teams van technici meer in dienst. De hele stabiele structuur van waaruit wij vertrekken valt dan weg. Ik gaf eigenlijk aan doordat er getallen zijn bij de BIS... Dat heeft eigenlijk niet zo veel met de BIS te maken, maar vooral met het feit dat wij zo vroeg de Nederlandse speelbeurten moeten vastleggen. Dat heeft niks met de BIS te maken. Eigenlijk zit er een frictie op het feit dat wij vroeg onze data in Nederland moeten blokkeren en dat internationale aanvragen dan later komen. Als je dan 24 acteurs hebt en je verspreidt die al over 250 voorstelling dan houd je bijna geen mogelijkheid meer over om iets anders te doen. Dus de hele uitdaging van het internationale werken op dit moment is om internationale partners zo ver te brengen dat zij zich 1,5 jaar, 2 jaar op voorhand vastleggen op bepaalde data, waardoor we de Nederlandse voorstellingen er om heen kunnen plannen.

Wat zou Toneelgroep Amsterdam zijn zonder al de internationale activiteiten?

Zoals de rest van Nederland. Dan zouden we een Nederlands gezelschap zijn.

Zou bijvoorbeeld jullie repertoire er dan ook anders uit komen te zien? Passen jullie dat aan op een internationaal publiek?

Nee dat kan niet. Natuurlijk door naar het buitenland te gaan, leer je stukken kennen, schrijvers kennen. Als je naar ons repertoire kijkt dat is anders dan dat van het Nationale Toneel of van Oostpool. Maar enerzijds ook hetzelfde, je hebt van die klassiekers die doet iedereen, maar zo'n Fountainhead en Kings of War.. Maar die maken wij eigenlijk voor onszelf. Natuurlijk zijn we bezig met ons publiek, de risico's worden echt wel goed gecalculeerd enzo. Maar het is niet zo dat we kunnen zeggen we gaan nu een Shakespeare maken voor Londen, want dat werkt gewoon nooit. Je moet gewoon goed theater maken dat bij jezelf past en dan zorgen dat je mensen om je heen verzamelen die dat wat je doet graag zien. Hoe zou TA er uit zien zonder internationalisering? Ik denk op dit moment zou het dan een heel ander gelaat hebben. Er zou waarschijnlijk goed theater gemaakt zijn, maar ik denk dat bijvoorbeeld Ivo al lang niet meer hier geweest zou zijn. Dat zou een totaal... Dat is een hypothetische vraag die moeilijk te beantwoorden is.

Nog even een korte vraag, want ik weet dat je er vandoor moet, maar ik kon uit de beleidsdocumenten iets niet helemaal goed opmaken. Mogen jullie nu wel of niet extra geld bij de fondsen aanvragen voor bepaalde internationale projecten?

Ik ben toen bij het Fonds geweest en heb toen een uitzondering gekregen. Ik zei toen: dit is oneerlijk. Het fonds heeft toen een regeling opgezet om de internationale podiumkunsten te promoten in het buitenland. Als we daar dan mensen van gaan uitsluiten, dat vind ik onbehoorlijk bestuur. Dus toen ben ik met iedereen gaan praten en uiteindelijk hebben ze me de toelating gegeven om in heel uitzonderlijke gevallen een aanvraag in te dienen. En in de tweede regeling hebben ze de regeling omgedraaid, namelijk dat de buitenlandse podia mogen aanvragen. Om die hele discussie tussen BIS en Fondsgezelschappen niet meer te hebben. Dat ben ik niet alleen geweest natuurlijk. Het Nederlands Dans Theater heeft zich daar ook heel erg voor ingezet. Het kan niet dat je het meest succesvolle exportproduct, dat dat geen kans zou maken op een ondersteuning. Dat kan gewoon niet. Dat is gewoon waanzin. Dus ik heb daar hele lange gesprekken over gevoerd en er zijn nog een aantal andere mensen die dat gedaan hebben. Dat heeft langzaam geleid tot de regeling die er nu ligt. Dat is niet doordat ik dat gedaan heb, maar wel doordat een aantal mensen die een grote impact internationaal hebben gezegd hebben van : dat kan toch niet dat de Nederlandse problematiek er voor zorgt dat mensen.. Nu is dat helemaal omgedraaid. Nu weten ze ook dat als TA ergens staat dat dat ook echt wel een serieuze impact genereert. En voor de Nederlandse podiumkunsten bestel wel iets oplevert.

Maar wat levert het dan precies op?

Bijvoorbeeld dat er andere groepen ook uitgenodigd worden. Dat er programmeurs naar Nederland komen. Gewoon al het feit dat Amsterdam op al die festivals verschijnt, dan maakt dat Amsterdam een hele interessante theaterstad is. Als daar van die acteurs staan te spelen, dan lijkt het alsof heel Nederland uit dit soort acteurs bestaat. Wat ook ten dele zo is, wij hebben een hele goede acteurstraditie. Je draagt bij aan een.. Bijvoorbeeld wij stonden in Wenen met *Romeinse Tragedies*: die programmeur is gekomen en die heeft ook Dries Verhoeven uitgenodigd. Het genereert ook iets. En door het feit dat Toneelgroep Amsterdam heel groot is en als wij met een groep komen van 18 acteurs, dan staan wij meestal centraal in het centrum van een festival. Bijvoorbeeld in het Holland Festival zijn wij vaak in het buitenland de openingsvoorstelling. Dat genereert aandacht voor Nederland, voor Amsterdam, voor de Nederlandse taal. Dus op dat vlak draag je heel veel bij.

In Amerika was er tot dat wij begonnen te spelen nog nooit Nederlands theater op dat podium te zien geweest. En spelen we voor 1600 mensen per avond. Amerika die heel voorzichtig was met het investeren in *non-english spoken theatre*, investeert nu gemakkelijk. Dat zal een mentaliteitswijziging te weg brengen. Omdat meer mensen dus blijkbaar... We hebben daar in de opera zes uur lang Shakespeare in het Nederlands gespeeld. Dat was in Londen ondenkbaar. Nu staan we twee weken in de Barbican uitverkocht: normaliteit. Dus daar draag je uiteindelijk wel bij aan een soort *mindset*.

Tot slot: Hoe kijken jullie aan tegen de ontwikkelingen bij Theater Rotterdam, met de aanstelling van Johan Simons als verantwoordelijke voor de internationalisering van dit gezelschap? Zien jullie dit als een bedreiging voor de toekomst, bijvoorbeeld voor jullie extra suppletie 'internationale statuur' binnen de BIS?

Concurrentie is altijd goed, dat houd je scherp. Het plan van Rotterdam is echter heel anders van aard: het verbinden van drie theaters over de landsgrenzen. Wij hebben een ander beleid en hebben onze werking al uitgebouwd. Dus ik denk dat beide modellen mooi naast elkaar kunnen bestaan.